

De invloed van alFitrah op deelnemers en de omgeving

HET BUITENPERSPECTIEF

Ahmed Hamdi
Trees Pels
Mehmet Day
Jamila Achahchah

De invloed van alFitrah op deelnemers en de omgeving

HET BUITENPERSPECTIEF

Ahmed Hamdi

Trees Pels

Mehmet Day

Jamila Achahchah

Utrecht, Juli 2019

Inhoud

Managementsamenvatting	3	5	Kenschets van de organisatie	42	
1	Inleiding	6	5.1	Inleiding	42
1.1	Achtergrond	6	5.2	Autoritair en gebrek aan transparantie	42
1.2	Doel en vraagstelling	6	5.3	Het beeld vanuit ouders en leerlingen	42
1.3	Aanpak	7	5.4	Het beeld van externen	43
Leerlingen en deelnemers		9	5.5	Samenvatting	43
1.4	Leeswijzer	9	6	Concluderende samenvatting	44
2	Aan welke behoeften voldoet alFitrah?	10	6.1	Inleiding	44
2.1	Inleiding	10	6.2	In welke behoeften van ouders en leerlingen voorziet alFitrah?	44
2.2	Behoeften op cognitief vlak: gedegen religieuze kennis	10	6.3	Welke kansen biedt het aanbod van alFitrah wat betreft de ontwikkeling en maatschappelijke participatie van deelnemers?	45
2.3	Behoeften op psychosociaal vlak: acceptatie en zelfacceptatie als moslim	13	6.4	Welke belemmeringen brengt alFitrah met zich mee?	46
2.4	Behoeften op moreel-religieus vlak: ontwikkeling religieuze identiteit	13	6.5	Op welke manier heeft alFitrah de wijk, bredere omgeving en Utrechtse moslimgemeenschap beïnvloed?	47
2.5	Behoeft aan professionele (pedagogische) aanpak	14	6.6	Slotconclusie	48
2.6	Behoeften aan bredere ondersteuning	15	6.7	Aanbevelingen	50
2.7	Verschillende typen geïnteresseerden	16	Bijlagen	53	
2.8	Samenvatting	16	1	Vragenlijsten onderzoek	54
3	Wat is de invloed van alFitrah op leerlingen en familieleden?	18		Vragenlijst interviews (ex-)leerlingen en ouders	54
3.1	Inleiding	18		Vragenlijst interviews professionals pedagogische civil society en sleutelpersonen	55
3.2	Positieve invloeden op leerlingen volgens de respondenten	18	2	AlFitrah en social media	56
3.3	Negatieve invloeden op deelnemers volgens de respondenten	22	1.	Inleiding	56
3.4	Samenvatting	33	2.	Website:	56
4	Wat is de invloed van alFitrah?	35	3.	Facebook:	56
4.1	Inleiding	35	4.	WhatsApp:	56
4.2	Positieve invloeden	35	5.	FitrahTV	57
4.3	Negatieve invloeden	36			
4.4	Bredere voedingsbodem voor ontwikkelingen als die van alFitrah	40			
4.5	Samenvatting	41			

Managementsamenvatting

Achtergrond

In 2016 verrichtte het Verwey-Jonker Instituut in opdracht van de gemeente Utrecht onderzoek naar de pedagogische kwaliteit van de lessen van alFitrah aan 4 tot 14 jarigen. De lessen bleken aan belangrijke pedagogische voorwaarden te voldoen en een positieve invloed te kunnen hebben op participatie door leerlingen (in onderwijs en arbeidsmarkt). Tegelijkertijd bleken er belangrijke risico's te zijn voor de ontwikkeling van de leerlingen als gevolg van de afwijkende normen en waarden die zij meekrijgen, de afname van contacten buiten de eigen geloofskring en de ontbrekende stimulans tot autonome reflectie. Om meer zicht te krijgen op de risico's heeft de gemeente besloten tot een vervolgonderzoek gericht op het perspectief van buitenstaanders, zoals (ouders van) ex-leerlingen en professionals uit de wijk.

Doel, vraagstelling en aanpak

Het hoofddoel was na te gaan in welke behoeften het educatieve en andere aanbod van alFitrah voorziet in Utrecht, en hoe deelname de kansen en belemmeringen voor de maatschappelijke participatie van (oud) deelnemers beïnvloedt. De onderzoeksvragen zijn:

- In welke behoeften van ouders en jongeren voorziet alFitrah?
- Welke kansen en belemmeringen betekent deelname voor de maatschappelijke participatie van betrokkenen? Kunnen zij veilig en gezond opgroeien en volwaardig meedraaien in de samenleving?
- Op welke manier heeft alFitrah de Utrechtse moslingemeenschap beïnvloed?
- Zijn er activiteiten of actoren te identificeren die des-participatie stimuleren?

In de periode januari 2018 - januari 2019 zijn in totaal 50 personen geïnterviewd uit de volgende groepen: 1. Ouders (ex-)leerling, 2. Ex-leerlingen IVOE, 3. (Ex)Vrijwilligers, 4. Professionals (onder meer uit zorg, welzijn, jongerenwerk, politie) 5. Sleutelpersonen islamitische gemeenschap en 6. Onderwijs. Ook is gekeken naar de website, alFitrahTV, en social-media.

Conclusies

Bonding binnen de eigen groep maar geen brug naar de bredere samenleving.

De organisatie voorziet in belangrijke behoeften aan kennis onder een deel van de Utrechtse moslims en biedt een eenduidig kader en veilig thuis en netwerk. Het professionele imago en de reputatie van kennisautoriteit trekt ouders en jongeren aan, ook onder degenen die zelf niet de salafistische leer van alFitrah aanhangen. De bonding die alFitrah biedt heeft echter een prijs: de boodschap is fundamentalistisch en wordt op autoritaire en soms intimiderende wijze uitgedragen. Het dogmatisme laat geen aansluiting bij de Nederlandse context toe en verhindert overbrugging van de afstand tot de bredere samenleving. Ook is er geen verbinding met andere organisaties in het (pedagogische) middenveld.

Nadruk op conformeren.

De lessen van alFitrah sluiten aan bij diegenen die dezelfde leer aanhangen. Andere deelnemers, die gematigder opvattingen hebben of onzeker zijn over hun geloofskennis, kunnen onder invloed van alFitrah opschuiven in de richting van het fundamentalisme. Ook kan de druk tot conformisme leiden tot irritaties en zelfs angstgevoelens.

Eigen hulpverlening vult lacune maar biedt zeker ook risico's.

AlFitrah biedt ook hulpverlening aan en vult daarmee een lacune. De aanpak betreft vooral onderdompeling in de fundamentalistische leer en opname in het sociale netwerk van alFitrah. Dit brengt, ook gezien het afhouden van samenwerking met andere organisaties, het risico mee dat toeleiding naar relevante reguliere zorg wordt vertraagd of geblokkeerd.

Ontmoediging van kritisch denken; wantrouwen van regulier onderwijs.

Leerlingen lijken bij alFitrah meer te leren dan elders, maar leren niet om kritisch te reflecteren en zelfstandig tot (afwijkende) inzichten te komen. AlFitrah inspireert tot wantrouwen van het regulier onderwijs, omdat dat autonomie van denken wel stimuleert. Ook de afwijzing van niet islamitische tradities op school voedt dit wantrouwen.

Zelfuitsluiting en geen aansluiting bij de Nederlandse context.

Leerlingen doen bij alFitrah geen houding en vaardigheden op die hun functioneren in de (heterogene) maatschappij en haar kerninstituties kunnen bevorderen. AlFitrah leert onderscheid te maken naar groepen, zwart-wit te denken, te zenden in plaats van te verbinden en de dialoog op te zoeken, en draagt zo bij aan polarisatie. Veel dogma's in de leer van de organisatie (vooral omgangsvormen zoals seksescheiding) kunnen een belemmering vormen voor maatschappelijke participatie in Nederland.

Bijdrage aan voedingsbodem voor extremistische standpunten.

Er zijn negatieve invloeden geconstateerd op de houding van ouders en leerlingen tegenover andersdenkenden, bredere samenleving, acceptatie van onderdelen van de democratische rechtsstaat en participatie in de kerninstituties daarvan. De houding tegenover gewelddadig extremisme is niet onomstotelijk vast te stellen. Maar de houding van wantrouwen, zelfuitsluiting, slachtofferschap en genderongelijkheid kan wel participatie in de samenleving tegenwerken, en de voedingsbodem voor extremistische standpunten versterken.

Sektarische kenmerken.

AlFitrah heeft sektarische kenmerken, met haar gesloten karakter, zelfbeeld van morele rechtschapenheid, hiërarchisch leiderschap, scherpomlijnde ideologie, groepsdruk, en afstandelijkheid tegenover de seculiere samenleving en andersdenkenden.

Eindbalans: vooral negatieve invloeden.

Concluderend overschaduwden de negatieve invloeden de positieve invloeden van alFitrah. De organisatie biedt de deelnemers kennis en vorming en een vorm van sektarische geborgenheid, die de behoefte aan erbij horen bevredigt. Maar de ontwikkeling tot democratisch burgerschap van deelnemers en hun participatie in de kerninstituties van de samenleving kan door de anti-bridging en deels anti-democratische houding van alFitrah ernstig worden belemmerd. Op macroniveau zien we risico's voor de sociale cohesie in de samenleving en haar kerninstituties, evenals mogelijk voor de rechtsorde. Op individueel en microniveau – namelijk dat van de (voormalige) deelnemers en hun familie – zijn er risico's op uiteenlopende aspecten van de ontwikkeling, op psychische problemen, belemmeringen van onderlinge relaties en van de maatschappelijke participatie. Bovendien kan alFitrah bijdragen aan het opschuiven van deelnemers in de richting van de extreme variant van het salafisme.

AlFitrah heeft de afgelopen tijd veel aantrekkingskracht verloren, zowel vanwege het rechtlijnige fundamentalisme als de autoritaire en ondoorzichtige organisatiecultuur. Ouders en leerlingen blijven echter op zoek naar passende en effectieve educatie, die de verbinding met de bredere samenleving bevordert in plaats van belemmert.

Aanbevelingen aan de gemeente

1. Ondersteun innovatie van religieuze educatie, mede gericht op bridging.
2. Ontwikkel hiertoe een instrument voor zelfinspectie (door/voor islamitische organisaties).
3. Intensiveer de dialoog met islamitische organisaties over hun educatieve aanbod.
4. Versterk de cultuur- en religieuze sensitiviteit van de zorg- en hulpverlening.
5. Grijp in bij bedreiging rechtsstaat en gezondheid.

1 Inleiding

1.1 Achtergrond

In 2016 verrichtte het Verwey-Jonker Instituut in opdracht van de gemeente Utrecht een onderzoek naar de pedagogische kwaliteit van het islamitisch onderwijs van de alFitrah moskee, specifiek binnen het onderdeel Dar al-Hudaa gericht op kinderen van 5 tot 14 jaar. Dit onderzoek was gebaseerd op documentatie, observaties en gesprekken met betrokkenen binnen de moskee.¹

Uitkomsten eerder onderzoek

Een eerste conclusie van het onderzoek was dat in de lessen van Dar al-Hudaa aan belangrijke pedagogische voorwaarden wordt voldaan. Ten aanzien van de invloed op de integratie van leerlingen werd enerzijds geconcludeerd dat de lessen een positieve invloed kunnen hebben op het vlak van participatie in het onderwijs en op de arbeidsmarkt. De kinderen worden gestimuleerd hun best te doen en succesvol te zijn. Tegelijkertijd bleken er belangrijke risico's te zijn voor de ontwikkeling van de kinderen, waaronder ook hun kansen in het onderwijs en op de arbeidsmarkt. Deze risico's hangen in belangrijke mate samen met de deels van de mainstream afwijkende normen en waarden die de leerlingen van Dar al-Hudaa meekrijgen, de afname van de kans op omgang met mensen buiten de eigen geloofskring en de ontbrekende stimulans tot autonome reflectie op de aangereikte kennis, omdat de interpretatie van Dar al-Hudaa als dé waarheid wordt voorgesteld.

Behoeftte aan meer inzicht

Naar aanleiding van de bespreking van de resultaten van dit onderzoek in de Gemeenteraad heeft de gemeente op verzoek van de raad besloten tot een vervolgonderzoek, gericht op het perspectief van buitenstaanders, zoals (ouders van) ex-leerlingen, profes-

sionals die met leerlingen van alFitrah te maken hebben, en betrokkenen bij lessen in andere moskeeën. Dit 'buitenperspectief' dient nog scherper in beeld te brengen wat de kansen en belemmeringen zijn voor de ontwikkeling en maatschappelijke participatie van (oud)-deelnemers van alFitrah. Ook dient dit vervolgonderzoek naast Dar al-Hudaa ook naar andere onderdelen van alFitrah te kijken.

1.2 Doel en vraagstelling

Het hoofddoel van het vervolgonderzoek is na te gaan in welke vraag het aanbod van alFitrah voorziet in Utrecht, en in hoeverre deelname aan de activiteiten van alFitrah van invloed is op de kansen en belemmeringen voor de maatschappelijke participatie van (oud) deelnemers van alFitrah.

Het onderzoek dient antwoord te geven op de volgende vragen:

1. In welke behoeften van ouders en jongeren voorziet alFitrah?
2. Welke kansen en belemmeringen ervaren en/of hebben (oud-)leerlingen van alFitrah voor hun maatschappelijke participatie? En daaraan gekoppeld: kunnen deze leerlingen veilig en gezond opgroeien en volwaardig meedraaien in de samenleving?
3. Op welke manier heeft alFitrah de Utrechtse moslimgemeenschap beïnvloed?
4. Zijn er activiteiten of actoren te identificeren die des-participatie stimuleren?

¹ Pels, T.V.M., Hamdi, A., Klooster, E.M., Day, M. & Lahri, F. (2016). *Pedagogiek Dar al-Hudaa. Een analyse van de pedagogiek van islamitisch onderwijs van de stichting alFitrah*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

De organisatie alFitrah bestaat uit verschillende onderdelen. In dit onderzoek is gekeken naar:

- Dar al-Hudaa: lessen aan 4-12 jarigen. Gedurende 14 uur per week (weekend en door de week) krijgen de kinderen les in: Arabische taal, Koran en islamitische opvoeding. De ouders van de kinderen hebben ook maandelijks verplichte bijeenkomsten met onder meer lessen over islamitisch opvoeden.
- IVOE: Arabische en islamitische lessen aan jongeren en (jong)volwassenen.
- al-Istiqama: hulpverleningsorganisatie vooral gericht op (jonge) vrouwen.
- FitrahTV: online-kanaal op de alFitrah website met vooral video's van lezingen en evenementen en
- alFitrah op social media: website, Facebook en WhatsApp groepen.

De gemeente heeft aan het Verwey-Jonker Instituut opdracht verleend voor dit vervolgonderzoek. Als risico bij de haalbaarheid van een dergelijk onderzoek en voor de betrouwbaarheid van de uitkomsten is daarbij benoemd dat mogelijk onvoldoende gesprekspartners zouden worden gevonden met informatie uit de eerste hand. Daarom is besloten het vervolgonderzoek op te knippen in twee delen.

Het eerste deel was een vooronderzoek. Het primaire doel daarvan was de vraag te beantwoorden of er voldoende gesprekspartners gevonden konden worden binnen het speelveld waarin alFitrah opereert, die tezamen een goed beeld konden geven van het buitenperspectief op alFitrah. Daarnaast bood het vooronderzoek voorlopig inzicht in de behoeften waarin alFitrah voorziet en de invloeden op (oud)deelnemers. Het vooronderzoek is begin 2018 afgerond. Op basis van de bevindingen heeft de gemeente besloten het tweede deel van het onderzoek ook te laten uitvoeren. Voor u ligt het eindrapport waarin de bevindingen van beide delen van het onderzoek zijn verwerkt.

1.3 Aanpak

In het onderzoek stonden interviews met verschillende typen respondenten centraal. We hebben in de periode van januari 2018 tot en met januari 2019 in totaal 50 personen gesproken. Voor een korte verkenning van de online-activiteiten van alFitrah bekeken we onder meer de website, AlFitrahTV, en social-media accounts van de organisatie.

De interviews hadden een semigestructureerd karakter en vonden alle plaats onder de toezegging van volledige anonimiteit voor de respondenten. In de gesprekken is ingegaan op de betrokkenheid van de respondent bij alFitrah, de behoefte onder moslims waar alFitrah op inspeelt en vervolgens de invloeden die uitgaan van de lessen op de leerlingen, hun omgeving en de bredere islamitische gemeenschap in Utrecht. In bijlage 1 zijn de vragenlijsten opgenomen.

De interviews zijn afgenomen in twee ronden van gesprekken. De eerste ronde van 21 gesprekken vond plaats in de eerste helft van 2018. Deze gesprekken waren vooral met ouders, ex-leerlingen van IVOE en (ex)vrijwilligers en (sociaal) professionals in de wijk (waaronder vanuit jongerenwerk, onderwijs en politie). Daarnaast is met enkele sleutelpersonen uit de islamitische gemeenschap in Utrecht gesproken (onder meer vrijwillige docenten moskeeonderwijs elders in Utrecht en een islamitisch theoloog). De tweede ronde van gesprekken vond plaats van september 2018 tot februari 2019. In deze ronde is met alle voornoemde typen respondenten gesproken, met een focus op sociaal professionals en sleutelpersonen uit de islamitische gemeenschap in Utrecht.

Bij de selectie van de respondenten hebben we eerst de categorieën van respondenten bepaald die vanuit eigen ervaring een relevant buitenperspectief op alFitrah hebben. Daarbij hebben we gekeken of personen 1. zelf direct betrokken waren bij alFitrah (met name ouders en (ex-)leerlingen), danwel 2. ervaringsdeskundigen waren die vanuit hun (professionele) positie zicht hebben op de organisatie of op deelnemers ervan (bijvoorbeeld professionals uit de zorg, welzijn, jongerenwerk of onderwijs in de wijk of sleutel-

personen uit de islamitische gemeenschap in Utrecht). Per categorie hebben we gestreefd naar een minimum van 10 respondenten om daarmee een minimum van verzadiging van inzicht te bereiken. Het aantal geïnterviewde (ex-)vrijwilligers van alFitrah is lager, omdat deze groep maar deels een echt buitenperspectief vertegenwoordigt (ze waren immers als vrijwilliger binnen alFitrah werkzaam). De professionals uit het onderwijs in de wijk bleken slechts voor een beperkt deel echt zicht te hebben op alFitrah en hun leerlingen. Daarom zijn uit deze categorie ook minder personen geïnterviewd.

Bij de verwerking van de antwoorden van de respondenten hebben we ons rekenschap gegeven van de functie / positie die personen innemen. Zo hebben meerdere sleutelpersonen uit de islamitische gemeenschap aangegeven zichzelf in een soort van concurrentiestrijd met alFitrah te zien (vooral in het aantrekken van jongeren). We hebben hiermee rekening gehouden door bijvoorbeeld opmerkingen van individuele respondenten die niet door anderen werden ondersteund, of zelfs ingingen tegen de rode draad vanuit de andere gesprekken, minder zwaar mee te wegen. Ook hebben we bevindingen van respondenten die betrekking hadden op hun directe werk- en expertiseveld zwaarder laten meewegen. Bijvoorbeeld bevindingen van onderwijsprofessionals over het onderwijs of van de politie daar waar het gaat over veiligheidsvraagstukken.

Tabel 1 geeft het totaal aantal respondenten per categorie weer. We maken hierbij een onderscheid naar de aard van de betrokkenheid van de personen bij alFitrah. Sommige respondenten vallen in meerdere categorieën. Daardoor komt de optelsom van de aantallen in de tabel hoger uit dan het aantal gevoerde gesprekken. Zo zijn er bijvoorbeeld ouders van leerlingen of leerlingen zelf die vrijwilliger zijn of waren. Of (ex-)leerlingen (van IVOE) die hun eigen kinderen ook naar Dar al-Hudaa brengen.

Tabel 1. Overzicht van de geïnterviewden

Type respondent	Aantal
Ouders (ex-)leerling	10
Ex-leerlingen IVOE	13
(Ex)Vrijwilligers (m.n. al-Istiqama)	6
Professionals (m.n. jongerenwerk, zorg, welzijn en politie)	13
Sleutelpersonen islamitische gemeenschap	10
Basisschool	6

De voorlopige bevindingen zijn voorgelegd aan een vijftal externe experts, wetenschappers van verschillende universiteiten en onderzoeksinstituten met uiteenlopende expertise. Het betrof experts op de gebieden van Islam (waaronder salafisme), radicalisering en jeugd (ontwikkeling van jongeren).

In vijf afzonderlijke gesprekken is met deze experts gekeken naar de duiding van de bevindingen. In enkele gesprekken is ook aanvullend empirische informatie naar voren gekomen, omdat de betreffende experts zelf de afgelopen jaren ook meerdere gesprekken hebben gevoerd met (ex)leerlingen van alFitrah en/of hun familieleden.

Voor de begeleiding van het onderzoek heeft de gemeente Utrecht als opdrachtgever een begeleidingscommissie ingesteld bestaande uit de volgende externe experts: Prof. dr. Beatrice de Graaf², Prof. dr. Micha de Winter³ en Najib Tuzani⁴. De begeleidingscommissie heeft zowel geadviseerd over de opzet als de uitvoering van het onderzoek. De resultaten, conclusies en aanbevelingen van zowel de voorstudie (deel 1) als de eindstudie (deel 2) zijn intensief met de begeleidingscommissie besproken.

2 Beatrice de Graaf: Hoogleraar History of International Relations & Global Governance aan de Universiteit Utrecht, en voorzitter van de afdeling Geschiedenis van de Internationale Betrekkingen (GIB).

3 Micha de Winter: Hoogleraar Pedagogiek aan de Universiteit Utrecht.

4 Algemeen Directeur en Theologische deskundige bij onderzoeksbureau Nuance door Training en Advies (NTA).

Leerlingen en deelnemers

Vanuit alFitrah worden verschillende soorten van educatieve activiteiten ontplooid (onder meer wekelijkse lessen, cursussen en lezingen) voor verschillende doelgroepen (kinderen, ouders en (jong)volwassenen). Degenen die deelnemen aan deze activiteiten noemen we leerlingen of deelnemers. We maken geen inhoudelijk onderscheid tussen beide begrippen in deze rapportage en ze zijn dan ook onderling uitwisselbaar. In de meeste gevallen gebruiken we het begrip leerling, maar op sommige plekken vonden we met name vanwege de leesbaarheid het begrip deelnemer beter passen.

1.4 Leeswijzer

De rapportage opent in hoofdstuk 2 met antwoord op de vraag aan welke behoeften van jongeren en ouders alFitrah beantwoordt. Hoofdstuk 3 behandelt de vraag welke invloeden de organisatie heeft op haar deelnemers en hun familieleden en in hoofdstuk 4 kijken we vervolgens naar de invloed op de bredere omgeving van de leerlingen en op de islamitische gemeenschap in Utrecht. Hoofdstuk 5 geeft op basis van de beelden van de respondenten een korte kenschets van de organisatie.

Al deze hoofdstukken zijn direct gebaseerd op de bevindingen uit de interviews en geven daarmee het buitenperspectief op alFitrah vanuit verschillende gezichtspunten. We geven korte beschrijvingen van de resultaten, geïllustreerd met veelzeggende citaten. De thema's worden afgesloten door een korte samenvatting.

We sluiten de rapportage in hoofdstuk 6 af met een concluderende samenvatting, waarin we de belangrijkste bevindingen weergeven en duiden en tot enkele aanbevelingen komen.

In Bijlage 1 zijn de bij de interviews gehanteerde vragenlijsten opgenomen en Bijlage 2 bevat een korte verkenning van de online activiteiten van alFitrah.

2 Aan welke behoeften voldoet alFitrah?

2.1 Inleiding

Dit hoofdstuk behandelt de vraag aan welke behoeften van ouders en (jongere en volwassen) leerlingen het aanbod van alFitrah volgens de respondenten beantwoordt. We maken daarbij, zoals ook in het navolgende hoofdstuk over de invloeden van alFitrah, onderscheid naar de volgende categorieën van behoeften:

- Behoeften op cognitief vlak: gedegen religieuze kennis.
- Behoeften op psychosociaal vlak: acceptatie en zelfacceptatie als moslim.
- Behoeften op moreel-religieus vlak: ontwikkeling religieuze identiteit.
- Behoeften aan professionele (pedagogische) aanpak, waaronder Nederlands als voertaal.
- Behoeften aan bredere ondersteuning: cultuursensitieve en religieus geïnspireerde hulpverlening en vrijetijdsbesteding.

2.2 Behoeften op cognitief vlak: gedegen religieuze kennis

Deelnemers aan de cursussen van alFitrah wensen de Arabische taal te leren, meer kennis op te doen over het islamitische geloof of over hoe islamitisch op te voeden. Bij de een staat de wens om de taal op zich te leren voorop, de ander ziet de Arabische taal vooral als instrument om de basisbronnen van het geloof zelf te kunnen lezen en begrijpen.

Veel jongeren hebben *behoefte aan eenduidige kennis over de islam*: factoren als toename van negativiteit rondom moslims in het publieke en politieke debat, maar ook weinig kansen, uitsluiting enz. leiden er mede toe dat zij geneigd zijn zich te verdiepen in het geloof en op zoek te gaan naar kennis over de islam, aldus twee professionals die met jongeren werken. Er gaat een grote aantrekkingskracht uit van de boodschap die ze bij alFitrah meekrijgen, aldus een geïnterviewde islamitisch theoloog. Een boodschap die

op verschillende religieuze vragen antwoord geeft, op een heldere en eenduidige manier gelegitimeerd vanuit de basisbronnen van de islam. Deze manier van geloofsbeleving wordt gepresenteerd als de ware, vrij van innovaties via de cultuur of traditie van de oudere generatie uit het land van herkomst. Vooral jongeren die van huis uit weinig kennis hebben meegekregen over het geloof zijn hiervoor ontvankelijk.

“Vanuit alFitrah is er duidelijkheid in de religieuze regels. Die zijn overzichtelijk en te begrijpen voor de jongeren.”
(Jongerenwerker)

Ouders kunnen vaak niet voldoen aan de behoefte van hun kinderen aan kennis op het gebied van taal en religie; zij willen een stevige basis wat betreft religie en Arabische taal, zo stellen enkele ouders; ‘dat ze educatie krijgen in de basisbronnen (van de islam) om het geloof mee te krijgen’, aldus een ouder van een ex-leerling. Veel ouders hebben het idee zelf niet de juiste kennis of competenties te hebben om de religieuze vorming van de kinderen goed te begeleiden. Ze kunnen hierdoor moeilijk aansluiten bij de beleving van hun kinderen, die toch meer op zoek zijn naar antwoorden op vragen in de Nederlandse context, en in de Nederlandse taal (islamitische theoloog).

AlFitrah biedt ook een *uitweg uit de botsing die jongeren ervaren met de oudere generatie en de traditionele moskeeën*, die nog te weinig oog hebben voor hun specifieke behoeften, of niet weten aan te sluiten op hun wensen, aldus verschillende deelnemers en sleutelfiguren. Waar de ouderen vooral vanuit een vanzelfsprekendheid, soms vanuit een cultureel perspectief het geloof beleven, zijn jongeren op zoek naar religieuze uitleg en verantwoording, vaak in de Nederlandse taal. Dat alFitrah in haar uitleg expliciet verwijst naar de Koran en de Soenna van de profeet, daar ferme uitspraken over doet en daaruit heldere richtlijnen optekent, trekt jongeren aan.

Je moet het bezien vanuit de beleving van de jongeren. Die worden in andere moskeeën niet gezien of zelfs uitgesloten. En alles is lekker duidelijk, ze beperken het geloof tot halal of haram.

(Sleutelpersoon islamitische gemeenschap)

Een aantal respondenten wijst op de *onzekerheid* die leeft onder jongeren, maar ook volwassenen, over wat waar is, en welk gedrag juist is. Ook vanwege aan elkaar tegen-gestelde uitspraken over bijvoorbeeld het (mee)vieren van verjaardag en andere feest-dagen. Zoals hiervoor al aangestipt: *AlFitrah voldoet aan de behoefte aan een helder antwoord*, volgens enkele respondenten.

De *reputatie van alFitrah als religieuze kennisinstelling* vormt een belangrijke pull-factor, aldus meerdere geïnterviewden. Er is veel behoefte onder moslims aan *erkende/betrouwbare kennis* over de islam, en aan geleerden en docenten die het Nederlands machtig zijn, zo stellen enkele geïnterviewden.

Het is een grote speler als religieuze kennisinstelling. De organisatie heeft zich wat dat betreft goed geprofileerd, met eigentijdse middelen en een eigen kijk op zaken die dan uiteraard wel gebaseerd is op een salafistische⁵ visie. Ze hielden regelmatig grote lezingen, de grote namen onder de imams brachten ze naar Utrecht. Voor veel mensen was dat aantrekkelijk.

(Jongerenwerker)

Het gezag van alFitrah als kennisinstelling wordt deels ontleend aan Ahmed Salam, de vader van de huidige voorzitter. Door verschillende respondenten (zowel ouders als sleutelfiguren) wordt Ahmed Salam op het gebied van kennis over de islam als een auto-riteit gezien. Hij is onderwezen door shaykh Al-Albani die als een van de belangrijkste geleerde wordt beschouwd van de 20^e eeuw.

'De vader van de voorzitter is een oud-leerling van een bekende islamitische geleerde geweest. Ook beheersen ze de Arabische taal heel goed en ogen ze heel vroom. (...) Dit alles maakt het voor de zoekende moslim heel aantrekkelijk om daar deel van uit te maken en zo was dat ook voor mij.'

(Ex-leerling)

Tegelijkertijd wijzen enkele ouders en sleutelfiguren op de volgens hen soms beperkte kennis over de islam of van de Arabische taal van de leiding en sommige predikers/leerkrachten.

'Mensen die een beetje Arabisch hebben geleerd (bijvoorbeeld alleen de) middelbare school hebben (afgemaakt. En vervolgens) spreken in de naam van Allah. Islam wordt gebruikt en misbruikt (ook door mensen die er zelf eigenlijk weinig kennis over hebben). Door de komst van alFitrah is hierin verandering gekomen.'

(vrijwilligster, voorheen leerling)

AlFitrah bekrachtigt haar reputatie, en daarmee aantrekkelijkheid, door zich in de communicatie en marketing te afficheren als organisatie die de enige echte islam uitdraagt. De expliciete boodschap is dat andere moskeeën of instellingen in de omge-ving niet de juiste islam meegeven.

Waar ik een enorme hekel aan heb is dat ze onder valse voorwendselen reclame maken over zichzelf en daarmee andere islamitische organisaties en geleerden in diskrediet brengen. Ze zeggen bijvoorbeeld wij zijn het enige instituut in Europa dat jou en je kind op een islamitische manier kan opvoeden. Verder zou geen enkel instituut bekwaam of bevoegd zijn deze taak te kunnen volbrengen.

(Sleutelpersoon islamitische gemeenschap)

Enkele respondenten wijzen op de concurrentie tussen verschillende (moskee)organi-saties in Utrecht Overvecht (Al Farouk moskee, Stichting Moslimjongeren en AlFitrah). Deze organisaties hebben allemaal een andere inhoudelijk religieuze lijn. In de promotie van haar lessen geeft alFitrah aandacht aan de eigen streng fundamentalistische kijk op het geloof.

5 Het salafisme is een fundamentalistische stroming binnen de islam. In een recente literatuurstudie naar het salafisme in Nederland wordt gesteld dat de term salafisme geen helder gedefinieerd begrip is, maar 'een containerbegrip van een 'brede stroming', of 'spectrum van stromingen' binnen de islam die 'conservatief', of 'ultra-orthodox' is en streeft naar een 'zuivere' islam waarbij letterlijke interpretatie van de basisbronnen centraal staat (aldus de brede definitie waar de meeste consensus over bestaat in de literatuur)'. Bron: Verwey-Jonker Instituut en Universiteit Leiden (2018) Salafisme in Nederland belicht.

Bij dit alles moet wel de kanttekening worden geplaatst dat enkele respondenten twijfel uitten over het waarheidsgehalte van de inhoudelijke boodschap vanuit alFitrah, of er zelfs afstand van nemen. Zie het kader.

Twijfel over de Inhoudelijke boodschap vanuit alFitrah

Sommige (ouders van) ex-leerlingen zijn het niet helemaal eens met de inhoudelijke lijn van alFitrah, zelfs als ze hebben aangegeven zelf beperkte kennis te hebben van de islam. Zij achten de gerichtheid in de lessen op de voorschriften, en op de letterlijke interpretatie daarvan zonder rekening te houden met de huidige maatschappelijke context waarin kinderen opgroeien, te sterk. Zij zouden meer aandacht voor zelfreflectie bij kinderen willen zien. Een voorbeeld:

‘Een keer hebben een paar kinderen van Dar al-Hudaa het kerstdiner op school bijgewoond terwijl ze die dag ook les hadden. Door docenten (van alFitrah) werd de aanwezige kinderen, onder wie mijn zoon, verteld dat dat eigenlijk niet hoort. (...) Ik vertelde hem thuis dat het vooral gaat om de relatie tussen jou en Allah. Dat is hoe ik mijn kinderen opvoed. Ik wil dat ze hun positie in hun leven en de maatschappij bepalen door zelf die vraag te stellen aan Allah. Daartoe stimuleer ik ze, dat ze daar zelf over nadenken. Dus dat waren verschillende boodschappen voor mijn zoon op dat moment.’
(ouder van ex/leerling)

Enkele geïnterviewden achten zich niet goed in staat om de inhoudelijke boodschap van alFitrah te beoordelen. Zij voelen zich daar onzeker over. Ze willen een goede moslim zijn en niet de verkeerde informatie krijgen, maar weten niet wiens kennis ze kunnen vertrouwen, en zouden daar meer zekerheid willen hebben.

‘Het geldt (bij alFitrah) als een zonde als je deelneemt aan kerstviering in Nederland. Deze uitspraak heeft me geraakt, het heeft me wakker gehouden. Ik heb met de paplepel meegekregen om blij te zijn voor m'n burens en klasgenoten. Moet ik daar nu afstand van nemen? Ben ik nu geen goede moslim? Ik ben heel kritisch en heb de conclusie getrokken dat mijn kinderen mogen meedoen. Ik weet niet of ik de juiste keuze heb gemaakt. Dat maakt me onzeker. De meesten kiezen voor de zekerheid om god niet te ongehoorzamen. (...) Ik wil een goede moslim zijn, wie beschermt mij en veel jongeren om niet de verkeerde informatie te krijgen? Of het nou alFitrah is of wie dan ook. Er is behoefte aan deskundigheid experts van islam maar wel neutraal zonder visie op te leggen. (...) Kan een lijst gemaakt worden: wie moeten we vertrouwen als islamgeleerde in Nederland? Wie beschermt de burger? We hebben ook recht op kennis. We hebben niet de kennis om kritisch te zijn naar wat deze “geleerden” zeggen. Zelfs met mijn kritische houding, mijn bewustzijn en reflectie kan ik niet beoordelen of iemand wel de juiste informatie geeft of niet.’

(ex-leerling IVOE en ex-vrijwilliger)

Twee geïnterviewden die elders in Utrecht lessen islam en Arabisch geven menen dat leerlingen van alFitrah verkeerde informatie krijgen over de islam. Volgens hen dringen de docenten hen hun eigen visie op, zoals in het geval van de jonge vrouw die – op het advies van de respondent - naar de begrafenis van een niet-moslim collega was gegaan, maar daarover van de docent van alFitrah op haar kop kreeg: ze zou een zonde hebben begaan.

2.3 Behoeften op psychosociaal vlak: acceptatie en zelfacceptatie als moslim

Er is grote behoefte onder moslims aan een thuis waar religiebeleving een duidelijke plaats heeft, waar je wordt geaccepteerd als moslim, en als zodanig jezelf kunt zijn. alFitrah biedt dat veilige thuis en speelt in op gevoelens van een deel van de deelnemers dat ze in de samenleving niet (geheel) als moslims geaccepteerd worden.

Welbevinden: een religieuze thuishaven

Meerdere geïnterviewden stelden dat alFitrah hen, hun gezin en/of kind een plek biedt of bood waar ze als praktiserend moslim zichzelf kunnen zijn. Een veilige haven waarbinnen ze door anderen niet worden aangekeken op hun moslim zijn, op hun Marokkaanse afkomst of een negatieve identiteit als probleemjongere. Ook een van de experts onderstreept dat alFitrah hiermee voldoet aan een behoefte die breed leeft onder de deelnemers, ongeacht de aard van hun religiebeleving.

'Als vrijwilliger voel je je thuis, je verricht waardevol werk in een ontspannen sfeer waar je jezelf mag zijn, waar ruimte is om te groeien, ruimte om geloof te versterken, ruimte om te praktiseren, ruimte om anderen te helpen. Ik kan gerust zeggen tijdens een activiteit dat ik even ga bidden. Dat kan ik op mijn werk echt niet zeggen, dan ben ik aan het radicaliseren zouden ze denken.'

(vrijwilligster, voorheen leerling)

'Jongeren worden geaccepteerd zoals ze zijn, er is ruimte om je eigen geloof te praktiseren, je kan bidden zonder dat mensen met scheve ogen naar je kijken. Je krijgt vaak kritiek je moet je geloof verdedigen. Bij alFitrah is er rust en kan jezelf zijn.'

(vrijwilligster, voorheen leerling, tevens ouder van leerling)

'Je bent geen hangjongeren, je bent geen probleemgedrag jongere, je bent niet de Marokkaan, je bent niet crimineel of ... je bent de moslim die krachtig is en stevig in zijn schoenen staat.'

(jongerenwerker)

Welbevinden: behoefte aan eigenwaarde en zelfacceptatie

alFitrah voldoet ten slotte, aan de *behoefte aan eigenwaarde en zelfacceptatie*, die door de negatieve bejegening van moslims in Nederland bedreigd worden:

'Integratie is gelukt in Nederland, maar inclusie niet. We spreken de taal vloeiend, we denken in het Nederlands, we hebben hier gestudeerd, we werken maar we tellen nog niet mee, althans dat is het gevoel. Je wordt niet geaccepteerd zoals je wilt zijn (...) Ik ben erg blij dat er organisaties zijn zoals alFitrah: waar je je eigenwaarde terugvindt, een boost geeft aan je geloof om sterk te kunnen staan in je schoenen in de samenleving.'

(vrijwilligster, voorheen leerling, ouder van leerling)

2.4 Behoeften op moreel-religieus vlak: ontwikkeling religieuze identiteit

Volgens een jongerenwerker, verschillende ouders en deelnemers voldoet alFitrah ook aan de behoefte aan de *ontwikkeling van de religieuze identiteit* van kinderen, zoals de volgende citaten illustreren:

'Jongeren hopen via de religie antwoorden te krijgen op hun zoektocht naar identiteit.'

(jongerenwerker)

'Hij is zo versterkt in zijn eigen religieuze identiteit. Ik ben zelf analfabeet en heb weinig van islam meegekregen van mijn ouders, en wilde wel dat mijn kind wat ik gemist heb wel meegeven.'

(Ouder)

Daarbij verkondigt alFitrah haar boodschap met een stelligheid die goed aansluit bij de behoefte die adolescenten in het algemeen vaak hebben aan extreme standpunten. In de fase dat jongeren onzeker en zoekend zijn en meer kennis willen opdoen raakt de provocatief uitgedragen boodschap dat alFitrah de enige instelling is die de juiste islam verkondigt een gevoelige snaar.

'Jongeren willen tegenstellingen die bestaan tussen wij en zij en het ongelijk van de ander op een zo ondiplomatiek mogelijke manier horen en uiten. Dat is aantrekkelijk, iets van de levensfase en leeftijd, en daar speelt alFitrah behendig op in.'

(Sleutelpersoon islamitische gemeenschap)

2.5 Behoeftte aan professionele (pedagogische) aanpak

De helft van de respondenten, zowel (ouders van) huidige als ex-deelnemers en enkele buitenstaanders, noemt de *professionaliteit van de organisatie*. De meeste moskeescholen kunnen daar volgens hen niet aan tippen. Dit geldt op het vlak van de intensiteit, methode en structuur van het lesaanbod, materialen, beschikbare ruimten, docenten, sfeer, de gedisciplineerde aanpak en de resultaten die leerlingen boeken. Een voorbeeld:

'We zijn zeer tevreden over het resultaat. AlFitrah is professioneel in alle opzichten. Het aanbod is compleet. Docenten zijn divers en deskundig. Binnen een maand konden mijn kinderen al Arabisch lezen en hadden veel koran gememoriseerd. De pedagogische sfeer is zeer verantwoord. Dat kunnen veel instanties niet zeggen. De kinderen en ouders voelen zich thuis, veilig, je bent jezelf.'

(ouder van leerling, vrijwilligster en voorheen leerling)

AlFitrah beantwoordt aan de behoefte aan een *verantwoorde begeleiding van kinderen*, met aandacht voor individuele begeleiding van de kinderen, aldus enkele ouders. Met het laatste steekt de aanpak volgens hen positief af tegen het formele basisonderwijs.

'Echt een dikke 10 voor de begeleiding en het volgen van de kinderen. Het zou zo mooi zijn als de reguliere basisscholen ook op dit niveau de kinderen kunnen begeleiden en stimuleren.'

(ouder ex-leerling)

Ook de professionele organisatie van *opvoedondersteuning en ouderbetrokkenheid* wordt door ouders gewaardeerd. Verschillende ouders die de opvoedcursussen volgen/ hebben gevolgd waren voornamelijk geïnteresseerd omdat alFitrah naar hun weten

de enige instelling in Nederland is die deze cursussen geeft. Deze ouders willen hun kinderen graag opvoeden volgens islamitische principes en vonden het lastig daar zelf invulling aan te geven. AlFitrah investeert ook veel in het betrekken van ouders bij de lessen van hun kinderen.

'Wij worden als ouder goed op de hoogte gebracht van alle vorderingen, betrokken bij het huiswerk extra activiteiten. Heel professioneel!'

(ouder)

Behoeftte aan religieus onderwijs in het Nederlands

AlFitrah beantwoordt aan de behoefte *aan docenten die het Nederlands goed beheersen en aan Nederlandstalig lesmateriaal*. Voor veel volwassen en jongere leerlingen is het Nederlands immers de eerste taal, aldus een islamitisch theoloog, twee jongerenwerkers en verschillende (ex-)deelnemers. Zoals ook een van de experts stelt, is het gebruik van het Nederlands als voertaal zeker voor ouders van de jongere generatie een belangrijke pullfactor. AlFitrah heeft op dit punt geen monopolie meer, maar nog wel een voor-sprong, zo beaamt ook een van de andere experts. In het algemeen doen salafistische koranscholen het op dit punt beter dan andere, die vaak nog hun imam halen uit het land van herkomst. Als je het Arabisch niet beheerst ben je aangewezen op organisaties als alFitrah.

'Nederlands is mijn taal, ik spreek gebrekkig Arabisch en ik kan het niet lezen.'

(vrijwilligster, voorheen leerling)

2.6 Behoeften aan bredere ondersteuning

De respondenten beschrijven alFitrah als een multifunctioneel centrum, met alles onder één dak, de hele week en ook s 'avonds open. Naast de educatie voor jong en oud biedt alFitrah activiteiten op het gebied van vrijetijd, hulpverlening, cursussen, evenementen, liefdadigheidswerk. Het wordt ervaren als een bruisend centrum en een thuis-haven, waar je vanuit je religieuze identiteit, ook als je problemen hebt, jezelf kunt zijn en je kunt ontwikkelen. Het gevoel als moslim geaccepteerd te zijn, mist een deel van de respondenten in de buitenwereld, in andere organisaties, zoals voor hulpverlening, of op school en werk. Daar is naar hun gevoel onvoldoende begrip voor en erkenning van de eigen (religieuze) achtergrond. Met het op religie geïnspireerde aanbod voldoet alFitrah aan brede behoeften van de deelnemers op psychosociaal vlak en sluit aan bij gevoelens van het ontbreken van acceptatie in de samenleving van moslims.

Opvang voor ontspoorde jongeren

Specifiek is ook door meerdere respondenten het belang genoemd van alFitrah als een *veilig thuis voor mensen met een zware bagage of in een geïsoleerde positie*. AlFitrah biedt volgens verschillende respondenten een veilig thuis voor meiden die ontspoord zijn, en die door familie, omgeving en samenleving afgestoten zijn.

Ik zie dat AlFitrah jongeren die het moeilijk hebben gehad en waren ontspoord, waar de familie en omgeving afstand van hebben genomen opgevangen en een warm plek hebben aangeboden.

(Leerling)

Behoeftte aan cultuursensitieve en op religie geïnspireerde hulpverlening

Er is een grote *behoefte aan cultuursensitieve hulpverlening aan vrouwen*, die vaak afstand ervaren tot de formele hulpverlening, die niet goed weet in te spelen op hun specifieke situatie. AlFitrah sluit ook op die behoefte aan, via de tak al-Istiqama.

'In Nederland is een grote kloof tussen de hulpverleners en allochtonen. Je wordt als allochtoon vaak niet begrepen, je krijgt niet de juiste hulp enzovoort. (...) Er is tot nu toe veel bereikt, alFitrah heeft veel zusters goed kunnen helpen en bewuster gemaakt en daarmee de zorg in Nederland veel geld bespaard.'

(voormalige leerling, vrijwilligster)

Ook wordt hulpverlening en opvang geboden aan ontspoorde jongeren, waarbij de religieuze vorming een nieuwe stabiliteit biedt:

'Ik heb veel meisjes die ontspoord waren gesproken, die geen een hulpverlener zou kunnen helpen, die weer stabiliteit bereiken in hun leven. Het klopt wel dat ze radicaal veranderen van slachtoffer van loverboys en prostitué tot een meid die loopt in boerka'. Deze respondent voegt daar aan toe dat ze veel meiden met deze bagage een boerka ziet dragen. 'Misschien is het niet zozeer de invloed van alFitrah, maar willen ze niet herkend worden door de omgeving.'

(vrijwilligster, voorheen leerling)

Vrijtijdsbesteding

Behoeftte aan stimulering bredere ontwikkeling AlFitrah voldoet aan de *behoefte onder jongeren aan een centrum voor vrijetijdsbesteding*. Er is iedere dag wel iets te doen, 'geen reguliere organisatie is zo georganiseerd', aldus een respondent die elders islamlessen geeft.

'Jongeren kunnen allerlei andere activiteiten volgen, mee gaan op reis, zelf initiatief nemen. Dit geeft jongeren zoveel motivatie en betrokkenheid.'

(ouder van leerling, vrijwilligster en voorheen leerling)

'Je wordt gezogen door de hoeveelheid leuke activiteiten, aantrekkelijkheid van alles: alles onder een dak. Ouders vriendelijk, kindervriendelijk en nog meer'

(ouder van ex-leerling)

De organisatie biedt daarbij *coaching voor jongeren*:

'Fijn dat de kinderen worden gestimuleerd, gemotiveerd en begeleid. Ze worden geprikkeld en uitgedaagd op de manier die bij hen past.'

(vrijwilligster, voorheen leerling, ouder van leerling)

Tegelijkertijd zijn een aantal respondenten juist kritisch op het aantal lessen en activiteiten die ALFitrah organiseert. Deelname aan de lessen worden verplicht gesteld en afwezigheid zorgt voor vervelende gesprekken met het bestuur. Een ex-deelnemer voelde zich hierdoor gemanipuleerd. Een welzijnswerker is kritisch vanwege het feit dat jongeren vele uren doorbrengen in een in haar ogen monoculturele omgeving, wat volgens haar uiteindelijk kan leiden tot een slechte arbeidsmarktpositie.

Integreren (in de bredere samenleving) wordt een onmogelijke opgave wanneer de aanwezigheidsplicht van lessen en evenementen bij ALFitrah zodanig veel tijd kost, dat er geen tijd overblijft om deel uit te maken van een leven daarbuiten.

(voormalig leerling)

Ik vind het niet goed voor de ontwikkeling van deze jongeren. Hun netwerk wordt heel erg beperkt en daarmee hun kansen op de arbeidsmarkt.

(Welzijnswerker)

Behoeft aan vrijwillige participatie vanuit religie

Er is *behoefte aan participatie als vrijwilliger vanuit de religie*, stellen geïnterviewde vrijwilligsters. In reguliere vrijwilligersorganisaties is daar geen mogelijkheid voor.

'Ik geloof in religie als middel om mensen beter te maken, te motiveren, te mobiliseren. (...) Helaas is in veel reguliere instanties geen ruimte hiervoor. Je religie is voor je privésfeer, het is een taboe in Nederland. Een grote gemiste kans vind ik! ALFitrah weet goed hierop in te spelen met succes.'

(vrijwilligster, voorheen leerling)

2.7 Verschillende typen geïnteresseerden

ALFitrah blijkt verschillende type geïnteresseerden aan te trekken. De behoeften van deze drie groepen zijn voor een deel overlappend: op zoek naar kennis over de islam en kennis van de Arabische taal. Daarnaast zien we ook uiteenlopende behoeften. Op basis van de inschattingen van de verschillende groepen respondenten lijkt er sprake van een vierdeling van de deelnemers bij alFitrah, 1. meer fundamentalistisch georiënteerde deelnemers, die vanwege de rechtlijnige dogmatische religieuze opvattingen komen, 2. degenen die vooral afkomen op het professionele imago van alFitrah en de aandacht die de organisatie besteedt aan pedagogiek, 3. een groep die vanwege onzekerheid en een gebrek aan kennis bevattelijk is voor de autoriteit van alFitrah als kennisinstituut en de inhoudelijke zekerheden die deze claimt te bieden en 4. bewoners uit de wijk die vanuit praktische overwegingen en vooral de nabijheid naar alFitrah komen.

2.8 Samenvatting

Educatie van de islam en het Arabisch vormt de hoofdactiviteit van alFitrah. Ouders en jongeren hebben zelf vaak beperkte kennis en zijn op zoek naar ondersteuning bij de religieuze vorming van hun kinderen of zichzelf. Samengevat zijn veel van de geïnterviewden het er over eens dat het in hun ogen gedegen en professionele aanbod aan kennis en vorming van alFitrah op dit terrein tegemoet komt aan een duidelijke behoefte. Sommige geïnterviewden uiten wel twijfel over de inhoudelijke boodschap van alFitrah, maar de professionaliteit wat betreft de pedagogische en organisatorische randvoorwaarden staat volgens de meesten buiten kijf. Daarbij vormt zeker ook het feit dat de voertaal Nederlands is een belangrijke pullfactor. De waardering voor de aanpak van alFitrah zien we ook bij ouders, en bij volwassen leerlingen, die niet de streng fundamentalistische stroming van alFitrah aanhangen. De organisatie steekt door haar professionele imago gunstig af tegen veel andere moskeescholen van een doorgaans gematigder en niet-salafistische signatuur. Het feit dat alFitrah zich daarbij sterk profileert als organisatie die de ware islam verkondigt draagt in de ogen van velen zeker bij

aan de aantrekkingskracht op een deel van de ouders en leerlingen. Het centrum wordt voorts ervaren als een veilig thuis, waar religiebeleving een duidelijke plaats heeft, waar deelnemers als praktiserend moslim zichzelf kunnen zijn en accepteren. AlFitrah sluit daarbij aan bij gevoelens van een deel van de moslims van het ontbreken van acceptatie in de samenleving. AlFitrah voorziet verder in de behoefte aan een laagdrempelig centrum met een breed aanbod voor jong en oud, op het gebied van vrijetijdsbesteding, hulpverlening en liefdadigheid. Een deel van de ouders en leerlingen twijfelt over de inhoudelijke boodschap van alFitrah, maar kent geen wegen of geleerden om zich daarover meer zekerheid te verschaffen. Sommigen vertrekken hierdoor bij alFitrah.

3 Wat is de invloed van alFitrah op leerlingen en familieleden?

3.1 Inleiding

We behandelen in dit hoofdstuk de invloed die alFitrah heeft op de deelnemers aan haar aanbod. We behandelen achtereenvolgens positieve en negatieve invloeden zoals die door de respondenten zijn benoemd. Daarbij maken we onderscheid naar verschillende aspecten van de ontwikkeling van leerlingen, de cognitieve ontwikkeling, moreel-religieuze ontwikkeling, psychosociale ontwikkeling. Ook bezien we de invloed van alFitrah op de participatie(kansen) en burgerschap⁶ van deelnemers. Per onderdeel geven we telkens bondig de bevindingen weer en illustreren dit dan met citaten uit de gesprekken die we hebben gevoerd.

3.2 Positieve invloeden op leerlingen volgens de respondenten

In deze paragraaf behandelen we positieve invloeden zoals die door de respondenten zijn genoemd. Een deel van deze punten zal in de bredere samenleving niet per se als positief worden gezien. Als onderzoekers geven we in dit hoofdstuk nog geen oordeel. In de slotbeschouwing van de rapportage trachten we het geheel van de gevonden positieve en negatieve invloeden te duiden en wegen.

De door de respondenten gerapporteerde positieve invloeden van alFitrah zijn in lijn met belangrijke behoeften zoals hiervoor benoemd. We behandelen in deze paragraaf achtereenvolgens de effecten op de cognitieve-, moreel-religieuze-, psychosociale ontwikkeling en effecten op participatie en burgerschap.

3.2.1 Effecten op de cognitieve ontwikkeling

Leerlingen leren veel in de lessen en ouders leren ook van hun kinderen

Volgens zowel (oud-)leerlingen als ouders doen de leerlingen veel kennis op tijdens de lessen. Dit geldt zowel voor de jonge kinderen bij Dar al-Houda als de leerlingen bij IVOE. De directeur van een basisschool in de wijk hoort eveneens van veel ouders dat ze positief zijn over de lessen Arabisch en islam die leerlingen bij alFitrah volgen. Sommige ouders vertellen dat zij zelf via hun kinderen ook van de lessen van alFitrah leren, doordat ze samen het lesmateriaal bestuderen en doordat kinderen hen over de lessen vertellen.

Een ouder van een leerling (en voorheen zelf leerling) zegt hierover: 'Ze volgen Hadith en Koran. Ze volgen het geloof zoals het hoort (...). Ik ben heel trots op ze als ik kijk naar het niveau dat ze bereikt hebben.'

'Wat ze leren vertellen ze ook aan ons, we kijken samen naar de boeken, filmpjes... heel leuk. (...). De relatie met onze kinderen is leuker geworden.'

3.2.2 Effecten op de moreel-religieuze ontwikkeling

Leerlingen bouwen veel kennis op, ontwikkelen zich als moslim en krijgen meer discipline

Met name (voormalig)leerlingen en ouders - stellen dat alFitrah er aan bijdraagt dat leerlingen goede en gedisciplineerde moslims worden en discipline als moslim ontwikkelen. Ze wijzen daarbij onder meer op het memoriseren van hoofdstukken (soera's) uit de Koran, het praktiseren (het in de praktijk uitvoeren) van het geloof, zoals het verrichten van het gebed, het op de juiste wijze groeten en het naleven van de aangeleerde voorschriften van wat is toegestaan (halal) en wat niet (haram). Ook wordt gewezen op de aandacht en inzet voor anderen (bijvoorbeeld hulpbehoevenden).

6 Zie paragraaf 3.2.4. voor toelichting van het begrip burgerschap in deze rapportage.

Enkele citaten van ouders en (ex-)leerlingen ter illustratie:

'In hun gebed, op het werk, in anderen helpen. Ze zijn praktiserend bezig. Ook de kleding is veranderd van de meiden. Op een zeer jonge leeftijd waren ze al hiermee bezig uit zichzelf, ze hebben zelf gekozen om niet meer naar muziek te luisteren.'

(ouder van een leerling en voorheen zelf leerling)

'Ik ben bewuster in de omgang, niet roddelen bijvoorbeeld en vooroordelen. (...) Ik had vaak gehoord van liefde voor de medemens maar het was nooit tot me doorgedrongen hoe, tot ik deze cursus (bij alFitrah) heb gevolgd. (...) Ik ben bewuster geworden in mijn tijndeling. Ik benut mijn tijd beter en doe meer zinvolle dingen in plaats van doelloos leven.'

(ex-leerling)

'Hartverwarmend om te zien hoe mensen zich voor anderen inzetten. alFitrah bloeit van binnen: er gebeurt veel, het is een groot huis, een familie. Jongeren lijken helemaal thuis te zijn. Als iemand hulp nodig heeft ook van buiten wordt hulp in minimum tijd geregeld. Bijvoorbeeld er wordt geroepen dat een arm gezin een babyuitzet nodig heeft. Binnen een minimum van tijd is er een hele uitzet en meer. Of een vluchtelinggezin heeft meubels en huisinrichting nodig, of wie wil een huis schoonmaken of boodschappen doen voor een zieke of een bejaarde. Iedereen reageert massaal. Het maakt niet uit wat er wordt gevraagd.'

(ex-leerling IVOE)

3.2.3 Effecten op de psychosociale ontwikkeling

Sociale effecten: leerlingen bouwen nieuw sociaal netwerk op

Participatie in alFitrah helpt leerlingen een (nieuw) sociaal netwerk op te bouwen. Zowel voor de jonge kinderen bij Dar al-Houda als de jongeren en volwassenen bij IVOE, geldt dat ze binnen alFitrah veelal nieuwe contacten en vrienden opdoen. AlFitrah fungeert hierbij als een veilige gemeenschap met een sterke islamitische identiteit waar deelnemers met gelijkgestemden optrekken en zich (als moslim) geaccepteerd voelen. Leerlingen zelf zien alFitrah soms ook als een mogelijkheid om afstand te nemen van

oude vrienden, waarvan ze zelf vinden dat die een negatieve invloed op hen hebben. Zo stelt een oud-IVOE leerlinge en vrijwilligster die vroeger volgens haarzelf omging met verkeerde vrienden:

'Door alFitrah heb ik een groot netwerk opgebouwd, ik heb veel vrienden nu op wie ik kan steunen en rekenen. Ik had vroeger verkeerde vrienden om me heen, en dit had slechte invloed op mij.'

(oud-IVOE leerlinge en vrijwilligster)

Welbevinden en zingeving

Volgens verschillende respondenten draagt deelname aan de activiteiten van alFitrah bij aan het welbevinden van de betrokken leerlingen. alFitrah wordt gezien als een tweede huis, waar je jezelf kunt zijn als moslim. Deelname aan de lessen kan helpen rust en orde te vinden in een wijdere omgeving die zich kenmerkt door een veelheid aan meningen, en aan het ervaren van zingeving.

'Ik voelde me niet meer alleen, ik kon bij alFitrah terecht voor al mijn zorgen en vragen. Het was een tweede huis. (...) Je moet je (in deze samenleving) constant verantwoorden en het geloof verdedigen en uitleggen waarom je moslim bent geworden, dat gaf veel stress en drukte. Naar alFitrah gaan was voor me even uitrusten, tot adem komen en weer jezelf zijn. De les was voor mij heel erg belangrijk, ontspanningsmoment en mezelf zijn. (...) Je kan overweldigd worden door meningen over zaken die voor een bekeerling verwarrend zijn, de lessen brachten orden en rust in het hoofd.'

(bekeerling en leerling IVOE)

'Ik ben meer bewuster van wat ik doe en waarom, de boodschap achter het bidden en hoe ik nu meer rust en ontspanning vind in het bidden terwijl het voorheen een verplichting was. Ik heb ook de schoonheid van de Koran ontdekt, prachtige dingen die me raken, ook veel bewuster in de omgang met anderen en de woorden die ik uitspreek.'

(ex-leerling)

De kinderen die lessen volgen bij Dar al-Houda lijken dat met veel plezier te doen en komen graag naar de lessen. Zowel de omgang met de andere kinderen als de docenten en ook de inhoud van wat ze leren ervaren ze als prettig. Volgens veel van de ouders is dit in tegendeel tot eerdere ervaringen in andere moskeescholen.

'Ik zie dat mijn kinderen genieten maar ook leren. Dat is zo waardevol!'

(ouder)

Versterking identiteit en weerbaarheid als moslim

alFitrah draagt volgens respondenten bij aan *versterking van de identiteit en weerbaarheid van leerlingen*. Ze krijgen daarbij ook duidelijk mee dat die identiteit een islamitische én Nederlandse is. Dit punt wordt door zowel ouders en (ex-)leerlingen als vrijwilligsters genoemd. Door te werken aan hun bewustwording als moslim en aan hun kennis en houding, zijn leerlingen beter in staat als moslim voor zichzelf op te komen en hun visie uit te dragen. Ouders merken dat de eigen identiteit van de jongere versterkt ten opzichte van de samenleving waarin zij/hij leeft. Hierdoor staan jongeren sterker in hun schoenen en zijn in staat te reflecteren op wie zij zijn en hoe zij worden gezien in de samenleving. De hiermee samengaande grotere zelfverzekerdheid en sterkere weerbaarheid uit zich onder meer in het zich minder snel aangevallen voelen (op identiteit) en/of in meer terughoudend reageren. Een moeder van een 13-jarige leerling beschrijft de verandering bij haar zoon sinds hij naar alFitrah gaat als volgt;

'Minder woede, meer zingeving en zelfwaardering. (...) Hij reageert ook minder heftig wanneer Wilders weer iets roept. Hiervoor heen was zijn reactie heel heftig en agressief.'

(ouder van leerling)

Andere illustraties hiervan zijn:

'Zij helpen zoveel jongeren om zichzelf te vinden, hun identiteit te versterken, de jongeren worden sterk en weerbaar.'

(vrijwilligster, voorheen IVOE leerling en tevens ouder van een leerling)

'Of bij een kerstdiner zegt de jongste tegen de juf "ik ben er omdat ik jou en de kinderen lief vind, maar ik geloof niet in de kerstboom. Ik geloof wel in onze profeet Jezus"; zo schattig! Door bewust te zijn van verschillen kan je er ook makkelijk over praten, als je dat niet ziet of erkent of waardeert dan weet je ook niet welke houding je moet aannemen. Dat is voor de kinderen extra lastig.'

(ouder)

'Bijvoorbeeld als iemand vroeger een discriminerende opmerking maakte dan word ik agressief en heb de neiging om te schreeuwen, om mezelf te verdedigen en bewijzen dat ik ook Nederlander ben. Nu kan ik heel anders op reageren, zo'n opmerking raakt me niet, ik voel me niet aangesproken door mensen die me bewust pijn willen doen. Of dit door alFitrah alleen komt, dat weet ik niet. Maar alFitrah heeft wel een rol gespeeld dat ik me ging verdiepen in mezelf.'

(vrijwilligster, voorheen IVOE-leerling)

Versterking weerbaarheid bij ontsporing

Met de lessen en andere activiteiten draagt alFitrah bij aan de *ondersteuning en versterking van de weerbaarheid van meiden en jongens die ontspoord zijn*. De reguliere hulpverlening heeft volgens enkele respondenten niet altijd antwoord op hun situatie en behoeften. Jongeren voelen zich welkom bij alFitrah en serieus genomen. Met de religieuze insteek en de tijd en aandacht die aan deze jongeren wordt geschonken slaagt alFitrah er bij sommigen in om tot inkeer te komen en hun gedrag in positieve zin te wijzigen. Daarbij kan de dogmatische invulling van de islam, de structuur die deze biedt en het nieuwe netwerk dat zich ontvouwt deze ontwikkeling bespoedigen, en wellicht voorkomen dat ze terugvallen in hun oude gedrag, aldus een van de experts.

Een jongerenwerker vertelt dat ze signalen kreeg dat enkele jonge meiden slachtoffer waren van loverboys. Het is haar niet gelukt hun vertrouwen te winnen. 'Ik vond het zo knap dat ze een jaar later zelf kwamen om me te vertellen dat ze slachtoffer waren en dat ze er mee gestopt zijn door de hulp van alFitrah'. Deze jongerenwerker vertelde ook over een schoolverlater zonder woonadres met hoge schulden. 'Ik heb alles ingezet om hem te helpen (jongerenloket, schuldhulpverlening...), niets heeft geholpen. Afgelopen week kwam hij langs met ontspannen gezicht en vertelde dat zijn problemen opgelost zijn door alFitrah. Er is geld ingezameld om zijn schulden af te betalen, hij mag bij een van de vrijwilligers ingeschreven staan bij de gemeente en heeft dus een woonadres nu. Hij is bezig met solliciteren en werkt nu even zwart om zijn basiskosten te betalen.'

'Deze jongeren worden geweigerd door iedereen, ouders, samenleving.... AlFitrah investeert in hen en biedt ze een veilige plek. Je ziet dat deze jongeren die hun veiligheid hebben gevonden in religie radicaal veranderen, je ziet ze meestal lopen in boerka, lange nikaab of met baard. Dit heb ik vaak meegemaakt.'

(ouder van een leerling, voorheen leerling en vrijwilligster).

3.2.4 Effecten op participatie en burgerschap

Een belangrijk aandachtspunt in deze verkenning vormt de invloed van alFitrah op de maatschappelijke participatie van deelnemers, vooral in het onderwijs en op de arbeidsmarkt, en op hun burgerschap. Als indicatoren voor burgerschap gebruiken we hier de houding ten aanzien van: de bredere samenleving, en meer specifiek de democratische rechtsstaat, de opvattingen en overtuigingen van anderen, kernwaarden als gendergelijkheid, evenals gewelddadig extremisme ter verdediging van het geloof. Hoewel, zoals we in de volgende paragraaf beschrijven, op de meeste van deze indicatoren negatieve invloeden worden waargenomen, schetsen respondenten op onderdelen ook enige positieve invloeden.

Stimulans tot actieve participatie in onderwijs en arbeidsmarkt

De meeste ouders, (ex-)leerlingen en ook enkele andere respondenten geven aan dat alFitrah leerlingen stimuleert om actief te zijn en goed hun best moeten doen op school en op het werk. Ze dienen zich sociaal, maatschappelijk en economisch goed te ontwikkelen voor zichzelf, hun familie de islamitische gemeenschap en de bredere samenleving. Ook staat alFitrah op dit vlak eerlijkheid, het eerlijk behandelen van anderen en het nakomen van afspraken voor. Deze vormende aspecten van de lessen van alFitrah kunnen positief bijdragen aan de arbeidsmarktkansen van hun leerlingen.

'... want ze krijgen heel veel waarden overgedragen die wel heel belangrijk zijn op het werk, zoals eerlijk zijn voor je werkgever en je geld halal (eerlijk) verdienen.'

(ouder van leerling)

Een van de experts stelt dat deze benadering van participatie, met de nadruk op individuele verantwoordelijkheid, te zien is als een vorm van instrumentele integratie. Een dergelijke benadering is volgens deze expert kenmerkend voor alle salafistische organisaties.

Mogelijke versterking weerbaarheid tegen gewelddadige radicalisering

Eén respondent, een wijkagent, signaleert dat alFitrah voor jongeren die radicaliseren een laatste station is voordat ze in het radicalere circuit terecht komen. Daarbij geeft hij aan niet te zien of horen dat alFitrah aanzet tot geweld. Volgens een geïnterviewde islamitisch theoloog behoort het afzweren van geweld tot de ideologie van het type salafistische organisaties waartoe alFitrah behoort.

'Ik geloof niet dat alFitrah als organisatie geweld predikt. (...) Ik denk niet dat jongeren bij alFitrah radicaliseren, althans niet bewust. De meeste jongens die dat pad zijn ingeslagen komen ook niet meer bij alFitrah. Dat is dan weer te mild voor ze. Ik zie organisaties als alFitrah als het laatste station voor deze jongeren, voordat ze overgaan naar huiskamerbijeekomsten die voor ons niet meer zichtbaar zijn.'

(wijkagent)

‘Wahabi-salafisten⁷ zullen zich met hand en tand verzetten tegen geweld. Dat onderbouwen ze ook aan de hand van de (islamitische) basisbronnen.’

(Islamitisch theoloog)

Verschillende typen respondenten (waaronder leerlingen) beamen dat AlFitrah in haar lessen het gebruik van geweld in de naam van de islam expliciet afkeurt. Een van de geraadpleegde experts meent eveneens dat alFitrah tot op zekere hoogte een buffer lijkt op te werpen tegen radicalisering. Ook enkele van de eerder genoemde invloeden, zoals op het terrein van zingeving en participatie, kunnen volgens hem in die richting wijzen. Daaraan voegt deze expert toe dat van de voorzitter bekend is dat hij afstand neemt van Syriëgangers, ook in gesprekken met hen. Niettemin zijn volgens deze expert en anderen ook enige bedenkingen te plaatsen bij de positionering van alFitrah op dit punt. We komen er aan het eind van de volgende paragraaf op terug.

3.3 Negatieve invloeden op deelnemers volgens de respondenten

In deze paragraaf behandelen we negatieve invloeden zoals die door de respondenten zijn genoemd. Een deel van deze punten zal door anderen in de samenleving niet per se als negatief worden gezien. Als onderzoeker geven we hier in deze paragraaf geen oordeel over. In de slotbeschouwing in dit verslag geven we op hoofdlijn wel een duiding van de positieve en negatieve invloeden van alFitrah op basis van dit onderzoek. We behandelen in deze paragraaf achtereenvolgens de effecten op de cognitieve-, moreel-religieuze-, psychosociale ontwikkeling en effecten op participatie en burgerschap.

3.3.1 Moreel-religieuze ontwikkeling

Leerlingen leren dogmatische geloofsopvattingen

AlFitrah is *dogmatisch wat betreft het praktiseren van het geloof*, volgens alle type geïnterviewden, waaronder ouders, ex-leerlingen en sleutelpersonen uit de islamitische gemeenschap. Ze wijzen daarbij ook op de grote nadruk die wordt gelegd op uiterlijk vertoon, de strikte scheiding van mannen en vrouwen en een lange lijst aan gedragsregels van wat verplicht is, toegestaan of verboden. Concrete voorbeelden die zijn genoemd: geen handen schudden met leden van het andere geslacht, verplichting van de hoofddoek, en andere kledingvoorschriften, seksesegregatie en het niet alleen (zonder haar man of mahram⁸) op reis mogen als meisje of volwassen vrouw. Andere voorbeelden betroffen de acceptatie en het faciliteren van polygamie en islamitisch trouwen zonder burgerlijk huwelijk. AlFitrah inspireert daarbij de houding “je bent een goede moslim of niet”, een gesprek hierover lijkt niet goed mogelijk.

‘De ideeën van alFitrah kenmerken zich door een afkeer naar de samenleving, waaronder ook de moslims die niet op de zelfde lijn staan als zij. Ze claimen als enige de waarheid te bezitten, alle andere (opvattingen / interpretaties) verwerpen ze onmiddellijk.’

(Imam en sleutelpersoon islamitische gemeenschap)

‘Sommigen waren aan het radicaliseren, in uiterlijk maar ook in gedachte. Jongeren zijn vastberaden dat ze de waarheid spreken. Het is halal (toegestaan) of haram (verboden) op hun manier. Ze hadden de uitstraling of je bent mijn vriend of mijn vijand.’

(jongerenwerker)

⁷ De geïnterviewde verwijst hiermee naar een groep binnen de salafisten die zich laten inspireren door de Wahabistische islamitische stroming uit Saudi-Arabië. De term Wahabi-salafisten is overigens geen officieel of algemeen erkende benaming met een vaste betekenis.

⁸ Een mannelijk familielid waarmee een vrouw volgens de islamitische regels niet mag huwen, bijvoorbeeld haar vader, broer of oom.

Een sociaal professional die onder meer gezinnen ondersteunt waarvan gezinsleden naar alFitrah gaan vertelt over een ervaring van een van haar cliënten bij alFitrah:

‘We gingen richting de trap en opeens hoorden we stemmen van mannen, de docente was zo boos geworden omdat ik doorliep. Ik had volgens haar de deur niet moeten doorlopen maar wachten tot de mannen weg waren. Ik vond het vreemd, omdat we mannen overal tegenkomen, maar men doet zo vreemd bij alFitrah als men elkaar tegenkomt. Ze zei dat je voor de shaytan (duivel) geen deur moet openen. Mijn opmerking “of de sahaytan alleen bij alFitrah is, omdat we in de supermarkt of op de markt wel met mannen zij aan zij lopen” werd niet gewaardeerd.’

De regels van alFitrah zijn heilig je hebt geen ruimte als volwassene om er over te praten.’

Ze (alFitrah) beperken de islam tot halal (toegestaan) en haram (verboden). (...) Ze (kinderen) kwamen met veel verhalen om bij ons (ouders) te checken of dat zo is. Soms door docenten (van alFitrah) verteld en soms door kinderen of vrijwilligers (bij alFitrah). Erg jammer dat te veel focus ligt op uiterlijkheden en bijzaken en niet op de waarden waar het om gaat in de islam.’

(ouder van drie ex-leerlingen)

De bovenstaande citaten illustreren dat alFitrah, een dogmatische en rechtlijnige visie op de islam op de overbrengt. Dit betekent echter niet dat jongeren dit altijd en helemaal overnemen. Zo beschrijft een jongerenwerker uit de wijk dat in de beginjaren van alFitrah groepen van ontspoorde en deels criminele jongeren niet meer (zo vaak) naar het buurthuis kwamen maar naar alFitrah gingen. Hun gedrag veranderde in de loop van de tijd, ze gedroegen zich verantwoordelijker, stopten met hun criminele en overlast gevende gedrag en sommigen begonnen zich voor anderen in de wijk in te zetten (bijvoorbeeld door het geven van bijlessen in het buurthuis). In de eerste jaren was in hun uiterlijk en omgangsvormen ook duidelijk de invloed van alFitrah zichtbaar. Zo wilden sommigen bijvoorbeeld niet meer de hand schudden van de andere sekse. Na verloop van tijd constateerde de jongerenwerker echter dat veel van deze jongeren uiteindelijk toch zelfstandig keuzes maakten en deels ook in strijd met de richtlijnen van alFitrah handelden en hier ook openlijk met de betreffende jongerenwerker over

spraken. Een quote van een van de jongeren die al langere tijd bij alFitrah kwam, was volgens de jongerenwerker, ‘Ik weet dat het van alFitrah niet mag, maar ik doe het toch’. Ook beschrijft hij hoe een jonge vrouwelijke leerling van IVOE zich na enkele jaren kwam verontschuldigen, omdat ze lange tijd had geweigerd zijn hand te schudden.

Geen rekening houden met de Nederlandse context

alFitrah houdt in haar religieuze opvattingen en in de lessen geen rekening met de Nederlandse context waarin hun leerlingen leven. Volgens vooral sleutelpersonen uit de islamitische gemeenschap en ook enkele ouders en (ex)deelnemers neemt alFitrah haar religieuze opvattingen rechtstreeks en letterlijk over van geleerden in het Midden-Oosten, met name uit Koeweit en Saoedi-Arabië. Geen enkele andere interpretatie of religieuze opvatting wordt geaccepteerd. Deze opvattingen uit het Midden-Oosten worden letterlijk overgenomen waarbij geen rekening wordt gehouden met de dagelijkse leefwereld van hun leerlingen. Volgens deze respondenten kent en erkent alFitrah de maatschappelijke omgeving te weinig. Fatwa’s worden geïmporteerd uit het Midden-Oosten, zonder rekening te houden met de Nederlandse context en condities. Dit *copy-paste* gedrag zorgt voor verkeerde interpretaties en onnodige moeilijkheden. Terwijl deze uitspraken door alFitrah tegelijkertijd worden aangemerkt als de enige juiste invulling van de islam. Op basis van met name de gesprekken met sleutelpersonen uit de islamitische gemeenschap lijkt alFitrah in dezen minder open voor een andere mening dan andere salafistische organisaties.

‘De ideologie van alFitrah is niet op de Nederlandse context afgestemd. Ze gebruiken fatwa’s (religieuze juridische uitspraken/beslissingen) uit het Midden-Oosten die helemaal geen rekening houden met hoe de samenleving in Nederland in elkaar steekt en is georganiseerd. Dit is niet altijd goed toepasbaar in Nederland.’

(Sleutelpersoon islamitische gemeenschap)

'Je moet een organisatie als alFitrah zien als doorgeefluik van ideeën uit het Midden-Oosten. Eigen ideeën erop nahouden over bijvoorbeeld de islamwetenschappen, over de samenleving waarin je leeft, de rol van de ouders in de opvoeding etc. komen regelrecht van de geleerden uit Koeweit of Saoedi Arabië. Daar zetelen de mensen die de ideologische touwtjes in handen hebben. Niks kan daarvan afwijken.'

(Imam en sleutelpersoon islamitische gemeenschap)

'Het is egoïsme en hoogmoed. Van wij weten het beter. Terwijl ze enkel fatwa's importeren uit het Midden Oosten. Ze kennen de maatschappelijke omgeving (in Nederland) te weinig. Vanuit die positie kan je geen fatwa uitspreken, de context en de condities doen ertoe. Dat gedrag zie je dus ook in het gedrag naar de ander. Het is niet enkel het salafisme. Het salafisme kent tientallen groeperingen. SMJ (andere islamitische organisatie in Utrecht) is ook salafistisch, maar die staan open voor een ander. AlFitrah laat geen ruimte aan de ander, niets mag afwijken.'

(Sleutelpersoon islamitische gemeenschap en onderwijsprofessional)

Beïnvloeding van kwetsbare leerlingen en ouders

Kwetsbare mensen raken gemakkelijk onder de invloed van personen met een grote(re) kennis van het geloof zoals docenten, sprekers en personen die ze als geleerden zien, zo zeggen meerdere geïnterviewden (zowel leerlingen IVOE, ouders, jongerenwerkers als sleutelpersonen uit de islamitische gemeenschap). Een deel van de leerlingen en ouders is volgens hen kritisch en maakt eigen keuzes. Een ander (waarschijnlijk groter) deel kijkt echter erg op tegen de autoriteit van de imam of docenten en wil hen in gedrag zo veel mogelijk volgen. De kwetsbaarheid van deze groep lijkt vooral te zitten in de behoefte om zich als moslim in een veilige groep te voelen opgenomen, in de eigen beperkte islamitische kennis en de behoefte de waarheid te vinden (de ware islam). Vanuit de overtuiging dat alFitrah, als een van de weinigen of zelfs als enige in Nederland, beschikt over de waarheid ofwel de juiste kennis over de islam, zijn sommige leerlingen bereid alles wat ze aan kennis en gedragsnormen aangereikt krijgen letterlijk in hun leven toe te passen. Vanuit alFitrah wordt ook sterk de boodschap uitgedragen dat de organisatie als enige de ware islam in Nederland in pacht heeft.

'Deze houding (van alFitrah heeft als enige de waarheid) kan leiden tot ontsporing van jongeren, omdat ze wordt geleerd enkel een moskee aan te hangen. Jongeren zijn onzeker, je biedt hiermee in zekere mate structuur. Maar het is wel een boodschap van uitsluiting. Of je doet het op mijn manier, of het is niet islamitisch.'

(Imam en sleutelpersoon islamitische gemeenschap)

'Hij (de leider van alFitrah) trekt daarmee bepaalde groepen maar beïnvloedt ook en heeft grote overtuigingskracht. Kwetsbaren in de samenleving zullen niet snel een kritische houding hebben naar hem, ze hebben eerder respect voor hem als "geleerde".'

(ex-leerling IVOE en ex-vrijwilliger)

'Afen toe had ik wel discussies met de docent over een aantal kwesties. Ik ben iemand die zijn mond opendoet als ik het ergens niet mee eens ben.' De docente keurde het bijvoorbeeld af dat de respondent voor haar werk naar een andere stad reist zonder begeleiding van haar man. 'Ze had het over al-mahram, dat het verplicht is voor een vrouw om tijdens een reis begeleid te worden door haar man of een (mannelijk) familielid (waarmee zij volgens de islamitische regels niet mag huwen, bijvoorbeeld haar vader, broer of oom). Ik ging met haar hierover discussiëren: "is het je eigen mening of is het islam, en als jij het in een islamitische boek hebt gelezen heb je ook gekeken naar de context? Wat zeggen andere schrijvers en denkers hierover? Waarom heb jij gekozen voor deze mening? Als jij er voor kiest om niet te reizen met een mahram moet je het niet aangeven als een verplichting voor iedereen, het is jouw keuze". (...) Dat durf ik wel tegen haar te zeggen maar veel anderen niet. Die nemen het aan of geven hun mening niet. Ook al zijn ze geboren en getogen in Nederland zien ze een docent als iemand met veel gezag en zijn mening is een wet in dit geval.'

(leerling IVOE)

'Mijn hele leven bestond alleen nog maar uit alFitrah (...) Als je je huiswerk niet af had of niet kon komen in verband met werk werd dat niet geaccepteerd. (...) Je moest je aan de regels van alFitrah houden, anders zou je niet meer mogen deelnemen. Omdat ik overtuigd was dat zij als enige de ware islam verkondigden accepteerde ik alle regels ook als ik het er niet mee eens was.'

(bekeerling en ex-leerling IVOE)

3.3.2 Effecten op de sociale ontwikkeling

Zelfuitsluiting en afstand tot andersdenkenden

De *dogmatische leer van alFitrah kan leiden tot zelfuitsluiting van ouders en leerlingen*, bijvoorbeeld door af te zien van deelname aan verjaardagspartijtjes, paasbrunch op school en het feliciteren van de ander met bijvoorbeeld het kerstfeest of verjaardagen. AlFitrah roept haar leerlingen bijvoorbeeld op om niet deel te nemen aan niet islamitische vieringen. Daarbij wordt verteld dat als men dat wel doet dit tegen het voorbeeld van de profeet en de wens van Allah is en dat dit op de dag des oordeels zal worden meegewogen. Dit kan worden gezien als zware druk die op mensen wordt uitgeoefend. Zeker ook omdat de leerlingen vaak een groot belang hechten aan het zich islamitisch zo correct mogelijk gedragen om zo het welbehagen van Allah te verkrijgen. AlFitrah zet daarbij sterk in op het overtuigen van haar leerlingen dat zij als enige de ware islam verkondigt en dat het tot in detail volgen van hetgeen wordt geleerd in de lessen de enige juiste manier is om als goede moslim te leven.

Ouders die de kinderen willen meegeven dat de wereld en de samenleving erg divers is en dat deze diversiteit gerespecteerd dient te worden, voelen zich niet gesteund door alFitrah. Om die reden hebben verschillende ouders de kinderen uitgeschreven. Ze benoemen dat het al geen simpele opgave is om de kinderen op te voeden als moslim in deze samenleving, en dat men door het inkomen en etnische komaf al een label krijgt geplakt. AlFitrah zou dit alleen maar versterken, omdat ze met de boodschap die ze afgeven de scheidslijnen tussen bevolkingsgroepen vergroten. Hierbij sluit alFitrah vooral aan bij gevoelens van een deel van de moslims van slachtofferschap in de zin dat moslims niet volledig geaccepteerd zouden worden in de Nederlandse samenleving en worden belemmerd hun leven op een volledig islamitische manier in te richten. Een relativerende uitspraak is dat er in de stad Utrecht wellicht meer kansen bestaan om toch mee te draaien in de maatschappij, omdat Utrecht de nodige diversiteit kent, maar

dat de kinderen elders in het land, bijvoorbeeld in een dorp met weinig diversiteit, het veel moeilijker zouden hebben.

Opvattingen van andersdenkende islamitische organisaties en geleerden worden niet erkend en juist verworpen. Er is sprake van zwart – wit denken. Ze vervreemden zichzelf zo ook van andere moslims. Op deze manier heeft de organisatie een grote invloed op de manier waarop de leerlingen zich gedragen.

Ten aanzien van zelfuitsluiting wijzen sommige respondenten (vooral ouders) er ten slotte op dat deze wellicht nog versterkt wordt door de negatieve aandacht, al dan niet terecht, die de organisatie regelmatig in de media en politiek genereert. Zij beschrijven ook dat hun kinderen zich negatieve uitlatingen over de islam in de media en politiek (sterk) aantrekken en dat dit een ook een van de redenen is waarom zij zich juist sterk richten op gelijkgestemden bij alFitrah.

'Ik denk dat dat niet fijn is voor het kind, omdat de anderen in zijn omgeving wel meedoen met zulke activiteiten maar of dat daadwerkelijk leidt tot minder kansen is nog de vraag. Die ontwikkeling doet zich nu voor, met de nieuwe generatie salafi-ouders.'
(islamitische theoloog).

'Ik zie dat een deel van de deelnemers (aan activiteiten bij alFitrah) zich hebben vervreemd van hun omgeving omdat ze handelden naar wat ze te horen kregen in de lessen. Je ziet een verslechterde ouder-kind relatie, waarbij de ouders worden aangesproken op hun religieus gedrag. Sommige jongeren verklaren de ouders zelfs als niet-gelovig. Als je dit dan teruglegt aan alFitrah zeggen ze, "dat komt niet van ons". De vraag is dan: hoe heb je dit uitgelegd (aan de leerlingen)? En ben je wel bekwaam en bevoegd om dit soort materie aan jongeren te onderwijzen? Andere moskeeën en geleerden worden niet erkend
(door alFitrah).

'Ze isoleren zich van de samenleving.'
(Imam en sleutelpersoon in de islamitische gemeenschap)

'Kinderen die les krijgen bij alFitrah krijgen het moeilijk om aansluiting te vinden bij de rest van de samenleving en bijvoorbeeld op school. (...) Voor de leerlingen van alFitrah is er een groot verschil tussen het leven en de ervaringen binnen alFitrah en hun leven daarbuiten. Die twee werelden sluiten helemaal niet op elkaar aan. Het leven van de kinderen wordt zo erg complex. Ze weten niet meer wat ze moeten doen.'

(Imam en sleutelpersoon islamitische gemeenschap)

Afstand tot andersdenkenden en zelfuitsluiting komt ook tot stand op twee andere manieren. Ten eerste stimuleert alFitrah leerlingen om anderen (met name andere moslims) te corrigeren en te wijzen op volgens hen onjuist islamitisch gedrag. Dit leidt soms tot wrijving en afstand tot andersdenkenden, ook binnen families. Dit heeft ook invloed op met wie leerlingen van alFitrah (kunnen) omgaan. Ten tweede speelt een groot deel van het sociale leven (vrije tijd) van leerlingen van alFitrah zich af binnen deze gemeenschap en zijn de leerlingen hierdoor minder in contact met anderen. De sociale segregatie, waarvan toch al sprake is in het leven van veel kinderen met een migratieachtergrond, wordt hierdoor versterkt.

'Ik merk wel dat mijn familieleden of sommige vrienden wat mijn kinderen doen soms lastig vinden of er negatief op reageren, het is hoe je er naar kijkt. Als ik het voorbeeld van het groeten weer gebruik, dan is het de keuze van deze kinderen om zo (op islamitische wijze) te groeten, waarom moet het negatief gelabeld worden; moet je perse met de stroom meedoen? Hier hebben mijn kinderen wel last van in de omgeving, ze vallen op en dat wordt niet altijd als positief gezien. Afen toe zeg ik er wel iets van, dat ze mensen niet moeten corrigeren maar op een aardiger toon en manier laten zien hoe het moet. (...) Hun vriendenkring is veranderd, want sommige van hun vrienden, zelfs hun nichten, nemen afstand en ze groeien uit elkaar. Ze hebben geen ruzie, maar het matcht niet op een of andere manier. Mijn kinderen (dochters) wilden zelf ook meer met meisjes omgaan die meer praktiserend moslima zijn om meer van hen te leren.'

(ouder van twee leerlingen)

'Ik (een moeder) had dus angst dat de sociale omgeving van mijn kinderen gaat veranderen en homogeen wordt. (...) Ik hoorde bijvoorbeeld van een ouder dat de kring van zijn kind wel veranderd is op een gegeven moment, zij deden alles binnen alFitrah; sport en alle vrijetijd was bij alFitrah, waardoor ze contact met veel vrienden verloren hebben en nieuwe vrienden (bij alFitrah) hebben gemaakt. (...) Ze gaan naar zwarte school, wonen in achterstandswijk, doen boodschap bij Turkse supermarkt en Marokkaanse slager. De juf op school is het enige bewijs dat ze in Nederland zijn. (...) Ik probeer zelf mijn kinderen een onderdeel te laten zijn van de wereld en deze samenleving, maar dat is geen simpele opgave door je inkomen en je komaf heb je al een label en voel je gedwongen om te zijn waar je niet wil zijn. Met alFitrah erbij of ander soortgelijk organisaties wordt dit alleen maar versterkt. Maar hoe kom je hieruit? Hoe help je je kinderen? Hoe loop je tegen de stroom in eigen gemeenschap. Het is niet makkelijk om kinderen op te voeden in Nederland als migrant en als moslim al helemaal.'

(ouder van drie ex-leerlingen)

De houding tegenover andersdenkenden, zowel andere moslims als niet moslims, is gesloten, er is een gebrek aan acceptatie van andere meningen. Zoals gezegd komt uit de meeste gesprekken naar voren dat alFitrah uitdraagt als enige de waarheid te verkondigen. Het gesprek met mensen met andere meningen is vanuit alFitrah dan ook primair gericht op het overtuigen van de ander en niet gericht op wederzijdse uitwisseling. Andere meningen worden als regel als onwaar weggezet.

'Het is of zwart of wit, je bent of met mij (alFitrah) of tegen mij. We kunnen samen zijn als je het met me eens bent, heb je ander mening dan ben je mijn vijand. Dat is de houding binnen alFitrah, misschien op enkeling na. (...) Ik ben zelf tegen polygamie, we hadden het een keer hierover, 70% van de groep was voor, los van het feit dat ik ben geschrokken hoe men denkt hierover en dat huwelijken binnen alFitrah gesloten worden zonder akte (burgerlijk huwelijk) ga ik er van uit dat ieder zijn eigen mening mag hebben. Ik werd op een intimiderende manier aangevallen, er werd gezegd dat ik niet een echte moslim ben, dat mijn Iman (geloof) niet sterk is.'

(ex-leerling IVOE)

'Mijn partner en ik vonden het belangrijk dat onze kinderen leren omgaan met iedereen, we zijn in Nederland met zoveel mensen en verschillen. We zagen dat binnen alFitrah een bepaalde groep loopt (ik bedoel het niet negatief). Daarom hebben we gekozen om de overstap te maken naar een andere islamitische organisatie waar de groep diverser is.'

(ouder van ex-leerling)

Negatieve invloed op relatie met ouders en familie

AlFitrah kan een negatieve invloed hebben op de relatie van leerlingen met hun ouders en andere familieleden. De eerst genoemden leren bij alFitrah niet om open te staan voor andere gedachten, ook niet als het om hun eigen familie gaat. Leerlingen willen vaak de gedragsregels die ze bij alFitrah hebben geleerd ook thuis toegepast zien, aldus ex-leerlingen, sociaal professionals en ouders van ex-leerlingen. Ook staan religieuze opvattingen die worden aangeleerd het contact met ouders soms in de weg. Dit geldt zeker ook voor bekeerlingen die niet islamitische ouders/familie hebben.

'Ook scheiden van mannen en vrouwen; de jongeren zijn heel streng hierin, en hebben daardoor ook vaak conflict met hun ouders. Zij denken dat hun ouders verkeerd bezig zijn en ze corrigeren hun islam. Ik ken veel ouders die enorm last hiervan hebben.'

(ouder ex-leerling)

"Ik heb recentelijk meegemaakt dat mijn nicht me vertelde dat ze niet komt naar bruiloft van mijn dochter omdat we muziek draaien. Ik heb respect voor haar keuze maar het doet wel veel met mij en word boos zelf. We zijn samen opgegroeid, deden alles samen en opeens geeft ze geen hand aan mijn man en komt niet naar bruiloft. Ik snap het allemaal niet.'

(Ouder ex-leerling)

'Hij maakt ook veel ruzie met zijn oudere zus. We proberen hem duidelijk te maken dat hij zich niet mag bemoeien met zijn oudere zus en dat hij respect voor haar moet hebben. Hij vindt dat ze weinig kennis heeft over islam en dat hij haar alleen maar wil helpen. Zijn zus heeft last van zijn zwart wit denken en dat hij denkt dat hij alles (over het geloof) het beste weet. Toen zijn zus is meegegaan met een groep collega's op werkreis, vond hij dat echt niet kunnen en dat ze tegen de regels van de islam inging ... en zo gaat het maar verder.'

(ouder van een leerling)

'Mij werd (vanuit aFitrah) verboden naar de verjaardag van mijn moeder te gaan. (...) door dit soort zaken is de relatie met mijn (niet islamitische) familie slechter geworden.'

(bekeerling en ex-leerling IVOE)

Groepsdruk om zich te conformeren

Een bepaalde groep alFitrah leerlingen en ouders oefent druk uit op andere leerlingen en ouders om zich te conformeren. Dit past in de lijn van alFitrah waarbij volgelingen worden aangemoedigd om anderen aan te spreken op hun islamitisch incorrecte gedrag en ze uit te nodigen om de volgens alFitrah ware islam te aanvaarden en het juiste islamitische gedrag te vertonen. In de lessen van alFitrah (zowel bij de kinderen als de volwassenen) wordt hier ook expliciet aandacht aan besteed.

'Door dit gesprek bedenk ik wel dat het zou heel mooi zijn als in de lessen van alFitrah aandacht wordt gegeven aan anders zijn of mensen die anders denken.'

(ouder ex-leerling)

'Het is een groep die eigen regels afdwingt bij anderen met boodschap als jij dat niet doet dan ben je geen moslim'

(Sociale werker)

Volgens meerdere ouders zijn het vooral ouders en leerlingen onderling die elkaar beïnvloeden. Het gaat niet altijd om expliciete boodschappen vanuit alFitrah, maar leerlingen zien medewerkers wel als voorbeeld, met hun kleding en uitstraling.

3.3.3 Effecten op de psychologische ontwikkeling

Welbevinden: intimidatie bij afwijkende mening

De manier van omgang vanuit alFitrah wordt door een deel van de leerlingen (IVOE) en ouders beschreven als soms erg onprettig en intimiderend. Zolang men de lijn van alFitrah netjes volgt en niet kritisch is, lijkt er niets aan de hand te zijn. Een kritische houding of het niet precies volgen van de richtlijnen en opdrachten (bijvoorbeeld huiswerk of deelnemen aan bijeenkomsten) leidt al snel tot een strenge vermaning en druk om het gedrag aan te passen. Sommige ex-leerlingen en ouders beschrijven de uitspraken en preken van de leiding van alFitrah ook als beledigend en kleinerend. Volgens hen wordt door met name de leiding van alFitrah weinig tot geen respect getoond voor iemand met andere opvattingen, en wordt niet iedereen in z'n waarde gelaten. Er is sprake van een *autoritaire en soms intimiderende wijze van beïnvloeding van leerlingen*, in het geval zij afwijken van de door alFitrah uitgedragen voorschriften. Dit geluid is vooral te horen bij enkele jongerenwerkers en vrijwillige leskrachten die bij andere islamitische organisaties in de stad religieus onderwijs geven. Ook beschrijft een oud-leerling van IVOE (een bekeerling) de manipulatieve wijze waarop hij onder druk werd gezet om te blijven bij alFitrah toen hij, na er een lange periode actief te zijn geweest, probeerde de organisatie te verlaten. Hij geeft aan dat dit hem uiteindelijk pas na veel moeite is gelukt.

Vanuit verschillende respondenten wordt onderstreept dat dit niet zonder emotionele gevolgen blijft.

'Ik heb bij alFitrah een angst voor de omgang met vrouwen opgebouwd.' (...) 'Op een gegeven moment hoorden we in het gebouw van alFitrah een groep zusters de trap oplopen. We zijn toen achter onze docent aan snel de andere kant opgerend om een ontmoeting te voorkomen.' (...) 'Ik durfde op een gegeven moment de verkoopster bij de bakker niet eens meer aan te kijken uit angst dat ik daarmee tegen de wens van Allah zou in gaan.' ... 'Ik ging zelfs de hulp van vrouwelijke artsen weigeren.'
(bekeerling en voormalig IVOE leerling)

Een respondent spreekt van 'emotionele manipulatie' 'want hij (voorzitter van alFitrah) zei dat mijn besluit (om af te zien van medewerking aan een project) komt vanuit de shayt'aan (duivel) en dat ik me niet moet overgeven aan zijn fluisteringen. Dat komt hard aan wanneer je dat van een sheikh⁹ te horen krijgt.'

(ouder van ex-leerling)

'Een jongere zou met ons mee gaan op reis', vertelt een jongerenwerker. 'Ze werd vernederd door haar docente, "hoe kan je dat doen zonder mahram, je moet eerst een goede moslim worden". Het meisje werd bang en begon te huilen: ben ik zo verkeerd bezig? (...) We hebben de ouders meteen ingeschakeld die uiteindelijk het laatste woord hadden en het meisje mocht mee op reis.'

'Als je niet doet wat zij (bij alFitrah) zeggen krijg je een zeer ongemakkelijk gesprek. Ook stoppen met een opleiding is een hele opgave, waarbij ik meerdere malen werd opgebeld met de dwingende boodschap om toch maar niet te stoppen en dat het een verplichting is islamitische kennis op te doen. Op een manipulatieve wijze werd op me ingeprikt om niet te stoppen.'

(bekeerling en voormalig IVOE leerling)

Schadelijke psychische effecten

Zoals uit de voorgaande citaten al blijkt, kan de dwingende houding vanuit alFitrah gevoelens van angst oproepen bij deelnemers. Ook de boodschappen zelf kunnen dat effect hebben. Verschillende respondenten geven voorbeelden van kinderen die heel angstig zijn geworden door als bedreigend ervaren uitspraken van leerkrachten, soms zo dat er hulp nodig is om verdere psychische schade te voorkomen.

9 In dit geval verwijst de geïnterviewde hiermee naar een religieus leider.

‘Ze maken de kinderen vooral bang zodat ze doen wat alFitrah zegt. Zo zeggen ze bijvoorbeeld, “als je van de profeet houdt (wat in een basisuitgangspunt in de islam is) dan vier je geen sinterklaas”. Hier bedreigen ze de kinderen dus met de gedachte dat als ze wel sinterklaas vieren, ze niet van de profeet houden en daardoor geen (goede) moslims zijn. En dat God hen dat zal aanrekenen.’

(Sleutelpersoon in de islamitische gemeenschap)

‘Ik zie veel angst: angst voor de hel, angst om gestraft te worden. Zowel bij ouders als bij de kinderen. Maar ook angst voor anderen, die volgens hem (leiding van alFitrah) kafir (ongelovig) zijn, angst om alFitrah te (moeten) verlaten, wat betekent dat je gevallen bent als moslim.’ (...) In een aantal gezinnen die ik begeleid hebben ook ouders last van kinderen die zo denken, bezig met haram en halal, zwart of wit. Ik heb heel vaak geestelijke verzorgers, imams ingeschakeld om te helpen. Ik ben erg blij dat in alle gevallen de geestelijke verzorgers gelukt is om voor drastische veranderingen te zorgen, in positieve zin. Ik krijg het gevoel dat we veel moeten herstellen, er is veel schade en veel kinderen of ouders moeten hergeprogrammeerd worden. Ik zeg dit niet als theoloog maar als hulpverlener, omdat ik zie dat deze mensen voor zichzelf en de omgeving een blokkade, schade.. kunnen zijn, en vooral als het gaat om kinderen.’

(Sociaal professional)

‘de groep die radicale gedachten heeft ten opzichte van de moslim gemeenschap in Utrecht, is een groep die geïsoleerd is of stelt zich op dominant in de gemeenschap. Een aantal ouders verbiedt hun kinderen om naar Af te gaan en vragen om hulp bij andere moskeeën, niet makkelijk om de schade te herstellen. Het is een lang proces om het denken van jongeren te matigen. Los van het feit dat de imams niet zoveel tijd hebben om een op een te coachen en te begeleiden’

(Sleutelpersoon islamitische gemeenschap)

Op een ander mogelijk schadelijk effect van de boodschappen van alFitrah wijst een van de experts, doelend op de impliciete anti-democratische boodschap die de voorzitter uitdraagt in zijn videolezing ‘Hoe voed ik mijn kind op in Nederland?’. In deze lezing waarschuwt hij ouders voor de bedreiging van het ‘verwerkingssysteem’ van kinderen die uitgaat van het op gelijkheid en vrijheid gerichte reguliere onderwijs (zie voor een

samenvatting bijlage onderdeel 5 FitrahTV2). Deze boodschap gaat lijnrecht in tegen de democratische beginselen die kinderen op school leren, zeker binnen de Vreedzaam methodiek die in Utrecht breed ingang heeft gevonden. Deze tegenstelling kan volgens de expert ‘een tweedeling in de hoofden van kinderen’ tot gevolg hebben.

Ook de eigen zorg- en hulpverlening kan mogelijk een negatief effect hebben op het welbevinden van individuen, volgens sleutelpersonen uit de islamitische gemeenschap en ook een (ex-) vrijwilliger. Volgens hen is het de overtuiging van alFitrah dat mentale en geestelijke ziekten (in de eerste plaats) opgelost dienen te worden door islamitische handelingen en niet door het reguliere zorgsysteem in Nederland. AlFitrah voert dan ook zelf (religieuze) behandelingen uit.

‘Alle mentale of geestelijke ziekten moeten (volgens alFitrah) worden opgelost via de eigen islamitische handelingen en praktijken. Het gevaarlijke is dat hierdoor mensen niet de juiste hulp krijgen en terecht komen bij mensen die absoluut geen verstand hebben met het fenomeen. Ze zitten op stoelen van deskundigen waar ze niet horen. Bovenstaande zijn voorbeelden uit de praktijk, deze mensen heb ik persoonlijk gesproken. We zijn dan ook regelmatig bezig met het herstellen en repareren van de situatie.’

(Imam en sleutelpersoon in de islamitische gemeenschap in Utrecht)

‘Ik (zie) wel veel waar ik vraagtekens bij heb, het zal vast wel te maken hebben met mijn onwetendheid. Bijvoorbeeld veel vrouwen die rukia (islamitisch spirituele geneeswijze) komen doen bij al-Istiqama moeten eigenlijk empowerment en weerbaarheid trainingen volgen, het is makkelijk om de schuld te geven aan externe factoren zoals boze ogen, afgunst of djinn (geesten).

(vrijwilligster, voorheen leerling)

Of mensen uiteindelijk wel worden doorverwezen naar de reguliere hulpverlening als de alFitrah aanpak geen of onvoldoende effect heeft is niet geheel duidelijk. Een van de experts vertelt wel over een ervaring van een ‘witte’ niet-moslim hulpverlener die niet naar binnen mocht. Volgens deze expert wordt de reguliere hulpverlening buiten de deur gehouden, ook als meiden bijvoorbeeld dermate ernstige problemen hebben dat hulp vanuit jeugdzorg gewenst is.

3.3.4 Effecten op participatie en burgerschap

De hiervoor genoemde negatieve invloeden op de moreel-religieuze en sociale ontwikkeling en op het welbevinden van deelnemers kunnen alle hun weerslag hebben op hun kansen om optimaal te participeren in de maatschappij. De respondenten hebben daarnaast nog enkele specifieke kwesties genoemd die participatie en burgerschap in de weg kunnen staan.

Emancipatie van vrouwen: ongelijkwaardigheid

AlFitrah draagt ongelijkwaardigheid en geen empowerment van vrouwen uit. Enkele voorbeelden kwamen al langs, zoals over alleen mogen reizen onder begeleiding van een man. Andere voorbeelden zijn het accepteren dat een man een tweede of derde vrouw neemt, en niet mogen scheiden zonder toestemming van de man. Daarnaast staat de stichting een zeer traditionele man-vrouw verhouding voor met een dominante positie van de man. Ook de hulpverlening die vrouwen geboden wordt draagt ongelijkwaardigheid uit.

'Je hoort ook verhalen dat veel van de meisjes geen carrière willen maken maar het liefste trouwen en kinderen krijgen. Dat is veel beter wordt hen verteld.'

(ouder van leerling)

'Ik volg de social mediakanalen van alFitrah op de voet. Ik heb alle video's die ze online zetten wel bekeken, ook die in Tamazight en Arabisch. In het berbers spreken ze bijvoorbeeld over de vrouw als iemand die enkel in de keuken hoort en de man hoort te bedienen. Ook op seksueel niveau. Als de man zegt we gaan nu naar bed dan moet ze dat

ook volgen. Je merkt dat de sprekers charismatisch zijn en goede sprekers. Ook uitspraken als de shi'iten horen we te bestrijden. Deze uitspraken doen ze vaker in het Arabisch of Tamazight dan het Nederlands. Volgens hun ideologie bestaat er geen grijs gebied. Je bent moslim zoals zij dat zijn of niet (je bent geen moslim). De mensen die afwijken worden direct uitgemaakt voor mushriq (afgoderij).'

(onderwijsprofessional)

'Als je leven (als vrouw) niet op orde is dan moet je gaan reflecteren en de handen uit de mouwen steken om je leven te ordenen en niet de schuld geven aan afgunst, of als de relatie met je man niet goed is dan is het sihr (tovenarij)! Dit vind ik onzin. Dit mis ik nog binnen alFitrah: empowerment van vrouwen en het versterken van hun persoonlijkheid.'

(vrijwilligster, voorheen leerling)

Participatie: negatieve invloed op deelname in het onderwijs en op de arbeidsmarkt

Tegenover het beeld dat alFitrah jongeren stimuleert om goed hun best te doen op school en succesvol te zijn in het professionele leven zien alle verschillende type respondenten ook risico's en belemmeringen. Met name participatie op de arbeidsmarkt zou door de vorming bij alFitrah belemmerd kunnen worden. Elementen waar vooral op wordt gewezen zijn het afwijzen en niet openstaan voor andere meningen en daarnaast de grote nadruk op het strikt naleven van de voorschriften voor het uiterlijk en kleding en het geen hand geven van personen van het andere geslacht. Als de strikte scheiding van mannen en vrouwen die alFitrah voorstaat daadwerkelijk wordt toegepast leidt dat in de Nederlandse context tot een zeer beperkte mogelijkheid tot arbeidsparticipatie.

Maar ook op de participatie in het reguliere onderwijs zou alFitrah een negatieve invloed kunnen hebben. De boodschappen van alFitrah kunnen afstand tot school in de hand werken, of zelfs bij een deel van de ouders en leerlingen twijfel aan de autoriteit van de school. Bovendien worden de leerlingen binnen alFitrah ontmoedigd om zelfstandig te reflecteren op de lesstof, hetgeen zijn weerslag kan hebben op hun houding in het onderwijs.

'Ik ken jongeren die hun baan zijn verloren, relatie met de ouders is verslechterd, relatie met de buurman is verslechterd, noem maar op. Ze (alFitrah) gedragen zich erg dogmatisch en proberen dat aan de ander over te brengen. Wanneer deze niet wordt geaccepteerd nemen ze afstand.'

(sleutelpersoon islamitische gemeenschap en onderwijsprofessional)

'Als je je strak houdt aan een aantal elementen (die alFitrah aanleert) dan denk ik wel dat alFitrah het vinden van werk kan belemmeren, zoals geen handgeven aan mannen, zwaar gedekt zijn met nikaab of burka. Jongeren van migranten hebben het al zo zwaar op de arbeidsmarkt.'

(ouder van ex-leerlingen)

'Het kind groeit op met verschillende boodschappen. Dat wat hij vanuit het schoolstelsel en samenleving meekrijgt botst met de waarden en normen van alFitrah (...) Het creëert tot op zekere hoogte een vijandsbeeld naar de ander. Ook wordt de autoriteit van de school in twijfel getrokken. School baseert zich namelijk niet op de islamitische bronnen (...). Hierdoor ontstaat een tegendraadse groep leerlingen die school niet de nodige status toeschrijven. (...) Deze jongeren zullen buitenstaander zijn die zich enkel ophouden in de eigen vriendenkring. Hun wereldbeeld blijft hierdoor zeer beperkt en hebben later weinig perspectief.'

(docent basisschool)

'Het wordt voor de leerlingen van alFitrah lastig om goed in de Nederlandse samenleving te kunnen opereren. Hun ideologie belemmert dit, allerlei zaken die in Nederland vanzelfsprekend en belangrijk zijn, wordt door deze ideologie juist verboden. Ook ontnemen ze de leerlingen de vrijheid om zelf na te denken. Ze moeten gewoon precies volgen wat ze bij alFitrah leren. Hierdoor neemt de mogelijkheid van kinderen om zelfstandig te kunnen nadenken ook af. (...) Zo staan ze een strikte scheiding van mannen en vrouwen voor. Voor bijvoorbeeld een mannelijke automonteur is het dan in principe niet mogelijk om alleen te zijn met een vrouwelijke klant. Waar kan zo iemand in Nederland dan automonteur zijn als hij hier aan vasthoudt?'

(Sleutelpersoon islamitische gemeenschap)

Mogelijke invloed op radicalisering

Het beeld over de radicaliserende invloed van alFitrah is niet eenduidig. Eerder zagen we dat alFitrah het gewelddadig extremisme afwijst. Een van de experts, die zelf als onderzoeker met leerlingen van alFitrah heeft gesproken, vertelt dat een aantal aanhangers van ISIS (Islamitische Staat) en uitreizigers vroeger leerling waren bij alFitrah, hetgeen kan duiden op een mogelijke beïnvloeding vanuit de organisatie. Aan de andere kant kwamen uitreizigers ook van andere moskeeën, predikt alFitrah volgens meerdere respondenten geen geweld en neemt de voorzitter juist afstand van uitreizigers, zoals eerder benoemd. Wel tekent een van de andere experts, op basis van gesprekken met uitreizigsters, hierbij aan dat de argumentatie van de voorzitter twijfel oproept: hij beroept zich niet op afwijzing van ISIS en de doelen die ISIS nastreeft, maar wijst bijvoorbeeld op de plicht van de meiden om te blijven om voor hun moeder te zorgen. Met andere woorden, hij gebruikt geen ideologische maar contextuele argumenten, waarmee toch in het midden blijft waar hij precies staat. Daarbij wijst deze expert wel op een theologische breuk tussen de lijn van alFitrah en die van andere partijen in een extremere hoek. Bij alFitrah staat de missie centraal van overdracht van kennis, van het woord van Allah, terwijl meer extreme denkers stellen dat overdracht van kennis niet voldoet en geweld in bepaalde situaties geoorloofd is. Al met al lijkt alFitrah niet actief bij te dragen aan radicalisering in de richting van gewelddadig extremisme, maar is niet uitgesloten dat alFitrah bijdraagt aan de voedingsbodem ervoor vanwege de polariserende houding en boodschappen. Deze kunnen vooral kwetsbare jongeren die verder weinig begeleiding ondervinden vatbaar maken voor radicalisering, aldus deze expert.

Uit gesprekken met alle verschillende typen respondenten komt duidelijk naar voren dat de leerlingen een dogmatische en letterlijke interpretatie van de islam krijgen aangeleerd. Een deel van de respondenten (vooral sleutelpersonen uit de islamitische gemeenschap, ouders en ex-leerlingen) denkt daarbij dat alFitrah leerlingen een opstap biedt naar radicalisering, omdat de fundamentalistische geloofsopvatting die alFitrah uitdraagt vergelijkbaar is met die onderliggend is aan het gewelddadig extremisme. Ook een van de experts is deze mening toegedaan, en wijst er verder op dat deelnemers mét de fundamentalistische opstelling een duidelijk wij-zij onderscheid krijgen aangeleerd. Daarbij moeten ze vanuit de bredere samenleving een tegenovergesteld vertoog verwerken, gezien de heersende islamofobie in de samenleving. Veel islamitische organisaties denken expliciet na over hun bijdrage aan het omgaan met en het voorkomen van (verdere) polarisering. Naar zijn indruk ondersteunt alFitrah leerlingen nauwelijks in het omgaan daarmee.

Verder bestaat bij verschillende respondenten, waaronder professionals die in de wijk werken en sleutelpersonen uit de islamitische gemeenschap, twijfel aan de acceptatie van de democratische rechtsstaat bij alFitrah. Volgens een van de experts die zelf ook meerdere (ex-) leerlingen heeft gesproken leert alFitrah dat de loyaliteit van moslims in de eerste plaats bij hun geloof ligt, en lijkt alFitrah dit voor een deel te koppelen aan gedragsvoorschriften die indruisen tegen democratische principes. Volgens een van de ex-leerlingen en sleutelpersonen uit de islamitische gemeenschap roept alFitrah op om problemen binnen de eigen kring op te lossen en hier geen buitenstaanders, ook niet van de overheid, bij te betrekken. Volgens deze ex-leerling en daarnaast ook volgens een sleutelpersoon uit de islamitische gemeenschap wordt ook expliciet verboden om aangifte bij de politie te doen tegen andere moslims. Dit zou verraad zijn aan de islamitische gemeenschap. Daarnaast stellen een aantal sleutelfiguren uit de Utrechtse islamitische gemeenschap dat alFitrah in het verleden verschillende fatwa's heeft uitgevaardigd die haaks staan op de democratische rechtstaat.

Zo wordt genoemd dat belasting betalen aan de Nederlandse overheid verboden is verklaard en wie stemt op een politieke partij als minderwaardig wordt afgedaan. De respondenten zien de laatste tijd weliswaar dat de uitspraken vanuit alFitrah milder zijn geworden, maar zij maken zich niettemin zorgen om de botsende boodschap die wordt verkondigd ten opzichte van de kernwaarden van de samenleving. Door verschillende ouders worden ook ongeregistreerde huwelijken genoemd die door alFitrah worden gesloten (zonder dat er eerst sprake is van een burgerlijk huwelijk).

'Wat je wel ziet is dat ze de islamitische wet- en regelgeving belangrijker vinden dan de Nederlandse rechtsstaat. En dat kan soms schuren, zelfs op strafrechtelijk niveau. Zo heeft (een bestuurslid) een minderjarige bekeerlinge opgevangen toen deze door de ouders niet werd geaccepteerd. Het werd zo erg dat ze zelfs van huis wegliep. Hij ving haar op, vanuit volgens hem het nobele idee als broeder die een zuster helpt. Hij zag dat als zijn verantwoordelijkheid. Maar omdat het meisje nog minderjarig was kon dat niet door de beugel. Hij is hierdoor later door de rechter ook op de vingers getikt.'
(wijkagent)

'Volgens de leer (die alFitrah aanhangt) mag je bijvoorbeeld niet werken bij een overheidsinstantie omdat deze niet de islam vertegenwoordigt en een traditie is van ongelovigen. Hier zou sprake zijn van loyaliteitsverstrengeling. Of je mag niet als Marechaussee werken en een moslim aanhouden. Dit is islamitisch gezien nonsens en komt voort uit verkeerde interpretatie, maar goed ook dat erkennen ze niet want er kan geen sprake zijn van een afwijkende interpretatie.'
(Imam en sleutelpersoon islamitische gemeenschap in Utrecht)

'AlFitrah ziet contact zoeken met de politie (in het geval een moslim iets tegen de wet heeft gedaan) als verraad. Dit wordt ook zo aan leerlingen geleerd. Want de anderen zijn kafirs (niet gelovigen) en dus niet te vertrouwen.'
(Sleutelpersoon islamitische gemeenschap)

Andere (ex)leerlingen die zijn geïnterviewd geven overigens aan geen oproep te hebben gehoord om aangifte bij de politie te vermijden.

Een belangrijke indicator van acceptatie van de rechtsstaat vormt het kiesgedrag van burgers. Volgens een van de experts was de voorzitter van alFitrah in het verleden tegen deelname aan verkiezingen, maar heeft hij bij de laatste gemeenteraadsverkiezingen het advies uitgebracht om in Utrecht op Denk te stemmen¹⁰. De motivatie zou niet zozeer liggen in ideologische acceptatie van democratische verkiezingen, maar vooral de pragmatische overweging dat deze partij beoogt een dam op te werpen tegen anti-islam geluiden in de samenleving.

3.4 Samenvatting

Positieve invloeden

Positieve invloeden worden benoemd op de cognitieve-, moreel-religieuze- en psychosociale ontwikkeling van leerlingen, evenals op hun maatschappelijke participatie en houding jegens de bredere samenleving en rechtsstaat. Leerlingen doen volgens de respondenten kennis op over de Arabische taal, de Koran en de hadith, ontwikkelen zich als gedisciplineerde moslims, bouwen een nieuw sociaal netwerk op. Ook op het gebied van zingeving en identiteit en weerbaarheid als moslim noemen zij positieve invloeden, evenals van weerbaarheid tegen ontsporing. AlFitrah biedt aan mensen die in hun eigen kring afgewezen worden, zoals bekeerlingen, 'geïsoleerde' vrouwen, ontspoorde jongeren of jongeren die zich als crimineel weggezet voelen een toevluchtsoord en hulp. Daarmee vult de organisatie een lacune waar reguliere organisaties volgens een aantal respondenten niet adequaat op inspelen, mede vanwege het taboe op religieus geïnspireerde dienstverlening. De dogmatische invulling van de islam, de structuur die deze

biedt, het nieuw opgebouwde netwerk en de door alFitrah gestimuleerde deelname aan vrijwilligerswerk kunnen een positieve ontwikkeling bespoedigen, en wellicht terugvallen in oud gedrag voorkomen. Ook stimuleert alFitrah tot actieve deelname in het onderwijs en op de arbeidsmarkt en keert de organisatie zich tegen gewelddadig extremisme, al duiden de gegevens ook op een keerzijde op deze punten.

Negatieve invloeden

De door de respondenten benoemde negatieve invloeden doen zich voor op alle boven beschreven gebieden van de ontwikkeling: cognitieve-, moreel-religieuze- en psychosociale ontwikkeling van leerlingen, evenals op hun maatschappelijke participatie en houding jegens de bredere samenleving en rechtsstaat.

Leerlingen leren dogmatische geloofsopvattingen, waarbij reflectie op de lesstof en het vormen van een eigen mening – in het reguliere onderwijs een belangrijk aandachtspunt – wordt ontmoedigd. Ouders krijgen de gevaren voorgehouden van de invloed van het reguliere onderwijs op dit punt. Daarbij zijn de geleerde opvattingen veelal niet goed toepasbaar in het dagelijks leven, de aansluiting bij de Nederlandse context blijft buiten beschouwing. We zien verder het risico van zelfuitsluiting en afstand tot andersdenkenden, vanwege de gesloten en intolerante houding, het corrigeren van anderen op hun opvattingen en gedrag (vooral andere moslims), en sociale segregatie. Daarbij kan de door alFitrah gehanteerde boodschap de scheidslijnen tussen bevolkingsgroepen vergroten. Hierbij sluit alFitrah vooral aan bij gevoelens van een deel van de moslims van slachtofferschap in de zin dat moslims niet volledig geaccepteerd zouden worden in de Nederlandse samenleving en worden belemmerd hun leven op een volledig islamitische manier in te richten. AlFitrah houdt haar leerlingen voor dat de enige oplossing is dat moslims juist volledig op islamitische wijze leven (volgens de interpretatie van alFitrah) en dat in dezen geen enkel compromis mogelijk is.

¹⁰ <https://www.rtvutrecht.nl/nieuws/1744927/imam-alfitrahmoskee-stem-op-denk.html>

De relatie met ouders en andere familieleden kan eveneens door de houding van beteren weten geschaad worden, en ook kunnen leerlingen en ouders lijden onder de onderling uitgeoefende druk om zich te conformeren. De autoritaire en intimiderende houding vanuit vooral de leiding maar ook leerkrachten, de sterke druk om zich strikt aan alle regels te houden, de verwijzingen naar de mogelijke consequenties (straf) in het huidige leven en het hiernaaks bij afwijken van de regels en de vrees om in ongenade te vallen bij God blijken zowel bij ouders als leerlingen angstgevoelens op te kunnen wekken.

De maatschappelijke participatie en het burgerschap van deelnemers kan worden belemmerd doordat AlFitrah de emancipatie van vrouwen ontmoedigt, hen niet stimuleert tot eigen reflectie en empowerment, en sekse- en sociale segregatie in de hand werkt. Ook bemoeilijkt het hameren op de strikte naleving van voorschriften (zoals scheiding van mannen en vrouwen, het niet alleen mogen reizen van vrouwen en bepaalde kledingvoorschriften) de participatie in sociaal-culturele zin op school en werk, met het risico op vergroting van kansenongelijkheid.

Zoals eerder gesteld, draagt alFitrah geen gewelddadige islamitische visie uit. Een belangrijke vraag blijft wel of daarmee alles is gezegd. Zo lijken geen ideologische argumenten te worden gebruikt om de doelen van ISIS af te wijzen, maar alleen contextuele argumenten, waarmee de onderbouwing aan kracht verliest. Daarbij kan alFitrah in sommige opzichten bijdragen aan de voedingsbodem voor radicalisering in de richting van extremisme, niet alleen door het aanwakkeren van wij-zij gevoelens maar ook door een deels negatieve houding jegens en het niet accepteren van onderdelen van de democratische rechtsstaat. Deelname aan verkiezingen lijkt niet meer actief te worden ontmoedigd, alhoewel de reden hiervoor vooral pragmatisch lijkt en niet zozeer een ideologische acceptatie van het democratische proces van verkiezingen betreft. Andere voorbeelden zoals de acceptatie en het faciliteren van polygamie en van het niet-burgerlijk huwelijk, voorvallen van het afraden van aangifte bij de politie tegen andere moslims wijzen op anti-democratische tendensen.

4 Wat is de invloed van alFitrah?

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk behandelen we de (mogelijke) impact op de omgeving door alFitrah. We kijken naar positieve en negatieve invloeden op de domeinen regulier onderwijs, wijk, stad en de islamitische gemeenschap.

4.2 Positieve invloeden

Betrokkenen zien positieve invloeden uitgaan van alFitrah op de Utrechtse wijk Overvecht in de vorm van stimulering van dienstbaarheid en leefbaarheid. Sommigen zien ook de rol van de organisatie als gunstig in het doorbreken van het taboe op religie in Nederland.

Dienstbaarheid in de wijk

Meerdere ouders van leerlingen en ook sommige professionals in de wijk zien dat de kinderen na deelname veel meer aan vrijwilligerswerk doen. Voorbeelden zijn het inzamelen van donaties aan oorlogsslachtoffers of het ondersteunen van hulpbehoevenden in de wijk. Vaak gebeurt dit binnen de kring van alFitrah, maar ook daarbuiten. Vanuit jongerenwerk wordt beschreven dat een deel van de jongeren die hun leven beterden onder invloed van alFitrah zich later ook dienstbaar in de wijk zijn gaan opstellen. Sommigen zijn andere bewoners gaan helpen, zijn actief geworden bij buurtactiviteiten en sommige zijn bijles gaan geven aan jongere kinderen in het buurthuis. Ook zou een deel van de vrijwilligers die tijdens de oud- en nieuwvieringen de buurt helpen schoonmaken vanuit deze groep komen.

'Het valt op dat de andere helpen goed inzit; als ik in de appgroep om hulp vraag voor een klus of activiteit dan waren ze als eerste die willen helpen; ook voor niet moslim activiteiten zoals bij een bejaardenhuis. In deze groepen heb ik nooit moeite met vrijwilliger helpen, van eten maken tot opruimen en boodschappen doen. Ik vind het geweldig hoe ze ten alle tijden klaar staan om te helpen'

(Sleutelpersoon islamitische gemeenschap)

'Bijvoorbeeld er wordt geroepen dat een arme gezin babyuitzet nodig heeft. Binnen een minimum tijd heb je hele uitzet en meer. Of een vluchtelinggezin heeft meubels en huisinrichting nodig, of wie wil huis schoonmaken of boodschap doen voor een zieke of en bejaarde. Iedereen reageert massaal. Het maakt niet uit wat er wordt gevraagd.'

(deelnemer alFitrah)

'... ze hebben meer respect voor ons als ouders, ze zijn meer behulpzaam thuis. Ze maken meer contact met mensen, buren. Ze helpen mee met goede doelen, denken aan hulpbehoevenden in andere landen. Ze heb pas mee gewerkt aan de actie van hulp voor vluchtelingen, (...) Dat hebben ze wel van alFitrah meegekregen. En zo is anderen helpen niet los te krijgen van hun eigen leven.'

(Ouder van twee leerlingen)

Leefbaarheid van de wijk

Zoals in de vorige paragraaf al beschreven heeft alFitrah een positieve invloed op groepen overlast gevende en deels criminele jongeren. Er lijkt volgens enkele docenten die elders islamitische lessen geven en jongerenwerkers sprake van enige *afname van overlast van jongeren in de wijk*. Een van de jongerenwerkers geeft daarbij aan dat dit misschien niet alleen aan alFitrah is toe te schrijven. Dat deelnemers van alFitrah niet zorgen voor overlast wordt bevestigd door de wijkagent.

'Wat we merken is dat de jongeren die bij alFitrah rondlopen niet voorkomen in de overlastlijsten.'

(wijkagent)

'Ze (deelnemers van alFitrah) focussen op jongeren die met name ontspoord zijn, ze gaan naar shisha lounge, drugs cafés, hangende groepen.. Ze praten met jongeren en begeleiden ze om weer naar school te gaan of opleiding af te maken en om "slechte pad" los te laten. Dat deden ze met succes! Afen toe zochten ze met mij contact als ze een gastspreker nodig hadden over sollicitatietraining of over eigen ontwikkeling.'

(sociaal werker)

Doorbreken van het taboe op religie

In het algemeen heeft religie een beperkte rol in het openbare leven in Nederland en is er nog steeds sprake van een toenemende secularisering, met name in de stedelijke gebieden in de Randstad zoals in Utrecht. AlFitrah geeft religie juist een centrale rol in het dagelijks leven en sluit daarbij aan bij een behoefte onder haar deelnemers. Volgens meerdere respondenten (voornamelijk ex-leerlingen en ouders) helpt de organisatie daarmee een taboe op religie in het openbare leven in Nederland te doorbreken. Ze beschrijven daarbij vooral dat religie een centrale rol in hun leven inneemt en dat ze daar bij AlFitrah, in tegenstelling tot andere organisaties, de ruimte voor krijgen.

'Religie is een taboe, het woord God wordt nergens meer genoemd. (...) Terwijl God voor veel mensen in Nederland heel belangrijk is. Nederland ontkent dit belangrijke onderdeel in het leven van de mensen, dat zie je in de media, in de politiek, in de zorg, in de hulpverlening, in het onderwijs, op je werk. Religie doet er wel toe! En daarom zie ik de invloed van AlFitrah als heel positief.'

(Ouder)

4.3 Negatieve invloeden

De negatieve invloeden die uitgaan van AlFitrah op de omgeving volgens de respondenten hebben betrekking op spanningen in het regulier onderwijs vanwege de dogmatische lijn van AlFitrah, druk tot conformisme die uitgaat van meer fundamentalistische deelnemers van AlFitrah op andere moslims, de moeizame relatie met andere (professionele) organisaties en versterking van de negatieve beeldvorming over de islam en van (bestaande) scheidslijnen in de samenleving.

Negatieve invloeden binnen het regulier onderwijs

Volgens meerdere sleutelfiguren vertaalt de strakke inhoudelijk religieuze lijn van AlFitrah zich in ongewenst gedrag bij kinderen. Sommige scholen zouden daarover hebben geklaagd. Naast het aanspreken van medeleerlingen en ouders op hoe het hoort,

bijvoorbeeld als zij niet deelnemen aan de Ramadan, vertonen leerlingen van AlFitrah zelf gedrag dat als hinderlijk kan worden ervaren, zoals weigeren als eerste een kafir (een niet-gelovige) te groeten en uit de weg te gaan voor een niet-gelovige.¹¹ Wat AlFitrah kinderen leert zou leiden tot problemen tussen leerlingen, ook tussen leerlingen met een islamitische achtergrond. Ze voeden een strijd over wie er (religieus) gelijk heeft. Leerlingen van AlFitrah leren namelijk dat allerlei zaken/gedrag verboden (haram) is, terwijl daar geen consensus over is binnen de islamitische wereld.

'Je merkt dat deze kinderen anderen ook eerder aanspreken over hun gedrag wanneer deze iets doen wat haram is, bijvoorbeeld wanneer een kind salami heeft op zijn broodje. Volharding in hun uitspraken is wat je bij deze kinderen vooral ziet terugkomen. Hier een gesprek met hen over voeren is niet mogelijk.'

(docent basisschool)

Enkele geïnterviewden getuigen van actieve pogingen vanuit AlFitrah om deelname aan niet-islamitische feestdagen te ontmoedigen. Een veelgehoorde klacht van leerkrachten op basisscholen in Overvecht is, aldus een van de experts, dat leerlingen, zelfs ook op katholieke scholen, niet meer willen meedoen aan de kerstviering vanwege druk daartoe vanuit AlFitrah. Zo zou AlFitrah een korantoets expres op dezelfde tijd als het kerstdiner zijn ingepland, waarbij ouders gedreigd werd met een boete als kinderen niet zouden deelnemen aan de toets. Een leerkracht aan een basisschool noemt expliciet het actief stimuleren van ouders vanuit AlFitrah om zitting te nemen in de ouderraad van hun basisschool. Volgens deze leerkracht wilde AlFitrah via deze ouders invloed uitoefenen op het beleid van de school, bijvoorbeeld om de viering van de niet-islamitische feestdagen een optioneel karakter toe te kennen zodat islamitische kinderen hiervan kunnen afzien.

¹¹ Dit soort gedrag, bijvoorbeeld ook de handen over de oren doen bij muzieklies of als Israël ter sprake komt, doet zich overigens ook breder voor bij leerlingen van salafistische koranscholen, aldus een van de experts.

Ze hebben een paar jaar terug proberen te infiltreren op school via de ouders die daarnaartoe gaan. Ze wilden een werkgroep oprichten waar deze ouders de dienst zouden uitmaken hoe bepaalde activiteiten geregeld zouden worden binnen school, zoals kerstviering en sinterklaas. De school heeft daar geen gehoor aangegeven.

(Leerkracht basisschool)

Een sleutelfiguur (tevens werkzaam als leerkracht op een islamitische basisschool) wijst op mogelijke antidemocratische invloeden op islamitische scholen: zij kregen in het verleden, na uitspraken vanuit alFitrah over verkiezingen en politiek, vragen van kinderen en ouders of stemmen islamitisch bezien verboden is. Vanuit school worden democratische waarden gestimuleerd, terwijl kinderen en ouders van alFitrah een hele andere boodschap meekregen. Zoals in het vorige hoofdstuk al gesteld lijkt alFitrah zich op dit punt tegenwoordig anders op te stellen en gaf de organisatie in het kader van de gemeenteraadsverkiezingen advies om in Utrecht op de partij Denk te stemmen.

Nee, daar (denken over verkiezingen en stemmen) zie je inderdaad een shift in. Maar ook daar weer dat extreme, ze noemen een partij bij naam op wie mensen moeten stemmen. Dat is echt bizar. Ook onze moskee stimuleert mensen te gaan stemmen, maar expliciet een partij noemen is not done. Dat doe je niet. Geef mensen mee dat ze gebruik dienen te maken van hun democratisch recht, vooral in deze tijd van polarisatie en negativiteit rondom de islam en moslims.

(Sleutelpersoon islamitische gemeenschap)

Negatieve invloeden op de bredere omgeving

Ook buiten school heeft de stelligheid van leerlingen van alFitrah in hun doen en laten negatieve consequenties, aldus enkele ouders van ex-leerlingen. Het begroeten van moslims zou bijvoorbeeld enkel moeten gebeuren door Salaam aleikoem te zeggen. Een andere vorm van groeten wordt gezien als niet-islamitisch. Kinderen spreken anderen hierop aan. Een aantal ouders ervaren dit als lastig omdat mensen die hiermee werden geconfronteerd dit onprettig vinden en zich bij hen beklagen.

'Het viel me op dat zij medemoslims alleen maar met "salam aleikoem" groeten. Ze waren ook stellig geworden dat dat de enige manier is om te groeten. En als een neef zegt "goedemorgen in het Arabisch" dan zeiden ze nee "as-salaam aleikoem is de groet in de islam" dat moet je zeggen. Voor sommigen was het vervelend dat zij hierop worden gecorrigeerd en die reageerden ook van "mag ik zelf bepalen hoe ik je groet"

(Ouder van twee leerlingen)

'Scheiding van jongens en meisjes, hebben deze jongeren meegenomen naar onze organisatie. Ze wilden geen gemixte groepen', aldus een andere professional die met jongeren werkt

(jongerenwerker)

Een aantal ouders van wie de kinderen lessen volgden bij IVOE hadden moeite met de nadruk op het uiterlijk door alFitrah en de mensen die daar over de vloer komen. De invloed daarvan zagen ze ook bij de eigen kinderen. Jongens liepen in lange gewaden en lieten een baard staan, meiden begonnen langere hoofddoeken te dragen. Ouders werden door wijkgenoten aangesproken op de verandering die zichtbaar was bij hun kind. Dit werd als storend ervaren. Ze wilden niet dat hun kinderen in een dergelijke omgeving zouden opgroeien en hebben uit angst voor de impact op het gedrag van het kind ervoor gekozen om te stoppen. Deze ouders zijn van mening dat alFitrah een superieure houding aanneemt tegenover andere moslims en op die manier haar dominantie wil versterken.

Druk tot conformisme op de bredere islamitische gemeenschap

Zoals ouders en leerlingen druk ervaren van een groep meer dogmatische ouders en leerlingen, zo is ook sprake van druk van alFitrah deelnemers op moslims in de bredere omgeving, die zich voorstaan op hun vroomheid en de afstand tussen wij en zij benadrukken. Dat stellen enkele ouders van ex-leerlingen, twee jongerenwerkers en de docenten die elders religieuze lessen geven.

'De groep die alFitrah bezoekt gedraagt zich als betweters, en de rest ziet ze ook zo omdat ze denken dat deze jongeren kennis hebben van islam. Ze zien ze ook als voorbeeld.'

(jongerenwerker).

Ouder van ex-leerling:

'Er zijn ook mensen die hebben angst voor alFitrah. Die angst zit vooral in de gesloten houding en dat niet helder is wie alFitrah is. Een bepaalde groep die alFitrah bezoekt gedraagt zich als superieure moslim in de gemeenschap en probeert anderen de les te lezen. Dat wordt natuurlijk niet op prijs gesteld.'

De aanmatigende en dogmatische houding vanuit alFitrah heeft via de leerlingen *impact op het werk van andere vrijwilligers en professionals die met dezelfde jongeren werken*. Leerlingen van alFitrah willen aanpassing van activiteiten, bijvoorbeeld geen muziek of naar sekse gescheiden groepen. Er is geen compromis mogelijk. Ook spreken ze andere jongeren en vrijwilligers of professionals aan op hun gedrag en vertonen de neigingen te corrigeren. Voor jongerenwerkers, ook als zij zelf moslim zijn, is dit bovendien lastig omdat religieuze opvoeding niet binnen hun takenpakket valt. Deze kunnen soms druk voelen voor aanpassing van activiteiten aan de fundamentalistische normen van alFitrah.

'Ik ben ook moslim en soms is het irritant hoe ze voortdurend aandacht vragen vanuit het motto geloofsvragen. Ze willen me ook vaak corrigeren als professional. We hadden een etentje georganiseerd bij meet en eet. Een paar waren afgehaakt omdat in dezelfde ruimte alcohol wordt gedronken. Dat was het advies van hun leerkracht (van alFitrah), vermijd deze plekken. (...) Een moslim moet geen pastor zijn die alleen maar met God bezig is. Je moet gewoon leven binnen de kaders die god heeft gesteld zonder door te schieten. En dat vind ik lastig om als jongerenwerker te bespreken met jongeren, ik heb een andere taak dan de docenten islam. Het is niet mijn rol om deze jongeren religieus op te voeden of hun kennis bij te brengen. Ik mag het niet eens doen van mijn organisatie denk ik.'

(Jongerenwerker)

Geslotenheid tegenover andere organisaties

alFitrah kenmerkt zich *door gebrek aan openheid voor samenwerking en gesprek met (vertegenwoordigers van) andere organisaties*. Enkele jongerenwerkers, de schooldirecteur, politie, een professional van een maatschappelijke organisatie en ook geïnterviewden uit andere islamitische organisaties geven aan dat het moeilijk is samen te werken met alFitrah. En als er al contact is met alFitrah kenmerkt dat zich door eenrichtingsverkeer, waarbij het doel vooral lijkt 'de eigen organisatie op de kaart te zetten' of de ander aan te spreken. alFitrah wordt gezien als dominant in het contact, met name door de houding die de voorzitter zich aanmeet. Samenwerking wordt hierdoor bijna als onmogelijk ervaren, omdat er nauwelijks sprake is van dialoog. Alles moet gebeuren volgens de voorwaarden van alFitrah.

Een van de experts stelt dat deze houding voortvloeit uit het gegeven dat zending een wezenlijk kenmerk is van alFitrah: het is te zien als een organisatie die de verbreiding van het geloof volgens de eigen maatstaven als impliciet doel heeft. Dit kan gebeuren op verschillende manieren, zowel via voorbeeldgedrag als via boodschappen en aanspreken. Het 'zenden' wordt ook aan de leerlingen overgebracht, die immers geacht worden anderen (met name andere moslims) ten voorbeeld te zijn en aan te spreken op hoe het volgens de visie van alFitrah hoort.

'Hij begon het gesprek direct met een opgestoken vinger: jullie promoten homoseksualiteit! Ik stond er helemaal versteld van.'

(schooldirecteur)

'Mijn sterke twijfel over alFitrah zit ook in open zijn naar de stakeholders en de partners in de wijk en stad: waarom werken ze niet samen. Waarom eigen voetbalteams creëren terwijl je makkelijk kan samenwerken met de voetbalvereniging naast je....'

(ouder ex-leerling)

'School is niet de aangewezen plek om lezingen (van alFitrah) te promoten. Enkel formeel onderwijs gerelateerde zaken zullen we overwegen een plaats te geven. En natuurlijk hebben we contacten met moskeeën, maar dat moet geen relatie zijn waarbij wij functioneren als promotieplaats. Buiten dit om ken ik alFitrah als een erg gesloten en arrogante organisatie. Van wij zijn de wijze mensen, het huis van de Fatwa en de rest moet luisteren. Ze staan niet open voor samenwerking, ook niet tussen moskeeën.'

(Sleutelpersoon islamitische gemeenschap en onderwijsprofessional)

Een ander voorbeeld van geslotenheid tegenover andere organisaties komt van een van de experts, die als onderzoeker veel (ouders van) uitgereisde meisjes heeft gesproken die opgevangen zijn door de hulpverleningstak al-Istiqama. Deze organisatie zou naar verluid alle niet-moslim hulpverleners buiten de deur houden, ook in gevallen dat meiden hulp nodig hadden die de organisatie niet in huis had, bijvoorbeeld van jeugdzorg.

Hoewel de geïnterviewde agenten het contact vaak nog erg eenzijdig vonden, gaf een van de wijkagenten die we spraken wel aan dat het eerste contact met alFitrah pas jaren na de oprichting gezocht werd (op initiatief van deze wijkagent). Voorheen had de politie nauwelijks geïnvesteerd in het contact met deze organisatie. Hij interpreteert het gebrek aan contact met alFitrah in termen van vertrouwdsheid. Aan beide kanten zou wantrouwen spelen tegenover de andere partij. Nadat deze agent contact kreeg versoepelde de relatie met de mensen die daar over de vloer kwamen. De constante negatieve aandacht in de media gaf hem een dubbel gevoel.

Ik vond het belangrijk om daar positie in te nemen. In de eerste instantie was het voor de mensen daar vreemd dat ik daar in uniform rondliep. Van wat komt hij hier doen? Ik heb ongeveer twee jaar nodig gehad om een beetje het vertrouwen te winnen. Mensen herkenden me, waren toegankelijker in het contact. Tegelijkertijd had je te maken met negatieve aandacht vanuit de media. Dat was voor mij dubbel omdat ik ook de warme kant van alFitrah zag.

(Wijkagent)

AlFitrah brengt andere islamitische organisaties en geleerden in diskrediet

Meerdere sleutelfiguren die actief zijn binnen de moskeewereld in Utrecht vertolken de mening dat alFitrah onder valse voorwendselen reclame over zichzelf maakt en daarmee andere islamitische organisaties en geleerden in diskrediet brengt. Zo profileert alFitrah zich als het enige instituut in Nederland dat vanuit een islamitisch perspectief religieus onderwijs biedt: geen enkel instituut zou bekwaam of bevoegd zijn deze taak te kunnen volbrengen behalve zij. De respondenten zien dit als valse propaganda waarmee alFitrah de ander zwart maakt en zich zelf op de kaart zet, dat met name weerklank vindt bij kwetsbare jongeren die vatbaar zijn voor deze retoriek.

Versterking verschil leefwerelden leerlingen

AlFitrah heeft daarnaast een *versterkend effect op het al aanwezige verschil (in leefwerelden)* waarmee jonge moslims opgroeien. De organisatie versterkt hierdoor segregatie langs etnische en religieuze scheidslijnen en staat de ontwikkeling van gezonde verhoudingen in de weg, zo vinden enkele verschillende professionals waaronder uit het jongerenwerk, de politie en het onderwijs. Ook draagt alFitrah bij aan een *versterking van verkeerde beeldvorming over de islam*, door het gebrek aan openheid en aan tweerichtingsverkeer.

'Ze creëren een versterkend effect op het al aanwezige verschil door alles wat niet overeenkomt met de eigen opvattingen resoluut af te wijzen'

(professional in de wijk)

AlFitrah staat niet open 'voor de samenleving in het algemeen, maar ook voor moslims die anders zijn'

(ouder van een ex-leerling)

4.4 Breder voedingsbodem voor ontwikkelingen als die van alFitrah

Maar *alFitrah* is niet de enige factor die een rol speelt bij de gesloten houding en beïnvloeding van de bredere gemeenschap. Er zijn meerdere ultraorthodoxe groepen en aanbieders zoals *alFitrah*, en ook is er een bredere voedingsbodem voor deze meer fundamentalistische, op het letterlijk praktiseren van voorschriften gerichte stroming, aldus enkele jongerenwerkers en vrijwilligster.

'Het is een combinatie van een bepaalde groep die alFitrah aantrekt, de onwetendheid van de mensen over islam, de grote behoefte van ouders en iedereen om meer te weten over religie en eigen taal te leren, kwetsbaarheid van de deelnemers en nog meer factoren maken dat de invloed van alFitrah groot is. En maken ook dat mond tot mond boodschappen, WhatsApp en conferenties een sterk effect hebben. Maar of die invloed alleen van alFitrah komt betwijfel ik.'

(ouder ex-leerling)

De vrijwillige docenten en wijkagent voeren aan dat de islamvijandige houding vanuit de omgeving bijdraagt aan de gesloten houding van *alFitrah*.

'Ik kan me voorstellen dat het lopende onderzoek (onze eerste studie) en verstoorde contact met overheidsinstanties er toe bijdroeg dat ze nog minder transparant zijn. Men voelt zich bedreigd. Dit wordt ook letterlijk uitgesproken naar ons door bezoekers.'

(Wijkagent)

Twee van de gesproken professionals in de wijk (vanuit de politie en het onderwijs) en ook een leerling menen dat *alFitrah* met de oriëntatie op het letterlijke praktiseren van voorschriften aansluit op trends die typisch zijn voor de Nederlandse situatie.

- 'De organisatie speelt in op een dominante vorm van islambeleving in Nederland', aldus een IVOE-leerling, die zich kenmerkt door geslotenheid en accent op voorschriften.

- Een schooldirecteur: 'Nederland is ook van de regeltjes, dus *alFitrah* sluit daar goed op aan.'
- De wijkagent wijst op de straatcultuur van veel jongeren hier: 'op z'n straats mensen aanspreken met een religieuze boodschap past daar wel bij'. ... 'De vraag die hierbij rijst is: Welke boodschap wordt er door voorgangers, docenten en bestuur verkondigd in de school/moskee en welke nuance/context blijft er van deze boodschap over als jeugdige bezoekers, die zijn opgegroeid in de genoemde straatcultuur, deze boodschap aan anderen verkondigen.'

Verder speelt het ontwikkelingsniveau en de (opvoedings)cultuur in de moslimgemeenschap mee, zo stelt een ouder van een ex-leerling.

'Het is een groot probleem onder moslims dat we een intellectueel arme gemeenschap zijn. We schrijven voor hoe je je in welke situatie dient te gedragen, zonder te investeren op vaardigheden of op het niveau van het cognitieve. Dat wij instructies blindelings opvolgen en regelmatig doen aan normering is problematisch. Kinderen zouden we moeten opvoeden tot individuen die hun eigen positie kunnen bepalen in relatie tot god.'

(Ouder ex-leerling)

4.5 Samenvatting

Als positief wordt ervaren dat leerlingen en andere deelnemers van alFitrah aan vrijwilligerswerk doen, binnen de eigen kring maar ook daarbuiten, in de wijk en breder verband. Ook heeft alFitrah er door de opvang van probleemjongeren aan bijgedragen dat ontsporing en overlast in de wijk vermindert.

Een belangrijke negatieve invloed gaat uit van de druk tot conformisme van meer dogmatische deelnemers van alFitrah op andere moslims en op organisaties, zoals het onderwijs en jongerenwerk. Ook brengt alFitrah andere islamitische organisaties en geleerden in diskrediet en is er sprake van druk tot conformisme vanuit deelnemers van alFitrah op andere moslims. In beide gevallen kan dit leiden tot onderlinge spanningen in de wijk en in de stad. Verder wordt de communicatie en samenwerking met andere organisaties belemmerd door de gesloten houding en het dwingende zendingsgedrag vanuit alFitrah. Dit, terwijl samenwerking met of toeleiding naar formele organisaties, vooral op het gebied van hulpverlening, van groot belang is, onder meer omdat de vrijwilligers van alFitrah veelal geen professionele achtergrond hebben. Een complicerende factor hierbij is de afstand tussen burgers met een migratieachtergrond en de vaak nog te weinig cultuursensitieve reguliere organisaties. AlFitrah speelt hier slim op in, maar draagt niet bij aan het verkleinen van de afstand. Ten slotte is er de bijdrage aan de negatieve beeldvorming over de islam en van (bestaande) scheidslijnen in de samenleving.

5 Kenschets van de organisatie

5.1 Inleiding

In deze paragraaf geven we een korte kenschets van de organisatie alFitrah, als kader voor een goed begrip van de in de vorige hoofdstukken beschreven behoeften van deelnemers en van de invloeden van alFitrah op hun leerlingen en de omgeving. Daarbij is deze beschrijving relevant omdat het een beeld geeft van de aantrekkelijkheid en opkomst van alFitrah en de neergang van de organisatie in de afgelopen periode.

5.2 Autoritair en gebrek aan transparantie

Eenzijds kan alFitrah worden gekenschetst als een levendige en bruisende organisatie met volop activiteiten waar bezoekers / deelnemers een tweede thuis kunnen vinden met gelijkgestemden. Daarbij biedt de organisatie islamitische kennis waar zo veel moslims voor zichzelf of hun kinderen naar op zoek zijn. Anderzijds is het beeld op basis van de gevoerde gesprekken echter ook dat alFitrah de afgelopen tijd veel aantrekkingskracht heeft verloren en dat steeds minder mensen nog aan de activiteiten deelnemen of binnen de organisatie actief zijn. Naast dat sommige mensen wegblijven vanwege de rechtlijnige fundamentalistische religieuze opvattingen die worden uitgedragen wijzen de meeste respondenten vooral op de organisatiecultuur. Specifiek betreft het dan de autoritaire, gesloten houding vanuit de leiding en het gebrek aan transparantie over met name de financiën. Volgens een van de experts uiten ook andere salafistische organisaties dergelijke kritiek op de organisatiecultuur van alFitrah. AlFitrah kan dan ook worden gekenschetst als een sterk hiërarchisch georganiseerde organisatie met weinig transparantie naar zowel intern betrokkenen als externen.

5.3 Het beeld vanuit ouders en leerlingen

Op het vlak van interne organisatie en vooral financiën geven vooral de meeste geïnterviewde ouders, vrijwilligers en (ex)leerlingen aan dat de leiding van alFitrah heel gesloten is. Dit beeld wordt ook bevestigd in de gesprekken met sleutelpersonen in de islamitische gemeenschap en professionals in het sociaal domein. Er is geen openheid over wie in het bestuur zit, waar het geld vandaan komt en waar het aan wordt uitgegeven. Dit steekt volgens sommigen te meer, omdat de gemeenschap juist zo vaak en zoveel geld inzamelt voor de organisatie. Ook is er sprake van een sterke hiërarchie, met de voorzitter aan de top. Contacten met de buitenwacht worden strak in één hand gehouden en intern wordt volledige loyaliteit en gehoorzaamheid geëist.

Een voormalig leerling en nu vrijwilligster van al-Istiqaaama zegt,

'zolang je alleen maar bezig bent met je vrijwilligerswerk is het helemaal goed. Ga je vragen stellen en wil je meer bemoeien met financiën bijvoorbeeld dan kan je snel tegen de muur lopen. Er is totaal geen sprake van transparantie, niemand weet wie in het bestuur zit, wie ze zijn en waar al het geld van de stichting heen gaat. Dat vind ik een zwaar minpunt van alFitrah en alle onderdelen van alFitrah. (...) 'Ik moest vaak met deelnemers, die zich afvragen wat is de verhouding tussen de moskee en de commerciële activiteiten van al-Istiqaaama of IVOE of Dar al- Hudaa, in gesprek. Ik had eigenlijk geen antwoord, ik weet het nog steeds niet.'

(vrijwilligster en voormalig leerling)

Ook bij sommige ouders zijn er twijfels over de organisatie en financiën. Een van hen die voorheen ook vrijwilligerswerk voor alFitrah heeft gedaan zegt,

'ik had echter behoefte aan transparantie zoals veel anderen binnen alFitrah. Dit vind ik heel belangrijk; wie help ik eigenlijk? En waar gaat het geld naar toe? Hoe verhoudt dat zich met de moskee en het commerciële aanbod van de lessen? Het was me snel helder dat transparantie ver te zoeken is. Ik snapte het niet. Ik wilde me er niet mee bemoeien en voor meer rust kiezen voor mezelf. Daarom stopte ik met vrijwilligerswerk binnen alFitrah. Het is een groep (de leiding van alFitrah) waar je niet tussen komt. Er zijn vraagtekens bij een groot deel van de deelnemers, wie is alFitrah, voor wie betalen we?'

(Ouder en voormalig vrijwilliger)

'Het probleem van alFitrah zit zelf in transparantie over de eigen financiën en visies van cultuur intern. (...) Ze trekken ook bepaalde soort mensen, wat ook bepaalde imago creëert. (...) En Souhaib (voorzitter van alFitrah) is niet makkelijk, een dictator in zijn omgaan. Hierdoor trek je negatieve aandacht.'

(ouder van leerling)

5.4 Het beeld van externen

Ook externen ervaren gebrek aan transparantie en zien een afnemende aantrekkingskracht van de organisatie. Volgens een jongerenwerker in de wijk was de aantrekkingskracht van alFitrah op jongeren in de eerste jaren erg groot, maar is dat veranderd en is de laatste tijd sprake van leegloop. Als belangrijkste reden ziet hij dat het gedrag van het bestuur van alFitrah niet strookt met hetgeen wordt uitgedragen in hun lessen. Het zegt, *'Er is vaak geld ingezameld, maar dat geldt lijkt te verdwijnen.'* Hij geeft een voorbeeld van een inzamelactie voor een airconditioning in het pand vanwege de hoge temperatuur in het gebouw in de zomer. Het geld is ingezameld maar de airco is er nog steeds niet. Door dit soort gebeurtenissen hebben volgens hem veel mensen geen vertrouwen meer in de organisaties. Daarnaast beschrijft ook hij de autoritaire houding. Ook andere externen (vooral enkele sleutelpersonen uit de islamitische gemeenschap) bevestigen het beeld van een gebrek aan transparantie over met name de financiën en van afnemende bezoekersaantallen bij alFitrah. De indruk bestaat dat een deel van de jongeren naar andere salafistische organisaties binnen en buiten Utrecht is overgestapt.

'Sommigen jongeren gaven als reden (voor hun vertrek bij alFitrah) dat ze negatieve ervaringen hadden in het contact met het bestuur, sommigen voelden zich gekleineerd. (...) Een aantal leerlingen wilden graag een bon als bewijs van betaling van de lessen, dit werd wel toegezegd maar niet nagekomen door het bestuur.'

(Jongerenwerker)

Sommigen van de externen geven aan dat in de contacten met alFitrah ook soms het gevoel naar boven komt dat ze zaken achterhouden.

'Toch denk ik dat ze niet altijd het achterste van hun tong lieten zien. Dat uitte zich bijvoorbeeld in het feit dat ik ze informatie meegaf over een casus (deelnemer van alFitrah die hulp nodig had) en vroeg daar iets mee te doen, maar dat ik daar dan geen of pas laat terugkoppeling van kreeg. Terwijl ik wist dat ze er iets mee hadden gedaan. We hadden weliswaar contact, maar ik heb niet het idee dat er diepgang was in onze gesprekken en de contacten.'

(professional in de wijk).

'Sommige van deze mensen die daar (bij alFitrah) in het verleden rondliepen waren erg naïef en deden het vooral vanuit een goede intentie om de koran en de islam te begrijpen en te dienen. Maar wat mij betreft is alFitrah in de eerste plaats een onderneming die uit is op winst en dan pas een religieuze instantie. Het wordt als een familiebedrijf gerund, waarvan de directeur alle touwtjes in de hand heeft.'

(Imam en sleutelpersoon in de islamitische gemeenschap in Utrecht)

5.5 Samenvatting

AlFitrah kan enerzijds worden gekenschetst als een levendige en bruisende organisatie met volop activiteiten waar deelnemers een tweede thuis kunnen vinden met gelijkgestemden. Anderzijds blijkt dat alFitrah de afgelopen tijd veel aantrekkingskracht heeft verloren. Sommige mensen blijven weg vanwege de rechtlijnige fundamentalistische opvattingen en anderen vanwege de organisatiecultuur. Hierbij worden vooral de autoritaire en gesloten houding en het gebrek aan transparantie (over met name de financiën) genoemd. AlFitrah kan dan ook worden gekenschetst als een sterk hiërarchisch georganiseerde organisatie met weinig transparantie naar zowel intern betrokkenen als externen.

6 Concluderende samenvatting

6.1 Inleiding

Dit slothoofdstuk bevat een samenvatting en conclusies op basis van de in voorgaande hoofdstukken gepresenteerde bevindingen. In de eerste vier paragrafen beantwoorden wij de in de inleiding gestelde vragen:

1. In welke behoeften van ouders en leerlingen voorziet alFitrah?
2. Welke kansen biedt het aanbod van alFitrah wat betreft de ontwikkeling en maatschappelijke participatie van deelnemers?
3. Welke belemmeringen voor de ontwikkeling en maatschappelijke participatie kan deelname aan het aanbod van alFitrah met zich meebrengen?
4. Op welke manier heeft alFitrah de Utrechtse moslimgemeenschap beïnvloed?

Elk van deze vier paragrafen begint met een korte samenvatting op hoofdlijnen, gevolgd door een concluderend deel. In paragraaf 6 komen wij in de slotconclusie tot een weging van de verschillende gegevens over de invloeden van alFitrah op deelnemers en de bredere omgeving. Het hoofdstuk besluit, in paragraaf 7, met enkele aanknopingspunten voor (gemeentelijk en landelijk) overheidsbeleid.

Voorafgaand aan de beantwoording van de onderzoeksvragen staan we eerst nog stil bij de aard van de uitspraken van de zes groepen van respondenten die we hebben gesproken (ouders, ex-leerlingen van IVOE, (ex)vrijwilligers, (sociaal) professionals in de wijk (waaronder vanuit jongerenwerk, onderwijs en politie, sleutelpersonen uit de islamitische gemeenschap). Alle groepen, laten een gemengde kijk zien op alFitrah, dat wil zeggen dat zowel positieve als negatieve invloeden zijn benoemd. In de meeste gevallen geldt dit ook voor individuele respondenten. Het is dus niet zo dat bepaalde groepen of individuen alleen maar positief naar alFitrah kijken en andere alleen negatief. Wel waren sleutelpersonen uit de islamitische gemeenschap wat eenzijdiger in hun nadruk op negatieve invloeden.

6.2 In welke behoeften van ouders en leerlingen voorziet alFitrah?

Samenvatting

Het overheersende beeld dat de respondenten schetsen, is dat alFitrah een gedegen aanbod aan religieuze kennis en vorming biedt, dat tegemoet komt aan een duidelijke behoefte onder een deel van de moslims in Utrecht. De organisatie biedt een veilige haven voor haar deelnemers en sluit aan bij de gevoelens van een deel van de moslims dat zij niet volledig worden geaccepteerd door de Nederlandse samenleving. De organisatie steekt door haar professionele imago gunstig af tegen veel andere moskeescholen van een doorgaans gematigder en niet-salafistische signatuur. Zij trekt hiermee dan ook, naast degenen die de streng fundamentalistische stroming van alFitrah aanhangen, deelnemers met een meer rekkelijke geloofsopvatting of die onzeker zijn en afkomen op de geboden geloofszekerheden.

Conclusies

We kunnen concluderen dat alFitrah een gat in de (islamitische kennis)markt in Utrecht en Nederland heeft ingevuld. De organisatie weet zich goed en toegankelijk te profileren, mede door gebruik van online kanalen in het Nederlands. Bij gebrek aan alternatief als professioneel ervaren aanbod (van een gematigder en niet-salafistische signatuur) zijn groepen van vooral jongere moslims en ouders bij alFitrah uitgekomen.

Zeker in de beginjaren floreerde alFitrah als een levendige en bruisende organisatie, die pretendeerde de islamitische kennis te bieden waar zoveel moslims voor zichzelf of hun kinderen naar op zoek zijn. De afgelopen tijd zien we de organisatie wel aan aantrekkingskracht verliezen. Enerzijds hangt dit samen met de fundamentalistische interpretaties van de islam waarvan een deel van de deelnemers zich afkeert. Daarnaast lijkt ook de ophef rondom de organisatie in de media, de politiek en binnen de islami-

tische gemeenschap een rol te spelen bij de afnemende aantrekkelijkheid. Binnen dit onderzoek hebben we geen beeld gekregen van de afname van de populariteit van de organisatie in termen van concrete aantallen leerlingen/deelnemers aan activiteiten. Het beeld is wel dat deze afname substantieel is.

De oorspronkelijke behoefte van ouders en leerlingen is daarmee echter niet verdwenen. Ouders en leerlingen blijven op zoek naar passende lessen en kennis over de islam, en ook de behoefte aan een veilige haven blijft leven. Een deel van degenen die zijn vertrokken bij alFitrah blijft binnen de salafistische stroming en gaat (op zoek) naar voor hen passende organisaties binnen of buiten Utrecht. Vooral voor degenen met een gematigder geloofsbeleving vormt het vinden van passende en professioneel vormgegeven lessen een uitdaging, zeker voor ouders met jonge kinderen.

Naar onze mening is het aannemelijk dat andere (nieuwe of bestaande) organisaties in Utrecht of daarbuiten dit gat de komende tijd zullen vullen. Welke dat zijn, en op welke religieuze opvattingen zij zich baseren, valt op basis van dit onderzoek niet te zeggen. Ook kan niet worden uitgesloten dat alFitrah zichzelf opnieuw uitvindt. Mogelijk had de organisatie met een meer transparante en toegankelijke organisatiecultuur veel van de oorspronkelijke aantrekkingskracht (en deelnemers) kunnen behouden. Dat met aanpassingen de organisatie in de toekomst nieuw leven kan worden ingeblazen valt niet uit te sluiten.

6.3 Welke kansen biedt het aanbod van alFitrah wat betreft de ontwikkeling en maatschappelijke participatie van deelnemers?

Samenvatting

De activiteiten van alFitrah kunnen positief bijdragen aan de cognitieve-, moreel-religieuze- en psychosociale ontwikkeling van leerlingen, evenals aan hun maatschappelijke participatie. Leerlingen doen kennis op over de Arabische taal, hun geloof, bouwen een (nieuw) sociaal netwerk op en worden gestimuleerd om goed te presteren op school en werk en om een bijdrage te leveren aan de maatschappij. Ook op het gebied van zingeving, identiteit en weerbaarheid kunnen er positieve invloeden zijn, evenals van weerbaarheid tegen ontsporing.

Conclusies

We concluderen dat alFitrah op een breed scala aan ontwikkelingsterreinen kansen lijkt te bieden, althans vanuit het oogpunt van de behoeften die bij (vooral de meer fundamentalistische) deelnemers leven. In de volgende paragraaf laten we echter zien dat zich op dezelfde terreinen ook risico's voordoen.

Voorts voldoet de organisatie, in de termen van Putnam (2000)¹², aan de functie van bonding voor de deelnemers, van een hecht onderling verband dat veel bezoekers de ervaring geeft van een tweede thuis. Wel moet daarbij meteen worden opgemerkt, dat de interne diversiteit onder bezoekers groot is, en dat daarmee ook de ervaringen uiteen kunnen lopen. Ze kunnen ook minder positief zijn. Dit blijkt ook duidelijk bij de groep leerlingen en/of ouders die de afgelopen tijd afstand van alFitrah heeft genomen. De positieve punten die zij ervoeren, wogen na een bepaalde tijd niet meer op tegen de ervaren negatieve invloeden en twijfels.

12 Putnam, R. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon and Schuster.

Op het eerste oog zou ook gesproken kunnen worden van bridging, een brug naar de bredere samenleving, in die zin dat het belang van maatschappelijke participatie (vooral op het vlak van onderwijs en werk) wordt benadrukt en geweld wordt afgewezen. Ook op dat punt zijn echter tegenwerpingen te maken, zoals we hierna beschrijven.

6.4 Welke belemmeringen brengt alFitrah met zich mee?

Samenvatting

De door de respondenten benoemde negatieve invloeden doen zich voor op alle boven beschreven gebieden van de ontwikkeling: cognitieve-, moreel-religieuze- en psychosociale ontwikkeling van leerlingen, evenals op hun maatschappelijke participatie en houding jegens de bredere samenleving en rechtsstaat. Samenvattend zeggen veel respondenten dat de boodschap van alFitrah dogmatisch is, dat geen rekening wordt gehouden met de Nederlandse context en dat (zelf)uitsluiting en geslotenheid en afstand tegenover andersdenkenden in de hand wordt gewerkt. Daarnaast is het beeld dat AlFitrah bijdraagt aan ongelijkwaardigheid van vrouwen en hun empowerment ontmoedigt. De combinatie van de druk vanuit alFitrah, de druk onderling (ouders en leerlingen) en de wens om God te gehoorzamen, leidt onder meer tot angstgevoelens bij een deel van de leerlingen. Ook de cognitieve ontwikkeling van leerlingen zou negatief kunnen worden beïnvloed doordat alFitrah autonome reflectie op de lesstof ontmoedigt.

Verder denken sommige respondenten dat alFitrah een opstap kan bieden van een sterk fundamentalistische geloofsbeleving naar een radicaler circuit. AlFitrah kan bijdragen aan de voedingsbodem voor radicalisering in de richting van extremisme, niet alleen door het aanwakkeren van wij-zij gevoelens maar ook door een gesloten houding jegens andersdenkenden en negatieve houding jegens de democratische rechtsstaat. Deelname aan verkiezingen wordt niet meer actief ontmoedigd, maar dit lijkt meer gestoeld

op pragmatische overwegingen dan op een daadwerkelijke ideologische acceptatie van het democratische proces van verkiezingen. Daarnaast wijzen onder meer de acceptatie en het faciliteren van polygamie en van het niet-burgerlijk huwelijk en voorvallen van het afraden van aangifte doen bij de politie tegen andere moslims op anti-democratische tendensen.

Conclusies

De mogelijkheden tot bonding die alFitrah biedt, blijken een prijs te hebben, aangezien zij gepaard gaan met een gebrek aan openheid jegens andersdenkenden, met een houding en boodschappen die bridging, overbrugging van de afstand tot de bredere samenleving, in de weg staan. De intolerantie jegens andersdenkenden (binnen en buiten de islamitische gemeenschap), de instrumentele houding ten aanzien van maatschappelijke participatie¹³, de ontmoediging van kritisch denken en zelfreflectie, de negatieve houding tegenover de invloed van het reguliere onderwijs, inzet op gevoelens van slachtofferschap en het niet geaccepteerd worden als moslim: allen houden risico's in op het vergroten van de kloof en belemmering van de maatschappelijke participatie van deelnemers.

Ten aanzien van de houding tegenover de bredere samenleving en democratische rechtsstaat is al met al duidelijk sprake van negatieve boodschappen aan ouders, leerlingen en andere deelnemers. De kans dat alFitrah bijdraagt aan de voedingsbodem voor radicalisering in de richting van extremisme is met dit alles niet ondenkbeeldig. Vooral kwetsbare jongeren die verder weinig begeleiding ondervinden kunnen hiervoor vatbaar zijn. Dit zijn juist jongeren op wie alFitrah een grote aantrekkingskracht heeft vanwege de rechtlijnige en zekere boodschap waar de organisatie voor staat. Deelnemers krijgen

¹³ Hiermee bedoelen we dat de nadruk ligt op deelname aan onderwijs en op de arbeidsmarkt en niet op bredere maatschappelijke en/of culturele participatie en omgang met anderen buiten de eigen groep.

mét de fundamentalistische uitgangspunten een duidelijk wij-zij onderscheid aangeleerd, dat nog wordt bekrachtigd door de inzet op slachtofferschap en gevoelens bij deelnemers dat ze niet geaccepteerd worden als moslims in de samenleving. Moslims hebben zeker te maken met de realiteit van maatschappelijke weerstand tegen immigranten en in het bijzonder moslims. Maar waar veel islamitische organisaties expliciet werk maken van het omgaan met en het voorkomen van (verdere) polarisering, blijkt alFitrah deelnemers niet te ondersteunen in het omgaan daarmee maar de kloof eerder te verdiepen.

6.5 Op welke manier heeft alFitrah de wijk, bredere omgeving en Utrechtse moslimgemeenschap beïnvloed?

Samenvatting

Als positief wordt ervaren dat leerlingen en andere deelnemers van alFitrah aan vrijwilligerswerk doen, binnen de eigen kring maar ook daarbuiten, in de wijk en breder verband. Ook draagt alFitrah door de opvang van probleemjongeren bij aan het tegengaan van ontsporing en overlast in de wijk. De negatieve invloeden die alFitrah volgens de respondenten op de omgeving heeft, betreffen spanningen in het regulier onderwijs vanwege de dogmatische lijn van alFitrah, druk tot conformisme die uitgaat van meer fundamentalistische deelnemers van alFitrah op andere moslims, de moeizame relatie met andere (professionele) organisaties en versterking van de negatieve beeldvorming over de islam en van (bestaande) scheidslijnen in de samenleving.

Conclusies

De dienstbaarheid in de wijk, ook buiten de eigen religieuze kring, waartoe alFitrah stimuleert kan enerzijds positief worden gewaardeerd. Anderzijds valt daarvan geen bijdrage aan bridging te verwachten, aangezien van overbrugging in sociaal/culturele zin geen sprake is. Integendeel, eerder is sprake van tegenwerking daarvan. Daarbij beperkt de bonding vanuit alFitrah zich tot alleen de eigen groep van gelijkgestemden en is er ook sprake van het creëren van spanningen en van afstand tot andersdenkenden zowel binnen als buiten de islamitische gemeenschap in Utrecht.

Naast bridging wordt ook linking¹⁴ met andere organisaties in de wijk, zoals scholen, jongerenwerk en hulpverlening, verhinderd door de dogmatische lijn van alFitrah. Eerder zien we een risico op versterking van scheidslijnen, ook binnen deze domeinen. De strikte en dogmatische levenswijze die de organisatie voorstaat, gecombineerd met actief zendingsgedrag (niet alleen ten overstaan van andere moslims, maar ook van andere op jeugd gerichte organisaties) vormt een hinderpaal voor sociale cohesie en openheid in de wijk of stad en kan deze zelfs tegenwerken. Ook kan dit bijdragen aan spanningen tussen en binnen gemeenschappen.

14 Samenwerking ten behoeve van de ondersteuning van bijvoorbeeld ouders, leerlingen of andere deelnemers.

6.6 Slotconclusie

Bonding binnen de eigen groep maar geen brug naar de bredere samenleving

Het beeld rijst op van een organisatie die voorziet in belangrijke behoeften aan educatief en ander aanbod onder een deel van de Utrechtse moslims en die een eenduidig kader en veilig thuis en netwerk biedt. Het professionele imago en de reputatie van kennisautoriteit trekt veel ouders en jongeren aan, ook onder degenen die zelf niet de salafistische leer aanhangen die alFitrah uitdraagt. De mogelijkheid tot bonding die deze organisatie biedt heeft echter een prijs - vanwege de fundamentalistische boodschap die op autoritaire en soms intimiderende wijze wordt uitgedragen en eenzelfde houding in deelnemers inspireert. In de lessen van de organisatie wordt ook niet aangesloten bij de specifieke Nederlandse context. Overbrugging door leerlingen van de afstand tot de bredere samenleving wordt hierdoor verhinderd. Ook de verbinding met andere organisaties in het (pedagogische) middenveld rondom jeugdigen en gezinnen wordt belemmerd.

Nadruk op conformeren

Het educatieve aanbod van alFitrah sluit aan bij diegenen die dezelfde leer aanhangen. Andere deelnemers, die meer gematigd zijn in hun opvattingen of onzeker zijn over het geloof of hun kennis daarvan, kunnen onder invloed van alFitrah opschuiven in de richting van het fundamentalisme. Ook kunnen zij geïrriteerd of zelfs angstig raken door de dwingende en soms intimiderende houding en druk tot conformisme vanuit de organisatie. Het feit dat sommige voormalige leerlingen hiervoor hulp hebben moeten zoeken, wijst er op dat de gevolgen ernstig kunnen zijn.

Eigen hulpverlening vult lacune maar biedt zeker ook risico's

AlFitrah biedt ook hulpverlening aan volwassen vrouwen, meiden en jongens die in de problemen zijn geraakt en vult daarmee een lacune: de betrokkenen kunnen vaak niet bij de eigen familie terecht en de afstand tot reguliere voorzieningen is eveneens vaak

groot. De aanpak drijft in belangrijke mate op onderdompeling in de fundamentalistische leer en opname in het sociale netwerk van alFitrah. Dit brengt, zeker ook gezien het afhouden van samenwerking met andere organisaties, het risico mee dat andere benaderingen en toeleiding naar relevante reguliere zorg worden vertraagd of zelfs geblokkeerd.

Ontmoediging van kritisch denken; wantrouwen van regulier onderwijs

Wat betreft de cognitieve ontwikkeling overheerst de indruk dat leerlingen bij alFitrah meer kennis aanleren dan bij vele andere moskeeën, maar anderzijds niet leren om kritisch te denken, zelf te reflecteren en zelfstandig tot (afwijkende) inzichten te komen. AlFitrah inspireert tot wantrouwen van het regulier onderwijs, omdat dat autonomie van denken juist wel stimuleert. Ook de afwijzing door alFitrah van deelname aan niet islamitische tradities op school kan dit wantrouwen voeden.

Zelfuitsluiting en geen aansluiting bij de Nederlandse context

Problematisch blijkt bovendien dat leerlingen bij alFitrah geen houding en vaardigheden opdoen die hun functioneren in de bredere, heterogene, maatschappij en haar kerninstituties kunnen bevorderen. AlFitrah leert onderscheid te maken naar groepen, zwart-wit te denken en te zenden in plaats van te verbinden en de dialoog op te zoeken. Op verschillende gronden kan geconcludeerd worden dat alFitrah bijdraagt aan polarisatie, door vergroten van scheidslijnen tussen wij en zij, en het in de hand werken van zelfuitsluiting. Deze zelfuitsluiting wordt wellicht nog versterkt door de negatieve aandacht, al dan niet terecht, die de organisatie regelmatig in de media en politiek genereert. Ook zijn veel dogma's in de leer van de organisatie (vooral op het vlak van praktische voorschriften en omgangsvormen, zoals strikte scheiding van mannen en vrouwen) niet goed toepasbaar in de Nederlandse context en vormen ze een belemmering voor maatschappelijke participatie.

Bijdrage aan voedingsbodem voor extremistische standpunten

Al met al kan gesproken worden van negatieve invloeden op ouders en leerlingen betreffende hun verhouding tot andersdenkenden en de bredere samenleving, acceptatie van onderdelen van de democratische rechtsstaat en participatie in de kerninstituties daarvan. De houding tegenover gewelddadig extremisme is niet onomstotelijk vast te stellen. AlFitrah zweert geweld expliciet af, maar wijst radicaal geweld niet eenduidig af vanuit het fundamentalistische discours zelf. Hiermee blijft de vraag hoe diepgaand de weerstand tegen gewelddadig extremisme feitelijk is. Daarbij werkt de houding van wantrouwen, zelfuitsluiting, slachtofferschap en zeker genderongelijkheid participatie in de bredere samenleving tegen, en kan deze de voedingsbodem voor extremistische standpunten versterken.

Sektarische kenmerken

Geconcludeerd kan worden dat alFitrah duidelijke kenmerken van een sekte vertoont, met haar gesloten karakter, zelfbeeld van morele rechtschapenheid, hiërarchisch leiderschap, duidelijke, herkenbare ideologie, groepsdruk, en afstandelijke houding tegenover en spanning met de seculiere samenleving en andersdenkenden.¹⁵ Ook het aansturen op een sterke (ideologische) conformiteit van leden, door intimidatie en disciplineren bij afwijkende meningen of gedrag, is een kenmerk van sekten dat wij terugzien bij alFitrah. Dit kan ertoe bijdragen dat deelnemers apart komen te staan van de bredere omgeving.

Eindbalans: vooral negatieve invloed op leerlingen en de omgeving

Concluderend overschaduwen de negatieve invloeden van alFitrah op de deelnemers en de samenleving de positieve invloeden die de organisatie ook heeft, in ieder geval op die deelnemers die dezelfde fundamentalistische visie hebben. De organisatie biedt de deelnemers weliswaar kennis en een vorm van sektarische geborgenheid, die de behoefte aan erbij horen bevredigt, maar maakt het leven in de wereld daarbuiten en soms ook in de familiekring er niet altijd gemakkelijker op. De ontwikkeling tot democratisch burgerschap van deelnemers en hun participatie in de kerninstituties van de samenleving kan door de anti-bridging en deels anti-democratische houding van alFitrah ernstig worden belemmerd.

Op macroniveau zien we risico's voor de sociale cohesie in de samenleving en haar kerninstituties, evenals mogelijk voor de rechtsorde. Op individueel en microniveau – namelijk dat van de (voormalige) deelnemers en hun familie – zijn er risico's op uiteenlopende aspecten van de ontwikkeling, op psychische problemen, belemmeringen van familie- en sociale relaties en van de maatschappelijke participatie.¹⁶ Bovendien kan alFitrah bijdragen aan het opschuiven in de richting van de extreme variant van het salafisme van individuele deelnemers.

¹⁵ Zie Bryan. R. Wilson (1959), An analysis of sect development. American Sociological Review, 24, 1, 3-15. Zie voor een recente Nederlandse bron Bureau Beke (2014), Het warme bad en de koude douche. Den Haag: WODC.

¹⁶ De genoemde invloeden zullen zich niet bij elke persoon voordoen en niet altijd in dezelfde mate. Ook dragen meerdere factoren (buiten alFitrah) bij aan de toename van fundamentalisme en de geslotenheid. Een deel van de genoemde positieve en negatieve invloeden zal zich ook voordoen bij andere orthodoxe en fundamentalistische islamitische en niet-islamitische organisaties. Aan de andere kant kan ook niet worden gesteld dat alle in deze rapportage genoemde positieve en negatieve invloeden zonder meer ook voor andere of alle religieuze fundamentalistische organisaties gelden.

6.7 Aanbevelingen

1. Ondersteun innovatie religieuze educatie en versterking pedagogische civil society

Voor de islamitische gemeenschap in Utrecht (en ook daarbuiten) ligt de opgave om het bestaande gat in de markt voor Arabische lessen en islamitische kennis voor met name kinderen verder op te vullen met kwalitatief (waaronder pedagogisch) goed aanbod dat aansluit bij de behoeften van ouders en jongeren. Mede omdat kwaliteitsverbetering van dit particuliere onderwijs niet van overheidswege kan worden opgelegd, is draagvlak voor en eigenaarschap van het innovatieproces bij de betrokken personen en organisaties van groot belang. Voor zowel islamitische organisaties als beleidsmakers bij gemeenten en het Rijk ligt daarbij tevens de vraag voor in hoeverre bij het verder ontwikkelen en professionaliseren van bestaande lessen samenwerking kan worden gezocht. Islamitische ouders van nu zijn toenemend op zoek naar mogelijkheden van religieuze educatie voor hun kinderen die voldoet aan belangrijke eisen op het terrein van kwaliteit. Organisaties als alFitrah springen op deze vraag in en weten door hun professionele imago ook ouders en leerlingen aan zich te binden die liberaler zijn in de leer. Vooralsnog ontberen veel moskeeën van gematigder signatuur de nodige (pedagogische) professionaliteit. Onder deze moskeeën neemt het bewustzijn hiervan wel toe, en ontstaat toenemend de wens om pedagogische innovatie op gang te brengen, mede onder druk van de jongere generatie ouders en leerlingen. Het gaat dan zowel om verbetering van de pedagogische kwaliteit als om het verbinden van de leefwereld van kinderen binnen en buiten de moskee.

De gemeente zou moskeeën, die vaak de bagage en mogelijkheden missen om zo'n proces zelfstandig te volbrengen, hierbij kunnen ondersteunen, in lijn met belangrijke beleidsdoelen van gemeentelijk maatschappelijk, integratie- en jeugdbeleid, zoals bevordering van het positief opvoeden en opgroeien van jeugdigen en van sociale cohesie in de lokale samenleving, en preventie van problemen als radicalisering. Aanknopingspunten zijn

bijdragen aan verbinding en een gunstig pedagogisch klimaat in de wijk, burgerschapsvorming en het overbruggen van de verschillende leefwerelden van kinderen. Daarbij vormen religieuze organisaties een belangrijke partij in het (pedagogische) middenveld, met vaak een groot bereik onder inwoners, zoals jeugdigen en opvoeders, ook degenen die kwetsbaar zijn, op afstand staan van reguliere voorzieningen en op wie die voorzieningen minder zijn toegesneden. De samenwerking met andere partijen in de pedagogische civil society rondom jeugd en gezin kan een belangrijk middel zijn om te komen tot verbinding; te denken is bijvoorbeeld aan de Vreedzame school en wijk.

Een belangrijke voorwaarde voor de ondersteuning van een proces van innovatie is uiteraard dat het past binnen de grenzen die het beginsel van de scheiding tussen kerk en staat veronderstelt. Aangezien het accent ligt op - gezamenlijk te formuleren - maatschappelijke doelen, te weten ondersteuning op sociaal-pedagogisch vlak, lijkt hier geen beletsel te zijn. Uiteraard is het daarbij voor overheden belangrijk alert te zijn op de feitelijke aanpak, op het gedrag van uitvoerenden en op de vraag of de opbrengsten overeenkomen met de doelen.

Verder zou de gemeente baat kunnen hebben bij uitwisseling van goede praktijkvoorbeelden met andere gemeenten en bij een beoordelingskader voor contact en samenwerking met religieuze organisaties gericht op pedagogische innovatie.

2. Ontwikkeling een instrument zelfinspectie (door en voor islamitische organisaties)

Deze aanbeveling sluit direct aan op de vorige over ondersteuning van pedagogische innovatie van het moskeewonderwijs: we raden aan om te onderzoeken of en hoe het mogelijk is om een instrument voor kwaliteitsbeoordeling van binnen uit de moskeegemeenschappen te ontwikkelen, waar islamitische organisaties zich aan zouden kunnen committeren. Een dergelijk systeem van (mogelijk begeleide) zelfbeoordeling en implementatie van kwaliteitsverbetering kan deels zijn inspiratie vinden in de kennis, expertise en werkwijzen die ontwikkeld zijn door de onderwijsinspectie, deels in die van

(bijvoorbeeld joodse en christelijke) organisaties met een langere geschiedenis van het aanbieden van weekendonderwijs, deels in expertise vanuit de wereld van moskeedonderwijs en in expertise zoals in deze en vorige onderzoeken naar de pedagogiek in moskeeën is opgebouwd.

Zoals gezegd is draagvlak voor en eigenaarschap van het innovatieproces bij de betrokken personen en organisaties een voorwaarde voor succes. Uitgangspunt moet dan ook zijn dat wordt aangesloten bij de vragen, behoeften, prioriteiten en ook mogelijkheden van de stakeholders (ouders, jongeren, islamitische organisaties). Daarbij betreft het primair een opgave voor de islamitische gemeenschap zelf. Op basis van het eerder al benoemde bredere maatschappelijke belang zien we het echter als legitiem en ook als aan te raden voor de gemeente om een dergelijke ontwikkeling te ondersteunen.

3. Intensiveer de dialoog met islamitische organisaties over hun educatieve aanbod

De gemeente Utrecht heeft met haar Bondsgenotengesprekken reeds een in de praktijk functionerende overlegstructuur met relevante islamitische organisaties in de stad. Sterk hieraan is onder meer dat er niet alleen contact is bij eventuele spanningen maar dat er sprake is van structureel overleg. Het doel is om eenduidige afspraken te maken met alle partijen en met dezelfde boodschap terug te gaan naar de achterbannen.

Het is van belang dit door te zetten en mogelijk te intensiveren. Zoals uit deze studie blijkt is het voor het verkrijgen en behouden van inzicht in ontwikkelingen zoals die van alFitrah nodig om in contact te staan met relevante personen en organisaties uit de islamitische gemeenschap. Ook kan structureel overleg bijdragen aan vergroten van de transparantie van de organisaties en van hun bewustwording van het belang van samenwerking in het maatschappelijk middenveld ten behoeve van sociale cohesie in de wijk.

Binnen de bondsgenotengesprekken zou een plaats ingeruimd kunnen worden voor het gesprek over innovatie van de religieuze educatie die de organisaties aanbieden, en over de mogelijkheden om deze meer af te stemmen op de behoeften van de jongere generatie ouders en kinderen en om gezamenlijk te werken aan een gunstig pedagogisch klimaat in de wijk.

4. Versterk de cultuur- en religieuze sensitiviteit van de zorg- en hulpverlening

Het gebrek aan bereik en effectiviteit van reguliere voorzieningen, bijvoorbeeld op het terrein van preventie en hulpverlening, voor jeugdigen en gezinnen met een migratieachtergrond is een hardnekkig probleem. Oorzaken liggen zowel aan de kant van de gezinnen (bijvoorbeeld onbekendheid, wantrouwen, maar ook een ervaren gebrek aan respect voor en acceptatie van de eigen leefwereld en opvattingen) als die van de professionals en hun organisaties (bijvoorbeeld een gebrek aan cultuursensitiviteit, aan aandacht voor vragen over religieuze en morele opvoeding, of het rijmen van 'eigen' en in Nederland dominante waarden en normen).

alFitrah voorziet met eigen zorg- en hulpverlening in een bepaalde behoefte van een deel van de islamitische inwoners in Utrecht. Ook hier is dus sprake van een gat in de markt waar alFitrah in is gestapt. We bevelen de gemeente aan om samen met de relevante organisaties in de stad te kijken hoe het diversiteitssensitief werken verder kan worden vergroot om zo te voorkomen dat bewoners op zoek gaan naar alternatieven (zoals van alFitrah). Aanknopingspunten hoe dit te doen kunnen onder meer gevonden worden in het Diversiteitskader Wijkteams.¹⁷ Dit kader beschrijft vier hoofdelementen van diversiteitssensitief werken: interculturele competenties van professionals, werkwijzen de aansluiten bij de doelgroep, samenwerking met informele organisaties en divers samengestelde teams van professionals. Het is van belang dat de gemeente actief

17 Kennisplatform Integratie & Samenleving (2018) Diversiteitskader Wijkteams.

inclusief beleid bevordert. Daartoe zijn duidelijke en smarte afspraken over bereik en bediening van groepen die nog niet bereikt worden - en monitoring daarvan - nodig met reguliere (hulp)organisaties (bij opdrachten / inkoop).

5. Grijp in bij bedreiging rechtsstaat en gezondheid

Er zijn aanwijzingen dat de organisatie voor een deel op en over de grens opereert van wat nog is toegestaan in de democratische rechtsstaat. De overheid zou hier duidelijk de grenzen moeten stellen en deze helder met alFitrah en zijn deelnemers moeten communiceren. Deze grenzen dienen vervolgens te worden gehandhaafd, waarbij er dient te worden ingegrepen als de grenzen worden overschreden. Vooral wanneer de openbare orde en veiligheid of geestelijke gezondheid van individuen in het geding is, is ingrijpen van belang, zoals wanneer mensen worden weerhouden van aangifte doen bij de politie of niet tijdig worden doorverwezen naar noodzakelijke professionele zorg- en hulpverlening (bijvoorbeeld GGZ). Ook biedt het uitgevoerde onderzoek aanknopingspunten om nader te kijken naar mogelijke manipulatie en intimidatie en het faciliteren van polygamie en niet-burgerlijke huwelijken.

Bijlagen

Deze bijlage bestaat uit:

1. Vragenlijst interviews met (ex-)leerlingen en ouders
2. Vragenlijst interviews met professionals pedagogische civil society en sleutelpersonen

1 Vragenlijsten onderzoek

Vragenlijst interviews (ex-)leerlingen en ouders

Algemeen

1. Hoe ziet/zag uw betrokkenheid met alFitrah uit? Deelname aan activiteiten van ouder, jongere en/of kind? [Dar al Huda, IVOE, lezingen oid].
2. Hoe heeft u/uw kind deze betrokkenheid ervaren?
3. Om welke reden koos u specifiek voor alFitrah? In welke behoefte voorziet alFitrah in uw geval en op welke manier? [denk aan 1: pedagogische kwaliteiten zoals kwaliteit docenten, materiaal, kindvriendelijkheid. 2: in lijn met uitleg geloofsleer en beleving back to the basics, de zuivere islam, da'wa, gedrag?]
4. Hadden/hebben de lessen die u/uw kind kregen impact op uw denken en handelen (of dat van het kind)? Zo ja, op welke wijze?

Sociale effecten op de leerlingen en ouders

1. Hadden/hebben de lessen die u/uw kind kregen impact op uw kijk op uw sociale omgeving (binnen/buiten de kring van moslims); en op uw handelen (of dat van het kind) ten aanzien van anderen in de omgeving? Zo ja, op welke wijze? [vraag door naar casussen met betrekking tot sociale contacten]
2. Is uw vriendenkring (of die van uw kind) anders geworden na deelname aan de lessen van alFitrah? Zo ja, waarom? [Is er bv sprake van sociale isolatie?]

De pedagogische en psychologische effecten op leerlingen en ouders

1. Wat is de pedagogische invloed van alFitrah op leerlingen, en op hun ouders, bv. wat betreft de omgang en interactie met leerlingen, lesstijl? In hoeverre stemt deze overeen met die van het reguliere onderwijs?
2. Wat is de invloed van alFitrah op hoe u/uw kind aankijken tegen de bredere samenleving en hoe daarin als moslim te handelen?

3. Wat is de invloed van alFitrah op de motivatie van u/uw kind om zich in te zetten in/voor de bredere samenleving (of om zich vooral te richten op de eigen kring van moslims)?
4. Wat is de invloed van alFitrah op het vermogen van u/uw kind tot kritische reflectie, bv op de lesstof of hun positie als moslim in deze samenleving?
5. Wat is de invloed van alFitrah op de emotionele beleving van u/uw kind? [denk aan (meer of minder) gevoel van veiligheid, angst of woede, maar ook zingeving, spiritualiteit en zelfwaardering]
6. Was/bent u het altijd eens met de boodschap (ook wat betreft waarden en normen) die werd uitgedragen door alFitrah? Op welke punten wel/niet?

De verwachte effecten op participatie door leerlingen

1. Ervaart/ervaarde u dat alFitrah anders was dan bv de school van uw kind of uw werk als het gaat om denkwijze en handelen? Zo ja, wat is exact anders?
2. Denkt u dat deelname aan lessen van alFitrah onderwijs- en arbeidskansen van deelnemers versimpelt of bemoeilijkt?
3. Denkt u dat alFitrah deelname aan de bredere samenleving bevordert of belemmert? Waarom denkt u dat en in welke zin?
4. Heeft u ervaren/gezien dat wordt opgeroepen om de wet niet te respecteren of bijvoorbeeld om geen aangifte te doen bij de politie tegen andere moslims?

De effecten op de wijk, en omgekeerd (buiten, op school, bij instellingen, etc...)

1. Denkt u dat alFitrah veel invloed heeft (gehad) onder moslims in Utrecht, bv. in de wijk, op school, vrijetijd, andere instellingen. Wat is die invloed en hoe ziet deze eruit?

Ervaringen van collega's of andere mensen uit netwerk respondent

1. Kent u anderen in uw omgeving die deelnemen aan activiteiten van alFitrah? Zo ja, hoe ervaren zij deze betrokkenheid?

Vragenlijst interviews professionals pedagogische civil society en sleutelpersonen

Algemeen

1. Op welke manier heeft u te maken (gehad) met alFitrah? Om welke afdeling gaat het [Dar al Huda, IVOE, lezingen, anders namelijk]?
2. Hoe heeft u uw contacten met alFitrah, specifiek, ervaren?
3. In welke behoefte voorziet alFitrah onder een deel van de moslimgemeenschap? Waarom nemen mensen deel aan activiteiten van alFitrah [waarom specifiek bij deze moskee]?

Sociale effecten op de leerlingen en ouders

1. Wat voor een invloed heeft alFitrah volgens u op de sociale contacten van de deelnemers [leerlingen, jongeren, studenten, opvoeders etc.]? Op welke wijze ziet u dat concreet terugkomen?
2. Is er sprake van sociale isolatie (terugtrekken binnen de eigen groep) en welk aandeel hebben AF en andere factoren (bv reactie vanuit de omgeving) daar in?

De pedagogische en psychologische (percepties, denken, motivaties, emoties, normen en waarden) effecten op leerlingen en ouders

1. Wat is de pedagogische invloed van alFitrah op leerlingen en ouders, bv. wat betreft de omgang en interactie met leerlingen, lesstijl? In hoeverre stemt deze overeen met die van het reguliere onderwijs?
2. Wat is de invloed van alFitrah op hoe de deelnemers aankijken tegen de bredere samenleving en hoe daarin als moslim te handelen?
3. Wat is de invloed van alFitrah op de motivatie van deelnemers om zich in te zetten in/voor de bredere samenleving (of om zich juist vooral te richten op de eigen kring van moslims)?

4. Wat is de invloed van alFitrah op hun vermogen tot kritische reflectie, bv op de lesstof of hun positie als moslim in deze samenleving?
5. Wat is de invloed van alFitrah op de emotionele beleving van de deelnemers? [denk aan (meer of minder) gevoel van veiligheid, angst of woede, maar ook zingeving, spiritualiteit en zelfwaardering]
6. Ervaart/ervoer u dat alFitrah waarden en normen uitdraagt die anders zijn dan die van u, uw organisatie of de bredere samenleving? Zo ja, is dit verschil volgens u problematisch [vraag door naar concrete casussen]?

De verwachte effecten op participatie door leerlingen

1. Denkt u dat alFitrah deelname aan werk en onderwijs bemoeilijkt? Waarom?
2. Denkt u dat alFitrah deelname aan de bredere samenleving bevordert of belemmert? Waarom denkt u dat en in welke zin?
3. Heeft u ervaren/gezien dat wordt opgeroepen om de wet niet te respecteren of bijvoorbeeld om geen aangifte te doen bij de politie tegen andere moslims?

De effecten op de wijk, en omgekeerd (buiten, op school, bij instellingen, etc.)

1. Denkt u dat alFitrah veel invloed heeft (gehad) onder moslims in Utrecht, bv. In de wijk, op school, bij instellingen? Wat is die invloed en via welke kanalen wordt deze invloed bewerkstelligd [denk aan lezingen, social media, onderwijs etc.]?

Ervaringen van collega's of andere mensen uit netwerk respondent

1. Heeft u kennis van collega's die op een of andere wijze te maken hebben (gehad) met alFitrah? Zo ja, hoe ervaren zij deze betrokkenheid?

2 AlFitrah en social media

1. Inleiding

Wij hebben aan de hand van een quickscan (uitgevoerd in februari 2018) gekeken naar de activiteiten en inhoudelijke boodschappen op de verschillende social media kanalen van alFitrah. Onze verkenning betreft de volgende kanalen:

1. Website van alFitrah
2. Facebook-pagina
3. WhatsApp groepen van alFitrah en
4. FitrahTV.

Op Twitter en andere social media kanalen is de organisatie naar ons weten niet (meer) actief.

2. Website:

De website van alFitrah bestaat uit verschillende links naar de diverse diensten die onder het dak van de stichting plaatsvinden. Voor religieus onderwijs gericht op kinderen bestaat de afdeling Dar al-Hudaa, IVOE richt zich op islamonderwijs aan studenten en volwassenen, al-Istiqama is de hulpverleningstak van de organisatie. Via de website van alFitrah is het mogelijk informatie op te doen over de aangeboden activiteiten, of wordt doorverwezen naar de websites van de afdelingen. De laatste tijd lijkt meer aandacht te zijn besteed aan nieuwsberichten rondom donaties voor de organisatie.

3. Facebook:

De openbare Facebook-pagina van alFitrah is ruim 10.000 keer *geliked*. Dit betekent dat de berichten die door alFitrah worden gepost automatisch op de timeline van de mensen verschijnen die de pagina volgen. Op Facebook worden voornamelijk acti-

viteiten gepromoot die de verschillende afdelingen van de stichting organiseren. De activiteiten verschillen van jongerenavonden tot conferenties, bijeenkomsten waarbij eten en lezingen centraal staan tot viering van de islamitische feestdagen. Zoals ook op de website is opgemerkt, hebben recente (nieuws)berichten opvallend vaak betrekking op de benefietdagen om geld in te zamelen voor het pand van alFitrah. Op Facebook gebruikt de organisatie verder thematische pagina's om activiteiten of bijeenkomsten onder de aandacht te brengen, zoals de pagina opvoedingsopkikker, waarop *posts* over opvoeding en ontwikkeling van kinderen worden geplaatst.

4. WhatsApp:

Volgens enkele respondenten beheert alFitrah diverse WhatsApp-groepen gericht op verschillende groepen zoals vrouwen, mannen, jongeren en bekeerlingen, met als doel educatie en inspiratie. Op basis van door respondenten geboden inzicht in WhatsApp-groepen beschrijven wij hieronder ter illustratie twee vrouwengroepen.

Groep 1

Deze groep is gericht op vrouwen en heeft educatie als doel. Een standaard activiteit behelst het volgen van de lezingen op elke dinsdagavond. De lezingen duren ongeveer een uur en zijn live te volgen via FitrahTV. Verder bestaat de mogelijkheid om vragen te stellen in de app-groep. Deze vragen worden vervolgens beantwoord door de spreker.

Aantal deelnemers: 250. De meerderheid komt uit Nederland. Er zijn ook deelnemers uit Amerika, Engeland, Canada, Syrië en Marokko.

Thema's en onderwerpen van de lezingen:

- *Al Fikh* (islamitische jurisprudentie)
- *Tafsir* (uitleg van de Koran)

- Praktische zaken waarmee de deelnemers te maken hebben in het dagelijks leven zoals het kopen van een huis met rente, wanneer wel of niet vasten enz.
- Opvoeden in een niet-islamitische omgeving, hoe om te gaan met de vragen van jongeren hierover.

De lezingen worden gegeven door de imam van de As Sunnah moskee in Tilburg. De live lezingen die verbonden zijn met WhatsApp zijn te vinden op de site van Sunnah.tv. De lezingen zijn niet te vinden op FitrahTV.

De WhatsApp-groep kent strenge huisregels: geen berichten sturen met muziek, geen beelden of tekeningen van natuur, mens of dieren.

Groep 2

Ook deze WhatsApp-groep heeft als doelgroep vrouwen, maar het doel verschilt van de vorige groep. Deze groep is opgezet ten behoeve van inspiratie en uitwisseling onderling. Teksten die worden uitgewisseld door deelnemers zijn heel divers en gaan over allerlei thema's, met islam als overstijgende invalshoek.

Ook hier gelden strenge huisregels: geen berichten sturen met muziek, geen beelden of tekeningen van natuur, mens of dieren.

Aantal deelnemers: 200, waarvan de meerderheid komt uit Nederland. Er zijn ook deelnemers vanuit Amerika, Engeland, Canada, Syrië en Marokko.

5. FitrahTV

AlFitrah heeft een website waarop lezingen worden geplaatst.¹⁸ De lezingen op deze site zijn sinds 2013 in drie talen beschikbaar, Arabisch, Berbers en Nederlands. Niet overall staan de data van opname of upload vermeld. Het exacte aantal video's op de website is niet direct te achterhalen. Naar schatting telt de website ruim 200 video-items/lezingen. Duur van de video's verschilt van een uur tot een paar minuten. Een paar videofragmenten staan offline. De meeste lezingen lijken te gaan over dagelijkse religieuze praktijken zoals het gebed en andere religieuze verplichtingen. In mindere mate komen maatschappelijke thema's aan de orde. In bijlage 1 noemen we deze thema's op hoofdlijnen.

De *views* verschillen per video, van enkele tientallen views tot een paar duizend. Een aantal Nederlandstalige korte video's lijken het goed te doen. Opmerkelijk is dat in deze video's een maatschappelijk thema wordt behandeld, zoals viering van Sinterklaas of hoe te handelen bij het overlijden van niet-gelovigen. De boodschap in deze video's gaan uit van wat een moslim wel of niet hoort te doen, zowel in de maatschappelijke als religieuze context. Zo wordt condoleren van niet-moslims afgewezen, een verbod uitgesproken op vieren van andere feestdagen dan de islamitische. Ook de verjaardag van de profeet zou niet gevierd mogen worden. De toon is rechtlijnig, met weinig blijk van verschillende visies. Hoe andere geleerden of islamitische stromingen kijken naar de behandelde vraagstukken komt niet aan de orde. De eigen visie wordt als de enige waarheid gepresenteerd.

¹⁸ Parallel aan FitrahTV maakt de organisatie gebruik van de website SunnahTV.nl. Dit is de website van de As Sunnah moskee uit Tilburg. Deze moskee wordt geleid door de vader van de voorzitter van alFitrah.

Lezingen op Fitrah.tv

Deze lijst is uiteraard niet uitputtend, maar geeft wel blijk van de thema's van de lezingen die worden verzorgd door de organisatie en die tevens online toegankelijk zijn.¹⁹

Religieuze zaken

- Geschiedenis van koran en soenna.
- Het belang van kennis vergaren.
- Het belang van elkaar helpen en steunen.
- Het belang van beschermen van je broeder.
- Het belang van zelfreflectie.
- Boodschap voor jongeren: selecteer de juiste vrienden.
- Boodschap voor jongeren: heb ambitie en een doel in je leven.
- Fatwa: verbod op vieren van Valentijnsdag.
- Fatwa: verbod uitreizen naar Syrië. Het belang van vergewissen van berichtgeving over moslims en niet moslims om ze niet onrecht aan te doen. De spreker verduidelijkt het standpunt van alFitrah en maakt duidelijk dat de geruchten over het sturen van jongeren vanuit alFitrah naar Syrië niet klopt.
- Fatwa: verbod op condoleren van niet moslims.
- Fatwa: verbod op het vieren van de verjaardag van de profeet.

Opvoeding

- Het belang van het gezin.
- Hoe voed ik mijn kind op in een niet-moslim context.
- Ouders gehoorzamen.

Maatschappelijke thema's

- Het vieren van niet-islamitische feestdagen zoals kerst en Sinterklaas.
- Omgaan met de toename van het sjieten in Europa.
- Het belang van veiligheid en veilig zijn.
- Omgaan met niet-moslims.
- Met liefde omgaan met anderen.
- Reageren zonder agressie.
- Verbieden van vermoorden van mensen in de islam. Afschuw van de daden van IS en reactie op beschuldigingen van islam als religie van terrorisme.
- Fitna van IS.
- Roken van Shisha.

De sprekers

Onderstaand is een overzicht opgenomen van sprekers waarvan lezingen op de website van alFitrah zijn geplaatst en waarin een of meerdere van de hiervoor benoemde thema's worden behandeld.²⁰

- Taoufik Aboe Romaisae
- Mohammed Aziz Al Azimi
- Suhayb Salam
- Ahmed Salam
- Ahmed Alhariki
- Said Amrani
- Abdelkader Shoea
- Abdelkader Assalhi

19 Februari 2018

20 Deze lijst is niet uitputtend en de tekst zegt ook niets over de mate waarin de verschillende personen betrokken zijn (geweest) bij de stichting alFitrah. Opname in de lijst betekent dus niet dat een persoon een vaste spreker was bij de stichting.

We hebben ter illustratie van de inhoud van FitrahTV vier van deze lezingen nader bekeken en deze hieronder kort uitgewerkt.

[Lezing 1: Hoe voed ik mijn kind op in Nederland?](#)

Link: <http://fitrah.tv/2014/05/09/hoe-voed-ik-mijn-kind-op-in-nederland-shaykh-suhayb-salam/>

Omschrijving op de website:

Hoe voed ik mijn kind op in Nederland? – Shaykh Suhayb Salam. Lezing gehouden op het internationale Congres te Zaandam op 4 mei 2014.

Boodschap:

De spreker vertelt dat alleen de openbaring als bron voor opvoeding moet worden aangenomen, niets anders. De essentie van opvoeding zou de opvoeding van het innerlijke en het hart moeten zijn. Het doel van de opvoeding is de tevredenheid van Allah te behalen, door diens voorschriften te volgen zoals deze geopenbaard in de Koran en Sunnah – het voorbeeld van de profeet - en overgebracht door personen met kennis. Vanaf jonge leeftijd moeten deze in kinderen worden ingeplant. De reguliere school vormt een bedreiging voor dit proces: het ‘verwerkingssysteem’ van het kind kom daar in gevaar omdat het gelijkheid en vrijheid leert, leert te luisteren naar het eigen oordeel en gevoel in plaats van te gehoorzamen aan de voorschriften. Er is een ‘beschermingsopvoeding’ nodig om kinderen te leren het hoofd te bieden aan deze invloeden en ernaar te streven Allah tevreden te stellen.

[Lezing 2: Verduidelijking omtrent het meedoen aan Sinterklaas](#)

Link: <http://fitrah.tv/2013/12/04/verduidelijking-omtrent-het-meedoen-aan-sinterklaas-ustaad-said-amrani/>

Omschrijving op de website:

Een van de zaken waarmee de Islamitische gemeenschap te kampen heeft in het westen, is het feit dat ze te maken krijgen met normen, waarden, en gewoontes die tegen de islam indruisen. Een concreet voorbeeld hiervan zijn de feesten die in dergelijke landen gevierd worden. In Nederland is er dan ook binnenkort sprake van Sinterklaas. Onze Ustaad Said Amrani gaat uitgebreid in op het oordeel omtrent het meevieren van een dergelijk feest en hoe een moslim zich moet opstellen op het moment hij ermee geconfronteerd wordt.

Boodschap:

In de video gaat de spreker in op de wetgeving die vanuit de islam is opgelegd aan de moslims en dat er binnen deze wetgeving enkel twee feesten zijn opgenomen, namelijk *eid al Fitr* (Ramadan/Suikerfeest) en *eid alAdha* (Offerfeest). Deze twee feesten zouden in de tijd van de profeet zijn geïntroduceerd in plaats van de feesten uit de *Jahiliyya*-tijdperk (tijd voor het profeetschap in het Arabische schiereiland). Concreet geeft hij het voorbeeld van de Hadith waarin de profeet na zijn migratie naar Medina de twee feestdagen van de bevolking van Medina laat vervangen door de twee islamitische feestdagen. Deze Hadith wordt aangehaald als verantwoording om niet mee te doen met feesten van andere godsdiensten. De boodschap van de spreker is dat een moslim niet hoort mee te doen met andere feesten, vooral niet wanneer deze feesten hun oorsprong vinden in een ander geloof. Hij vindt het spijtig dat veel moslims wel meedoen aan bv Sinterklaas, kerst of sint Maarten. Door mee te doen zou je de geloofsleer van bv de Christenen accepteren en goedkeuren, al dan niet bewust. Vanuit een dogmatisch en theologisch perspectief hoort dat niet. Een ander element is dat bv tijdens Sinterklaas kinderen cadeautjes krijgen van een niet bestaand figuur. De kinderen worden wijs gemaakt dat ze de cadeautjes van Sinterklaas krijgen, maar dat klopt niet. Het zijn de ouders of anderen die deze cadeaus delen. Hiermee zouden kinderen op basis van

leugens worden opgevoed. Een moslim dient dat niet te accepteren, aldus de spreker. Geen leugen verkondigen, het kind niet met leugens grootbrengen is het principe. Verder noemt hij de machtsverhouding tussen sint en zwarte piet. Door zwarte piet als een stereotiep beeld neer te zetten als nederig richting sint, houd je het beeld in stand dat zwarten ondergeschikt zijn aan witten. In de islam is iedereen gelijkwaardig, ongeacht huidskleur. Hij sluit af door de rollen om te draaien. “We constateren dat niet-moslims ook niet meedoen met de islamitische feestdagen, en ik roep deze mensen ook niet op om mee te doen. Verwacht dat dan ook niet van de moslims.” Een oproep aan islamitische ouders dat ze de kinderen het geloof goed bijbrengen, waar je als moslim en waar wel en niet aan mag meedoen.

Lezing 3: Het oordeel van het vieren van de geboortedag van de Profeet vrede zij met hem

Link: <http://fitrah.tv/2017/03/26/het-oordeel-van-het-vieren-van-de-geboortedag-van-de-profeet-vrede-zij-met-hem-shaykh-taoufik-aboe-romaisae/>

Boodschap:

Allah heeft de mensheid begunstigd met verschillende gunsten waarvan de belangrijkste is dat hij de profeet heeft gestuurd aan de mensheid, omdat de profeet de mensheid heeft gered van afgang en dwaling en hen in het hiernamaals begeleidt naar het paradijs. Sommigen zijn bezig met religieuze innovaties en laten de soenna achter wege. Het is een bida'a (innovatie in het geloof) dat de geboortedag van de profeet wordt gevierd. De spreker beweert dat er tientallen bewijzen bestaan dat dit niet behoort tot het ware geloof. Zo zou de profeet zijn verjaardag nog nooit gevierd hebben, ook de metgezellen zouden dit niet hebben gedaan. Het vieren ervan zou betekenen dat je de vijanden van Allah volgt. Deze traditie zou namelijk in de vierde eeuw na de profeet dus rond het jaar 1000 zijn ontstaan in het kalifaat van de Fatimiden, een sjiitische stroming uit die tijd. Dat zouden mensen zijn die niets te maken hebben met de islam. Volgens geleerden

woulden zij of behoren tot de joden, of de vuuraanbidders of tot atheïsten. Met andere woorden niet moslims. Iemand die deze dag viert volgt de vijanden van de profeet en van Allah. Het vieren van deze dag zou ook betekenen dat men Christenen volgen. Omdat Christenen met kerst de geboortedag volgen zouden de moslims de geboortedag van Mohammed volgen. De spreker koppelt dit aan een Hadith: wie een volk of een gemeenschap navolgt, behoort tot hen. De spreker wendt zich vervolgens tot het publiek en vraagt: wil jij tot de Christenen behoren? Kijk uit!

Hij gaat verder met een suggestie dat mensen die de geboortedag van de profeet vieren hiermee zouden impliceren dat het geloof niet compleet zou zijn. Terwijl Allah in de Koran zegt dat het geloof is vervolmaakt. Het geloof kent geen tekortkomingen en we mogen niets toevoegen. Dat is een zonde. Je hoort niet zomaar anderen navolgen, volg de profeet.

Lezing 4: Verduidelijking omtrent het condoleren van niet-moslims

Link: <http://fitrah.tv/2013/12/08/verduidelijking-omtrent-het-condoleren-van-niet-moslims-ustaad-said-amrani/>

Omschrijving op de website:

5 december 2013 gaat de geschiedenis boeken in als de dag van het overlijden van Nelson Mandela. Aan de hand van deze gebeurtenis hebben wij moeten constateren dat vele moslims, al dan niet bewust, zich schuldig hebben gemaakt aan een grote fout in de Islam. Massaal werden leuzen als “R.I.P”, “rust in “vrede” en “moge Allah je barmhartig zijn” geroepen. In hoeverre kun je een niet-moslim na zijn overleden condoleren met dit soort smeekbeden? Onze geliefde Ustaad Said Amrani gaat hier in enkele minuten op in.

Boodschap:

Een moslim hoort te allen tijde zich bewust te zijn van het religieus oordeel over bepaalde handelingen en uitingen, of iets vanuit de islam mag of niet. Een moslim moet niet iets doen omdat iedereen het doet. Het is belangrijk om niet in de sporen te treden van ongelovigen. Want dat is in strijd met de principes van de profeet. Hij zou namelijk gezegd hebben dat wanneer moslims anderen volgen, zonder dat ze weten dit leidt tot vernietiging van henzelf. De spreker geeft het voorbeeld van de oom van de profeet, Aboe Talib. Hij overleed zonder de sjahada (islamitische geloofsbelijdenis) uit te spreken. De profeet wilde graag berouw voor zijn oom, maar er werd kort daarop een vers geopenbaard met als boodschap dat het niet is toegestaan dat voor een ongelovige vergeving te vragen. Ook profeet Ibrahim zou voor zijn ongelovige vader vergeving hebben gevraagd, maar nadat bleek dat deze de vijand van Allah is zou deze niet zijn geaccepteerd. Op basis hiervan zou een moslim dus niet kunnen zeggen dat een ongelovige, in dit geval Nelson Mandela, in vrede rust of naar het paradijs gaat. Wij weten namelijk dat iedereen die niet gelooft niet in vrede zal rusten. De voorwaarde daarvoor is dat iemand moet accepteren dat Allah de schepper en Mohammed zijn boodschapper is.

Colofon

Opdrachtgever
Auteurs

Gemeente Utrecht
drs. A. Hamdi
Em. prof. dr. T.V.M. Pels
M. Day, MSc
Drs. J. Achahchah (Movisie)
Ontwerppartners, Breda
Verwey-Jonker Instituut
Kromme Nieuwegracht 6
3512 HG Utrecht
T (030) 230 07 99
E secr@verwey-jonker.nl
I www.verwey-jonker.nl

Omslag
Uitgave

De publicatie kan gedownload worden via onze website:
<http://www.verwey-jonker.nl>.

ISBN 978-90-5830-956-3

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2019.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut.
Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.
The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute. Partial reproduction
of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.

In 2016 verrichtte het Verwey-Jonker Instituut een onderzoek naar de pedagogische kwaliteit van het informeel islamitisch onderwijs van de alFitrah moskee, op basis van interviews met intern betrokkenen. In opdracht van de gemeente Utrecht heeft het Verwey-Jonker Instituut in 2018/2019 een vervolgstudie uitgevoerd naar de invloed van alFitrah op deelnemers aan de onderwijs- en andere activiteiten van de organisatie en invloed op de omgeving. De nadruk lag hierbij meer op het beeld van buitenstaanders.

Dit rapport biedt, op basis van 50 gesprekken met onder andere ouders van (ex)-leerlingen, (ex)leerlingen, vrijwilligers, scholen, professionals in de wijk en personen uit de islamitische gemeenschap inzicht in de kansen en belemmeringen voor de maatschappelijke participatie van deelnemers, in de samenwerking met andere organisaties en de invloed op de samenleving in Utrecht. Deze tweede studie geeft een kritischer en ook negatiever beeld van de invloed van alFitrah op deelnemers en de omgeving, door onder meer sektarische kenmerken van de organisatie, de bevordering van zelfuitsluiting, en handelen op en deels over de grens van de rechtstaat.